

I huvudet på en gammal agronom

25 krönikor i GRIS 2001 - 2006

Förord

Efter min pensionering ville redaktör Lars-Gunnar Lannhard, som jag lärt känna under mina 39 år (1956 - 1995) som forskare och administratör vid JBT och dess föregångare*), att jag skulle skriva krönikor i månadstidskriften GRIS.

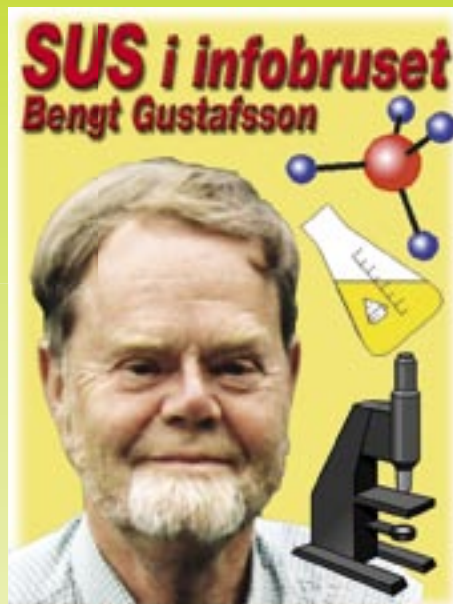
Efter viss tvekan började jag 2001 att medverka med sporadiska bidrag i vitt skilda ämnen med anknytning till svinuppfödning.

Det har hänt att läsare frågat om kopior på äldre krönikor.

De 25 bidrag som publicerats i GRIS fram till början av år 2006 har med Lars-Gunnars uppmuntran och tillåtelse samlats i det följande.

Lund i juni 2006
Bengt Gustafsson

*) Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi (JBT), Institutionen för lantbrukets byggnadsteknik (LBT), Statens Lantbruksbyggnadsförsök (SLF) och Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader (SFL).

Bengt Gustafsson skriver i GRIS om SUS i infobruset

Utbudet av information är enormt. Det flödar till oss via trycksaker, kurser, mässor, kongresser, radio, TV och inte minst IT- nätet. En del som vi nås av är att betrakta som allmänt brus med för stunden obetydligt kunskapsvärde. Men ett och annat bör den med specialintressen lyssna noga till och reflektera över. Låt oss kalla detta senare för SUS (latin för gris, svin, galt, m m) så förstår vi tanken med denna och kommande krönikor som jag blivit ombedd försöka skriva.

Uppgiften är att till GRIS läsare för-

medla nya forskningsrön, tankar och idéer uppsnappade från sådana källor som nämndes ovan och kanske i bland från helt andra håll.

Bidragen kommer att vara kortfattade, inflyta sporadiskt med den röda tråden ibland lätt nystad och ämnesvalet präglad av ett intresse för byggnadsfunktion- och miljöfrågor (arbets- och djurmiljö) uppodlat under 40 år vid SLU.

Jag lyssnar gärna till information från USA, ett land som vi, som i emigrationens slutskede växte upp på gångavstånd från Duvemåla, tidigt lärde oss

uppmärksamma. I USA bodde ju nästan alla våra kusiner!

Själv har jag ytterligare stärkt banden och kontakterna med amerikanare i olika befattningar under några års studier i lantbruksekonomi i svinstaterna Indiana och Illinois på 60-talet och som arbetsmiljöattaché på svenska ambassaden i Washington D C perioden 1981 -84.

Månadens bidrag handlar om riskerna för människor och djur av den dopning av svin med antibiotika som regelbundet förekommer i många länder, inte minst i USA.

GRIS nr 10 2001

Tunga amerikanska allvarsord om antibiotikaanvändningen

Nu har en av världens mest prestigefyllda medicinska tidskrifter på allvar lagt sig i debatten om den rutinmässiga inblandningen av antibiotika i fodret till svin, höns och andra livsmedelsproducerande djur i USA. Det är New England Journal of Medicine som i sitt nummer den 18 oktober i år har tre vetenskapliga artiklar och en skarpt hållen ledare i frågan.

forskning

Artiklarna, varav den ena bygger på undersökningar vid Statens Seruminstitut i Köpenhamn, visar i samtliga fall på den ökade förekomsten av antibiotikaresistenta bakterier på och i svin- och fjäderfäkött i detaljhandelsledet (även i malet kött) och varnar för

de uppenbara riskerna för svårbekämpade massutbrott av matförgiftningar och annat som en följd av detta.

Ingen vet mängderna antibiotika till djuren

I ledaren, skriven av en särskilt inbjuden, välkänd folkhälsoexpert, kommenteras de enorma mängder av antibiotika som i dag sprids via djurfoder. Ingen vet exakt hur mycket det rör sig om till djuren, eftersom tillverkarna är befriade från att uppges producerade mängder. Men uppskattningar på totalt 12 miljoner kg årligen nämns, det mesta använt i förebyggande syfte, mot 1.3 miljoner kg i humanmedicinen.

Flera av de kraftfulla medlen kan köpas och administreras av de amerikanska djuruppfödarna själva utan recept från veterinär.

Det understryks också att erfarenheter från Europa visar att det är möjligt att med god miljö, foderhygien och skötsel upprätthålla tillfredställande hälsa, foderförbrukning och

tillväxt även i storskaliga svin- och fjäderfäanläggningar utan massmedicinering.

Slutsatsen i ledaren är att för att undvika framtida katastrofer måste man gå över till samma regler för djur som för människor, dvs antibiotikaförskrivning på recept endast vid av veterinär konstaterad ohälsa. Dessutom måste vissa preparat som användes till människor helt förbjudas i veterinärmedicinen.

30 år utan förändringar

Antibiotikadebatten i USA har pågått i snart 30 år utan att leda särskilt långt. Artiklarna i New England Journal of Medicine fick omedelbart en, visserligen kort, men dock kommentar i Wall Street Journal. Det är rätt naturligt, då enormt stora ekonomiska värden här står på spel. Totalt omsätter den animala antibiotika- och vaccinnmarknaden drygt 40 miljarder kronor årligen med företag som Bayer, Pfizer, Abbott och andra marknadsgiganter som intressenter.

President Bush bedömes varken kunna eller vilja ta upp en strid med dessa företag om ökade kontrollåtgärder. En tongivande veterinärmedicinsk expert inom administrationen säger att bättre styrning på antibiotikaområdet naturligtvis vore önskvärd, men att den skulle bli ”opraktisk”.

Misstro mot de amerikanska myndigheterna

Frågan som bör intressera uppfödarna är hur de amerikanska konsumenterna reagerar. De vill vara friska och vackra och leva länge och de vet att födan har en avgörande betydelse.

Man kan också i dessa dagar med anthraxhysteri och en allmän misstro i USA mot myndigheternas kontroll- och bevakningsförmåga spekulera över vad press-

varningar om överksamma antibiotika preparat - i den mån de blir kända av mannen på gatan - kan betyda för folks val av livsmedel. Matvanor kan förändras när ny trovärdig information kommer. När det t ex för några år sedan blev vetenskapligt dokumenterat att de vattenlösliga fibrerna i havre var särskilt nyttiga för magen ökade efterfrågan på havrebaserade mjöl och gryn starkt i USA och överskottet på världsmarknaden försvann på kort tid.

Normalt är det i USA en kamp om marknadsandelar mellan svin- och fjäderfäproducenter och man är inte sen att utnyttja varandras blottor.

Då det gäller antibiotikafrågan sitter man emellertid i stort sett i samma båt oavsett köttslag.

Stärker dansk produktion?

De medicinska allvarsorden om antibiotika från en tung tidskrift bör kunna ge EU en ökad chans att hävda sig. Kanske blir det till slut producenterna i vårt södra grannland som slår mest mynt av situationen. De börjar ju målmedvetet att på världsmarknaden skapa sig en profil som föregångsmän då det gäller god djuromsorg, salmonellabekämpning, ansvarsfull användning av foder tillsatser och annat som den upplyste köttkonsumenten väntar sig vid. Utan ett gott rykte som varumärke är det svårt att erövra och vidmakthålla exportmarknader för gris- och korvkött. Den erfarenheten har många gjort, nu senast slakteriet i Kristianstad.

Bengt Gustafsson

GRIS nr 11 2001

Många problem olösta med döda djur

BSE i Österrike bekräftat. Nytt BSE-fall i Danmark. Inga svenska åtgärder efter finskt BSE-larm. Detta är några rubriker i de senaste dagarnas information. Galna kosjukan går ju inte på svin. Därför kan vi väl som svinuppfödare i Sverige ta det lugnt, njuta av juls-kinkan och fortsätta glädja oss åt att vi klarat oss så långt? Den svenska glädjen och kanske också en viss stolthet kan ha sitt berättigande.

forskning

Men egentligen borde allt som nu händer i vårt närområde av utbrott av djursjukdomar och andra katastrofer, som resulterar i att stora mängder husdjur - oavsett djurslag - dör eller på grund av smittorisker eller av djurskyddsskäl måste avlivas och sedan snabbt destrueras på ett anständigt sätt, ge både myndigheter och folk i näringen skrämselfhicka.

Export av kadaver

Så här är vårt läge i stora drag och något förenklat. Vi var föredömligt tidigt ute då vi redan vid mitten av 80-talet ansträngde oss att få ordning på användningen av kadavermjöl i foder. Så småningom och i galna kosjukans spår följde andra länder vårt exempel. Efterfrågan på köttmjöl sjönk och kadaverhanteringen fördröjades. Men sedan blev vi tagna på sängen av EUs resoluta beslut om hur kadaver och annat animaliskt avfall ska definieras och hanteras. Vi fick bara viss förståelse för våra krav på särbehandling. Argumenten att vårt land är speciellt vad gäller djurbesättningarnas storlek, avstånd, djurhälsa, lagstiftning och annat av betydelse för omhändertagande av döda djur bet inte helt i Bryssel. Vi har tvingats anpas-

sa oss och visa att vi lever upp till de gemensamma reglerna.

Kadaver, dvs självdöda djur och djur som avlivas för annat ändamål än human konsumtion är enligt EUs definition högriskmaterial (HRM) och ska destrueras genom förbränning och inget annat. EU-direktivets krav slår hårt och leder t ex till att även en avlivad och avpalsad, sjukdomsfri mink räknas som HRM. Sverige har en enda anläggning som får ta emot sådant avfall, Stenstorp i Västergötland. Kapaciteten där klarar knappt kadavermängden under ett normalt år. När så BSE-paniken blev allmän infördes EU-kravet att sk specificerat riskmaterial (SRM), dvs hjärna, ryggmärg, m m, hos nöt skulle plockas bort i slakten för tester, provtagningar och bränning. Därmed kom mängden material som ska destrueras att vida överstiger vad vi kan hantera inom landet. Överskottet fraktas för närvarande till hög kostnad till destruktion i Danmark.

Dålig beredskap

Vad händer då om vi i t ex Skåne eller på den danska sidan någon mil bort skulle drabbas av en smittosam svinsjukdom som ska bekämpas med snabb och massiv utslaktning? Detta är ett skräckscenariot som man bara vill spekulera omkring. Kadavertransporterna till Danmark skulle sannolikt helt upphöra. Av erfarenhet från holländarnas bekämpning av svinpesten där 1997/98 och vad som på senare tid skett i mul- och klövsjukans England vet vi att man vid katastrofer slaktar snabbt och i överkant. I Nederländerna avlivades t ex 11 miljoner svin i olika åldrar.

Det kan alltså bli ofantliga mängder kadaver som på kort tid måste tas om hand. I det holländska fallet kunde destruktionsanläggningar i grannländerna Belgien och Tyskland användas för osmittat svinmaterial. Resten fick frysas och lagras i väntan på destruktion.

I Storbritannien talas det inofficiellt om berg

av kadaver nödortfört förvarade på avlägsna orter. Inget land kan ha egna destruktionsanläggningar som helt kan klara en omfattande epizooti. Viss samordning med angränsande regioner och länder är nödvändig även om t ex mul- och klövsjukedjur normalt inte ska brännas, utan grävas ner på plats enligt svensk uppfattning. Men det skulle självfallet vara mycket generande för oss med ambition att vara föregångsland inom livsmedels-säkerhet, smittobekämpning, djurskydd, folkhälsa, m m, att få vår stora sårbarhet på kadaverområdet avslöjad. Vi har under en följd av år inte ens kunnat ta hand om den normala mängden kadaver från vår djurhållning utan förlitat oss på grannländerna.

Snabba ryck

I en snabbutredning som kom för snart ett år sedan har generaldirektör Svante Englund beskrivit vår utsatta situation, pekat på riskerna med exportberoendet och betonat det angelägna i att snabba åtgärder vidtas. Huvudförslaget till lösning innefattar en avveckling av Stenstorpsanläggningen, som redan är föråldrad och från hygienisk synpunkt olämpligt lokaliserad. I stället skulle nermalda kadaver och riskavfall blandas med annat brännbart och direktbrännas kontinuerligt vid 4 - 6 värmeverk med sk fluidbäddpannor.

I dessa ska en ny svensk teknik användas, där djurkropparnas höga bränslevärde (bättre än skogsflis) skulle kunna utnyttjas och till en del täcka kostnaden för hanteringen. För närvarande testas denna i sitt slag unika metod genom proveldningar på några orter. Utsläpp och miljöeffekter bedöms, uppsamlings- och transportmetoder utvärderas. Men det kommer att ta tid med alla tillstånd, information till kommuner och allmänhet, projektering, byggande, etc.

I väntan på den slutliga lösningen får Stenstorp med nya hårda krav användas ytterligare en tid och en annan anläggning i Krutmöllan i Skåne eventuellt få tillfälligt till-

stånd att bränna riskavfall. Dessutom eldas på några platser med köttmjöl och fett från destruerade djur och biogas framställs efter vederbörlig sterilisering, allt för att minska de stora lagren på animaliskt avfall. Och bilarna till Danmark fortsätter rulla med 600 ton i veckan.

Så visst görs det en del. Både näringen, som ju har ett stort ansvar här, och myndigheterna är medvetna om att frågan är het. Men det tar för lång tid, kanske 4 - 5 år innan vi kan andas ut.

Även jordbruksministern lär vara irriterad över den låga takten. Man kan då verkligen fråga sig varför inte berörda departement, i första hand jordbruks- och miljö, tar sig an ärendet med förtur som ett högprioriterat krisärende. Man har ju i andra frågor visat att man både kan gasa och bromsa. En snabbhandling har föreslagits i remisser med anledning av Englunds utredning men tydligen inte fått gehör. I utredningen föreslogs ett anslag på 3 milj kr till att påskynda utvecklingen med pilotanläggningar, miljökonsekvensbeskrivning, o dyl, medel som ännu inte tycks vara utanordnade.

Stor eller liten skala

Stora centrala anläggningar för behandling av kadaver kan bära dyra teknikinvesteringar och även ha andra fördelar. Men det betyder långa transporter av riskmaterial på allmänna vägar, svårhanterlig mellanlagring i väntan på fulla lass och andra ur hygienisk synpunkt tvivelaktiga moment.

Tanken att djuruppfödaren tar hand om

sitt avfall på gården är tilltalande, men kommer nu i bakgrunden. Någon forskning och utveckling av t ex kompostering av kadaver, småskaliga kremeringsugnar och andra möjliga alternativ sker inte för dagen i vårt land. Även om Bryssel sagt att döda djur i princip ska brännas borde man ju hålla en viss kunskapsberedskap. Vi deltar ju faktiskt fortfarande i forskning om gengas för att ta ett drastiskt exempel!

Andra EU-länder har tydligen en mer öppen attityd. För ca en månad sedan fick svenska forskare en trevare från veterinärmedicinska fakulteten (!) i Milano, där man ville diskutera ett projekt om gårdskompostering av kadaver. I delstaten Mississippi, USA, vann förra veckan en stor slaktsvinsproducent ett uppmärksammat rättsfall rörande användning av 15 kremeringsugnar (incinerators) för destruktion av företagets svinkadaver.

Metoden är en vanligt förekommande och billig metod för hantering av döda grisar i USA och beskrivs jämte nedgrävning och kompostering i rådgivningsbroschyrer från lantbruksuniversitetet i alla stater med större svinproduktion.

I dagarna fick jag en sådan skrift från staten Nebraska med ett exempel för en integrerad besättning med 300 suggor och en beräknad årlig kadavermängd på 20 ton. Kadaverhanteringen med kremering med efterbränning för att minska luftföroreningarna beräknas i exemplet kosta totalt ca 30 000 kr per år och kräva drygt 60 arbetstimmar. Den amerikanske svinproducenten mås-

te vara godkänd och registrerad som gårdskomposterare alternatavt kremerare, får enbart hantera djur från egen besättning, måste föra bok över vad han gör och följa en rad andra regler rörande rapportering till myndigheterna.

Forskning efterlyses

Varken kompostering eller kremering hos uppfödaren är aktuella lösningar för oss just nu, men jag menar att dessa och andra metoder borde utvärderas, som ett led i vår civila beredskapsplanering. Så länge vi inte ha ett system som fyller behovet är vi synnerligen sårbara, särskilt om en epidemi skulle bryta ut.

På samma sätt är det med erfarenheterna från bekämpning av mul- och klöv och galna kosjukan nyligen i England. Detta kan ses som storskaliga experiment som borde sammanställas och utvärderas från svensk horisont. Vad har man där lärt om evakuering och avlivning med olika metoder av stora mängder djur, transport och destruktion av kadaver och annat av värde för vår beredskap inför större djurkatastrofer? Det rör sig naturligtvis inte bara om hur många bildäck som krävs för en bra kadaverbrasa. Djur ska behandlas värdigt även i livets slutskede, så frågan har en etisk dimension som lätt glöms bort. Tyvärr tycks intresset för sådana undersökningar vara svagt i vårt land just nu även hos de myndigheter som är skyldiga agera om också våra grisar skulle drabbas.

Bengt

GRIS nr 1 2002

Forskningen ger grisen historisk upprättelse Kloning ger intressanta spin off-effekter

Det är inte var dag som Wall Street Journal, Financial Times och liknande internationella tidskrifter har stort uppslagna bilder på en kull smågrisar. Så var fallet under det nya årets allra första arbetsdagar. Skulle börskommentatorernas och aktiehandlarnas husorgan nu också börja följa smågrisonoteringarna? Nej, anledningen till det nyvaknade grisintresset var naturligtvis de lyckade kloningsförsöken, som satte fart på förväntningar, oro, spekulationer och aktiekurser världen över. Detta ger anledning till några spridda reflektioner kring relationen gris - människa i veckans krönika.

forskning

Lovande grisforskning bör få fortsätta

Har kloning av grisar och forskningen på gränsen till det som av många anses böra

vara stängt för mänsklig nyfikenhet och det infobrus som resultaten genererar, något intresse för oss som ska (eller skulle?) leva på att föda upp charkgrisar?

Från vetenskapshistorien vet man att avancerad forskning på ett snävt specialområde, eller som i detta fall ett enskilt djurslag, utöver huvudsyftet med verksamheten ofta ger betydelsefulla spin off-effekter. Forskarna snubblar under arbetets gång plötsligt över något man inte letat efter och detta blir i lyckliga fall början till ett verkligt genombrott.

Finns det dessutom redan börsnoterade företag på området som lurpassar på resultat, går det fort med lanseringen av tillämpningar. En snabb kommersialisering av forskningsresultaten är uppskattad av dagens forskningsfinansiärer som annars ofta klagar över att mödorna i försöksstallar och laboratorier avkastar alltför få säljbara produkter.

Flera av de stora möjligheter, men också hot, som anas med fortsatta framsteg med kloning av grisar har berörts i föregående nummer av GRIS. Vi ska till detta bara lägga till förhoppningen att forskarna får fortsätta ett ansvarsfullt sökande inom etikens rågångar. Det kan som sagt leda mycket långt

och få oväntade följder för både grisens och människans hälsa och välfärd.

Grisen kommer att flyttas fram i läroboken!

Olikheter i synen på grisen och dess plats i kosthålllet utgör en skarp, mångtusenårig skiljelinje mellan stora folkgrupper i världen. För ca 1.5 miljarder av jordens befolkning är grisen oren och oanvändbar i alla sammanhang, utom möjligen som skällsord i umgängel med oliktänkande. Men nu kanske Gri-seknoen äntligen får upprättelse bland alla folk och stammar, och den höga status den förtjänar. De stora fysiologiska likheterna med människan gör grisen till både internationell leverantör av reservdelar till en allt mera hälsofixerad och genomsnittligt äldre befolkning och utgångsmaterial för ytterligare medikamenter utöver de som utvinnes ur diverse organ och körtlar, som redan tillvaratas vid normal grisslakt.

Kan överbrygga åsiktsskillnader

Om tabun och tusenåriga vanföreställningar får vika för en på vetenskap grundad inställning till grisens förtjänster, får vi måhända en starkt ökad användning av en utmärkt

produkt, nya (ofantliga) exportmarknader och därtill allmänt skärpta krav på uppfödning- och inhysningsmetoder, hälsokontroll, medicinanvändning och skötsel av grisar här och annorstädes. Kanske kan i förlängningen framstegen i en ansvarig forskning t o m hjälpa till att överbygga nu rådande religiösa, politiska och ibland t o m terrordådsinspirerande motsättningar. Ingen vet, men spekulera och hoppas får vi.

Jag tror att uttryck som fyllesvin, lortgris och liknande nedvärderande benämningar i vårt eget och andra språk i varje fall kommer att ersättas av uttryck som lyckogris och svintur hos dem som så småningom lär sig uppskatta skinka och fläskkotlett eller som fått en livräddande operation tack vare en hjärtklaffsnasse eller en njurpelle. I elementära läroböcker om husdjur kommer då grisen att få lämna den jumboplats den nu ofta har och behandlas före både geten och hönan.

Var Särinner klonad?

I Nordeuropa har grisen åtminstone de senaste 6 000 åren varit med som tamdjur och starkt medverkat till människans överlevnad och välståndsutveckling. Ärtsoppa med fläsk är enligt vissa näringsfysiologer en i det närmaste överträffad kombination av aminosyror, nödvändiga för att bygga upp och underhålla friska och intelligenta människor. Soppa lär ha uppfunnits och spisats redan av våra stenåldersförfäder och bidragit till att de blev klokare och mer långlivade för varje generation. Som spargris med penningspringa på ryggen blev grisen symbol för god hushållning och ekonomiskt handlande flera sekler före både bankbok och pensionsfonder. Till slut började så människan fundera på kloning av grisar för att ge dem ytterligare en viktig uppgift i alla människors tjänst, oavsett värderingar, tro och tradition.

Fast är kloning egentligen någonting nytt? Redan galten Särinner som enligt den fornnordiska gudasagan varje dag åts upp av kämparna i Valhall, men på kvällen åter var hel och färdig för slakt, var naturligtvis en kloningsprodukt!

Nya trender i USAs grisstater

Djur som satts i människans vård ska passas och inhysas väl och behandlas värdigt i alla situationer ända fram till slutprodukten. Skötaren, som betyder mest av allt för grisens välfärd, ska trivas och kunna hålla sig frisk. De kringboende ska inte besväras av lukt eller föroreningar i luft och vatten, etc. Detta är självklarheter hos oss och insikter som nu sprids över världen. I USA blir man allt mer uppmärksam på vad som händer i EU vad gäller minimikrav för djurskydd, omgivningshygien och arbetsmiljö. Konsumentgrupper trycker på i ärenden som rör ohämmad stordrift i uppfödning och slakt

och kräver mer lokalt inflytande på miljö- och lokaliseringsbestämmelser för stora anläggningar.

Den 15 januari i år demonstrerade tex hundratals personer i Des Moines, Iowa under uppsikt av state troopers (ungefär hemvärdet) för att få gehör hos myndigheterna i sin kritik mot att ytterligare sk factory farms för grisar planeras. Polariseringen ökar mellan stor och liten i uppfödning och slakt, mellan landsbygd och tätort och mellan centrala och lokala beslutsfattare. Denna utveckling bör vi i Europa hålla ett öppet öga på.

Vem sköter grisen bäst?

Svårigheten att rekrytera folk som svin-skötare är ett bekymmer i USA liksom här. Skötarens insats kan ses som en resultat av två faktorer; kompetens och engagemang för arbetsuppgiften. Med det synsättet kan den som är riktigt tänd på sitt jobb få bra resultat, även om det finns vissa brister vad gäller kunskaper och erfarenhet. Flera har på senare tid både i GRIS och utrikes tidskrifter diskuterat arbetskraftsfrågan. Rösterna är inte helt eniga om vad som krävs av den som är närmast grisen. En professor menade i somras att framtidens processuppfödning, om jag läste rätt, kräver kunskaper om allt. Den supermänniska som där tonar fram blir nog infångad av någon headhunter och prövad som koncernchef något år, innan han blir grisuppfödare!

Andra experter anser att vi kan anställa arbetslösa möbelsnickare och lära upp. Ju mer nybörjare de är i svinstallet, desto bättre, står det faktiskt i en gristidning. Korttidsanställning av ungdomar från Mexiko eller Baltikum nämns också som en lösning.

Få är tydligen villiga att skaffa sig den kompetens som en svinskötarkurs kan ge. Problemet är överhängande. Skötsel av grisar måste göras till en attraktiv syssla. Hur? Har forskningen svaret? I en dansk intervjuundersökning i fjor med svinskötare framkom, att det som behövdes för att göra jobbet mer attraktivt var i ordning följande; att man gavs mer ansvar för produktionen, fick bättre arbetsmiljö och att djuretiska frågor togs på större allvar. En amerikansk personalchef vid en factory farm i Illinois med många anställda pekade nyligen i en artikel, utöver ordnad sjukvård och annat som är självklart hos oss, på värdet av att kunna låta de anställda rotera mellan företagets anläggningar för omväxling, ökade sociala kontakter och kompetensupbyggnad.

Svenska studier har visat att människan i allmänhet för att uppleva sin arbetssituation som stimulerande vill ha en viss frihet i sitt arbete, kunna bestämma själv, vara lagom fysiskt aktiv, lära sig nya saker, ha ansvar för något betydelsefullt, se resultat av sitt arbete, samt känna gemenskap och trygg-

het i samvaron med andra människor både under och efter arbetet.

Nytänkande efterlyses

Många av dessa från flera håll dokumenterade krav borde kunna uppfyllas vid grisuppfödning. Men det behövs nya friska, okonventionella idéer inte minst kring samverkan mellan rimligt stora grisföretag för att ta tillvara ekonomiska skalfördelar vid köp och försäljning, hjälpa intresserade ungdomar igång successivt, ge anställda ekonomiskt intresse i driften, möjliggöra byten av arbetskraft och information mellan företag, lobbister, direktkontakt med konsument, o s v. Förebilder och början till sådant som kan utvecklas vidare finns både inom och utanför svinsektorn; maskinringar, suggpoler, share-milkers (där den anställde mjölkaren äger korna), småskalig förädling av specialprodukter, far-son-arrenden, informationsklubbar, olika typer av bonus- och kontraktssystem, etc, etc.

Det borde i dag vara mer angeläget för våra centrala myndigheter att föranstalta om en utvecklingsplan för svinnäringen, än att som nu sker vad gäller minkuppfödningen, utarbeta en avvecklingsplan för en lönande lokal näring (och detta t o m innan forskare och politiker i Bryssel är överens om vilken de ska stå på vad gäller etiken!)

Näringen själv och innovativa och orädda individer har givetvis nyckelroller i skapandet av framtidens företag.

Heder, förresten, åt den danska bankkvinnorna som pryade som svinskötare några dar för att bättre förstå vad hennes grisuppfödande kunder talade om!

Nöjda gubbar gör bra jobb

Den amerikanske bildäcksfabrikanten Firestone fick för några år sedan återkalla mängder med undermåliga däck och drabbades av gigantiska böter, PR-förluster, kursras och annat elände. Högste chefen avskedades. Enligt samma Wall Street Journal som skrev om de klonade grisarna anser sig nu forskare vid elituniversitetet i Princeton genom att jämföra tillverkningsnumren på kasserade däck kunnat visa, att bristerna uppstod under den tid man hade en allvarlig arbetskonflikt på företaget. Jobbarna kunde göra bra däck, men kände sig inte tända på uppgiften.

Sens moral för vår industrigrissektor; är mannen eller kvinnan vid slaktbandet stressad, underbetald, känner sig otrött i sin yrkesroll eller uthängd i pressen, blir styckningsdetaljerna mindre bra även från världens bästa charkgris och oavsett kloning! Det måste vara harmoni i hela den kedja som knyter ihop grisens och människas relationer.

Bengt

Vilka lärdomar kan vi dra i Sverige av Englands mul- och klövsjukekatastrof?

I början av februari blev England förklarad fritt från mul- och klövsjukan för den här gången. Sedan det först konstaterade fallet för ett år sedan uppges mer än 10 miljoner djur, mest får och nöt, ha avlivats. Kostnaderna för samhälle och enskilda är enorma.

forskning

Jag råkade vara i London under ”jubileumsveckan”. Infobruset ur skilda medier om den, tillsammans med tidigare BSE-utbrott, värsta katastrof som i modern tid drabbat ett lands djuruppfödare och landsbygd var verkligen intensivt under några dagar. Ett besök på Jordbruksdepartementet och samtal med representanter för bl a NPA (National Pig Association), även kallat ”de engelska grisuppfödarnas röst i London och Bryssel”, gav ytterligare anledning till några funderingar kring djur och djurägares utsatthet vid kriser i vårt samhälle och om hantering av omfattande katastrofer, där livsmedelsproducerande djur drabbas.

Konsekvenser för grissektorn

England är ingen stor grisnation med en slakt på runt 200 000 djur per vecka och en enligt NPA starkt nedåtgående trend i grisantalet. Officiellt fick totalt ca 142 000 grisar offras under kampen mot mul- och klövsjukan. Man kom alltså, även om det var bland svin som sjukan först bekräftades, relativt lindrigt undan. Till en del berodde detta på att svinuppfödningen inte är så omfattande i just de landsdelar som drabbades värst av farsoten.

Men i katastrofer med här aktuella dimensioner spelar i dagens värld djurslaget eller för den delen vilket land som drabbas inte så stor roll. Alla med intresse för djur, kött och landsbygd måste engagera sig och lära för att vara bättre rustade nästa gång.

Mycket gick snett i myndigheternas krishantering

Varken djuruppfödning, smittobekämpning, synen på livsmedelshantering och köttimport, eller livet på landet blir detsamma efter detta. Den sammanfattningen tycks de flesta vara överens om. Enigheten är sedan mindre då det gäller vad som gick snett och vad som är att lära av det gångna årets prövningar och hur erfarenheterna ska föras ut. Här blir diskussionen av intresse även för svenska uppfödare av grisar och andra livsmedelsproducerande djur, med eller utan klövar.

De närmast ansvariga myndigheterna, i första hand jordbruksdepartementet, utsätts för starkt kritik både från djuruppfö-

dare och allmänhet och för sitt sätt att agera och sin brist på öppenhet under och efter krisen. Av mediernas kataloger över begångna misstag får man lätt intrycket att vi här har ett skolexempel på hur en djurkatastrof inte ska hanteras.

Vad försöker jordbruksdepartementet dölja?

Jordbruksdepartementet passade för övrigt i samband med allmänt val under krisens första kritiska skede på att byta både minister och namn. I namnfrågan gjorde man sig moderiktigt kvitt ordet jordbruk (agriculture) och ändrade beskrivningen av departementets ansvarsområden från jordbruk, livsmedel och fiske (Daff) till miljö, livsmedel och landsbygdsfrågor (Defra). Dessa förändringar underlättar naturligtvis varken en kritisk granskning av vad som skett, jakten på eventuella hundhuvudbärare eller en nykter bedömning av vad som finns att lära för framtiden.

Jordbruksdepartementets agerande prövat i rätten

Departementet var under mitt besök faktiskt inför rätta för sin vägran att genomföra en offentlig, oberoende utredning om erfarenheterna av krisen. Domstolen dömde senare till departementets fördel, med motiveringen att det inte var domstolens sak att avgöra ett sådant ärende. Man får därför nöja sig med de tre utvärderingarna som myndigheten anser räcker, dvs en studie rörande smittosamma djursjukdomars bekämpande, en annan (enmans)utredning om lärdomarna från krisen och en tredje (redan offentliggjord) om jordbrukets framtid, se nedan. Redovisning från de två första väntas till sommaren. Enmansutredningens objektivitet är redan ifrågasatt, därför att den tillsatte utredningsmannen var regeringens chefsrådgivare under krisen!

Exempel på brister i beredskap och planering inför djurkatastrofer

Låt oss ta fram några av de förhållanden som upprör både djurägare, djurskyddsfolk och allmänhet.

Den katastrofplan för hantering av utbrott av omfattande djursjukdomar, som departementet vid krisens början sa sig ha och som ministern lutade sig mot då han hävdade att krisen var under kontroll, höll inte måttet. Några menar t o m att det över huvud taget inte fanns någon plan värd namnet. Helt klart utnyttjades inte tidigare erfarenheter, från t ex nittitalets BSE-utbrott. En hastigt tillsatt rådgivande expertgrupp runt premiärminister Blair (som tidigt själv tog över krisledningen från jordbruksministern) kom mestadels att bestå av några epidemiologer som råkade vara tillgängliga. Gruppen fick där-

för inte den samlade kompetens som uppgiften krävde. De vidtalade forskarna studerade med hjälp av teoretiska, datorstödda modeller sjukdomens troliga förlopp och föreslog på grundval av detta var och när utslaktning skulle ske.

15 000 kr per djur

Enligt kritikerna var modellerna för naiva och oprövade och dataunderlaget dåligt. Man menar att experterna arbetade vid sin data-skärmar med en drömbild av verkligheten och att de framförallt inte insåg vilka enorma transportproblem masslakten skapade. Följden blev att mängder av djur, siffran 3 miljoner har nämnts, slaktades i onödan till en kostnad av ca 15 000 kr per djur. Militära enheter som skulle ta hand om kadavren fick inte i tid anvisningar om hur och var destruktionen skulle ske.

Den pensionerade brigadgeneral som hade ansvar för transporter och förbränning avslöjar nu i en tidningsintervju hur han fick sitt uppdrag av Blair vid ett ad hoc möte på en bar och hur han genast fick börja skissa transportsplaner på baksidan av ett cigarettpaket!

Till bilden hör att arméns insats allmänt får gott betyg. Militären kom emellertid in för sent, först en månad efter det att sjukdomen börjat sprida sig.

Kontrollen av import och handel med djur och kött brast och har fortfarande brister. Faran är ju ingalunda över, vilket dagliga notiser om misstänkta fall vittnar! Laboratoriernas kapacitet för nödvändiga tester var för låg. Masslakten förklarades och motiverades för vagt för de djurägare som med kort varsel fick sin besättning och därmed ofta hela sitt livsverk dödsdömt av den statlige veterinären. Den mentala påfrestande ledde i flera sådana jordbrukarfamiljer till stort personligt lidande och t o m självmord i några fall.

Privata, lokala veterinärers tjänster anses ha utnyttjats för lite av de statliga myndigheterna. Oklarheter rådde länge rörande grunderna för ersättning till drabbade besättningar och till andra som medverkade i bekämpningen.

Värst utsatta var kanske de besättningar där man fick behålla sina djur, men där gården av smittorisk under långa tider isolerades från alla kontakter med slaktdjursmarknad och yttervärld i övrigt. De har tydligen inte fått någon kompensation alls.

Lokala restriktioner vad gäller transporter och förflyttningar av varor, djur och människor kom att få en förödande effekt på den tidigare så blomstrande turismen på den engelska landsbygden. Det blev också en handgriplig illustration till hur olika verksamheter på landsbygden är beroende av varandra och har förhoppningsvis givit några beslutsfattare en tankeställare.

Djurägargrupper gör egna utvärderingar

Som en följd av myndigheternas locket-på-attityd har både den rikstäckande Farmers Union och t ex djurägarnas organisationer i den hårt drabbade landsdelen Devon presenterat egna utvärderingar av krisen och förslag till framtida åtgärder.

Det engelska Defra har tydligen sett skriften på väggen. För någon vecka sedan kom därifrån en preliminär 62-sidig snabbplan för hur framtida djurkatastrofer ska hanteras. Där anges bl a att jättebål med kadaver inte ska få förekomma. Ungefär samtidigt beslöt EU att göra en egen studie som också ska omfatta förslag på vaccination och andra metoder för bekämpning. Intressant är också att den utredning av det engelska jordbrukets framtid som kom i djurkrisens spår och som nämndes ovan, har tagits emot ganska välvilligt av jordbrukets organisationer.

Jag fick vid besöket på Jordbruksdepartementet tillfälle att läsa några av remisserna. Utredningen förordar kort sagt mer ekologisk inriktning på odling och djuruppföd-

ning och måttlig skala på företagen. Turism och andra näringsgrenar på landsbygden ska uppmontras. Jordbrukarna får nya uppdrag i arbetet att vidmakthålla och utveckla miljö och landskap. Etiken i djurhållningen ska vara hög och konsumenternas krav på ursprungsdeklaration tillgodoses.

Tongångarna känns igen från vårt eget och andra länder. I USA uttalades t ex nyligen vid en kongress bekymmer över att EU kommit längre vad gäller redovisning av ursprungsmärkningen, vilken bedömdes snart bli en viktig konkurrensfaktor i världshandeln med livsmedel. Fler och fler får samma insikt, som kunde utläsas i de engelska remisserna; framtidsvalet står mellan en för konsumenten och myndigheter överskådlig och redovisningsbenägen livsmedelssektor med många företag i de olika leden eller några få jättar som i kartell behärskar hela kedjan från jord till bord. I det sistnämnda fallet behövs varken Daff eller Defra.

Operation överlevnad

Vid hemkomsten läser jag att EU vill värna

om små mjölkbönder. Det gäller vissa områdets överlevnad, matkulturen och de lokala ostarna. Kan vi inte också tänka oss åtgärder för att rädda och även öka förekomsten av t ex glesbygdsgrisar?

Det tidigare nämnda NPA har som en motvikt till det vikande grisantalet, svag lönsamhet och tilltagande tveksamheter efter kampen mot mul- och klövsjukan nyligen startat en kampanj för den engelska svinuppfödningens överlevnad. Samverkan sker med myndigheter, konsumentgrupper och livsmedelshandel.

I skidnationen Norge använder en gränskommun med lukrativ vinterturism Sverige några kilometer österut som avskräckande exempel på ett land som tillåter hela småbrukarbygder att avfolkas och dö. Norrmännen betalar i stället sina småbönder för att bo kvar i bygden, bruka sina gårdar och betjäna turisterna. Fjösen är fulla av djur, mest får och nöt. Men det kunde lika gärna vara grisar.

Bengt

GRIS nr 4 2002

Små forskaranslag ger ofullständiga svar Del i EU-forskningen kräver fler grisar?

Sverige forskar för mycket. Gränsbom på Öresundsbron? Ytterligare ett stort företag får utländsk ägare. Fem gånger fler grisar än människor i delstaten Iowa. Kompetensen dålig i svenska bolagsstyrelser. Mona Sahlin – en besvikelse för landets småföretagare. Forskning kring trivialiteter...

forskning

Ibland kan rubriker sådana som de ovanstående – mer eller mindre provokativa och plockade lite på måfå ur dagspressen – väcka näst intill hädiska funderingar kring vår grisenärings problem. Läser man sedan så som den hornprydda lär läsa bibeln, kan tankarna gå i många, inte alltid helt raka banor.... Mest handlar veckans krönika om forskning

För mycket forskning?

Sverige forskar för mycket i förhållande till avkastningen, mätt som tillskott till företagande, sysselsättning, produktion och export, skrev vid årsskiftet en professor i en av de stora morgontidningarna. Regler och detaljbestämmelser som försvårar entreprenörskap och företagande hindrar att kunskap och idéer omvandlas till nya varor och tjänster. Den nödvändiga ekonomisk- politiska samsynen på värdet för landets välförstånd och tillväxt av företag och företagande saknas i Sverige. Spelreglerna för nyföretagande och utbyggnad av befintliga företag, skatte- och belöningsystemet, etc, måste ändras, syste-

men är för stela och byråkratiskt överlastade. Ökad forskning löser inte dessa problem, menade professorn. Här behövs i stället bl a alla de förenklingar som småföretagaren Mona Sahlin lovade hjälpa sina kolleger (inklusive grisuppfödarna) med, men som inte kommit till stånd.

Den ständigt ökade mängden vetenskapliga artiklar som gör att inte ens specialister kan hålla sig helt informerade om framstegen inom ämnet, kan också tolkas som ett tecken på övermättnad inom vissa forskningsområden.

I Lund fick nyligen en doktorsavhandling delvis göras om, därför att man i sista minuten upptäckte att man forskat på ett problem, som andra redan rätt ut. Att landets doktorander i dag totalt lär vara lika många som antalet gymnasister på 1950-talet, att Ericsson och andra företag i nöd väljer att göra stora nedskärningar inom sin forskning och att 150 danska jordbruksforskare nu avskedas är andra exempel som den illvillige kan använda för sina syften.

Översatt till grissektorn är det lätt att se paralleller till ovanstående. Mycket av det som kallas den svenska uppfödningssmodellen, t ex kampen mot salmonella, förbud mot antibiotika, de strikta djurskyddskraven, etc, har unikt svenskt forskningsarbete och tänkande som grundval och troddes en tid kunna bli till exportguld. Men vi lyckades inte slå mynt av resultaten och hindren var och är i långa stycken av den karaktär som ovan nämnde professor angav. Danskarna adopterade vårt rena-kött-koncept, snabbt och handlingskraftigt, lite halvfräckt men med ett smil. Precis som de på 80-talet tog över vårt försprång inom vindkraften, medan

våra företrädare utredde, förhandlade och utredde igen.

Jämförelse med Danmark är lärorik på många sätt. Där är det ett riksintresse att främja grisenärings, produktutveckla och att upprätthålla goda kundrelationer. Nyligen blev direktören för den största japanska importfirman av danskt svinkött utnämnd till Riddare av Dannebrogorden, vilket måste ses som en mycket kraftfull och tydlig markering från högsta nivå. Det är svårt att föreställa sig att Winberg eller Pagrotsky skulle ta initiativ till något liknande rörande en stor köpare av en svenskt lantbruksprodukt

Kom lantbruksforskningen bort i mängden?

Svenskt jordbruk och svensk landsbygd är ingen riksangelägenhet på det sätt som vissa politiker ibland vill få oss att tro. Någon påstod att av fem nyhetsbrev på Jordbruksdepartementets webbsida handlar fyra om jämställdhet och kvinnomisshandel. Naturligtvis skall kvinnoförnedring bekämpas med alla medel, men proportionerna är, om de stämmer, i obalans!

Ett annat exempel: AMS glömde vid en inventering av gröna jobb nyligen att jordbruket faktiskt har sådana. ”Där klarar man sig så bra på egen hand, så vi förbisåg er”, lär förklaringen ha låtit.

Just det! Är det ett utslag i samma anda som gjorde att lantbruksforskningen inte fick behålla sitt eget forskningsråd, SJFR.? Sedan i fjor ska forskningspengarna sökas hos det råd som kallas Formas, som dessutom finansierar projekt rörande miljö och samhällsbyggande. Tiden får utvisa hur svinforskarna kan hävda sig i det sällskapet.

Fler grisar än en gång

Ska vi föda upp fler grisar i Sverige? Kan vi och vill vi öka produktionen? Jag gjorde 1990 en prognos om grisantalet fram till år 2000. Det enda som syntes rimligt då var ”samma-väder-som-i-fjor-metoden”, dvs att anta en fortsättning av tidigare nedåtgående trend. Tyvärr fick jag i stort sett rätt. Är tiden nu inne att tillämpa den andra prognostekniken, ”någon-gång-måste-det-ju-vända-metoden” och planera för en ökad grisuppfödning? En del tecken anses tyda på detta.

Vad ska riktmärket vara? Lika stor grispopulation som rikets folkmängd, bara hälften eller som i Iowa? Ökad uppfödning och förädling i Norrland och andra ”nya” områden, som jag snuddat vid i tidigare krönikor? Luleå flygplats ligger globalt utmärkt till och har kapacitet för transport av fettsnål Polar Ham och Reindeer Bacon direkt till världsmetropolernas lyxrestauranger. Draghjälper kan fås av en välorganiserad reklam för exotiskt renkött som bara finns i det kyliga, snöiga, friska och ofördärvade Scandinavia!

Fler nya svenskar

För att få i gång en sådan, av de flesta sannolikt som hypotetisk betraktad utveckling, måste det emellertid till en samordnad aktion med lokala, regionala och nationella krafter. Varför inte också internationella eller åtminstone nordiska, förresten. Få tycks uppleva det som en katastrof att det kommit in allt mera utländska, förhoppningsvis högkompetenta, intressenter i vår bilindustri och andra tidigare ”helsvenska” verksamheter. Varför inte samverka ännu mer inom grissektorn med främst danskarna som ju gör det mesta rätt, har upparbetade grismarknader, hårda affärnsäsor och behov av mark. Danish Crowns internationella rykte skulle knappas äventyras, om det blev känt, att en del av dess expansion förlagts till det salmonella- och antibiotikafria, erkänt djurvänliga och allmänt skickliga lagomgrannlandet i norr. Vi kunde ju i alla fall börja med att försöka få hjälp att producera det svenska behovet av grisprodukter inom landet!

Holland ser sin produktion minska i svinpestens spår och Englands grisuppfödning tycks ha fått en mycket allvarlig knäck av mul- och klövkatastrofen. Detta skapar ett utrymme för utbyggnad på andra håll. Arbetskraftsfrågan då? Ingen enkel fråga, men unga familjer av holländska mjölkbönder söker sig i dag till Sverige (inte bara Skåne), där de bl a finner markvärdena attraktiva. Varför inte uppmuntra även dem som kan grisar och är redo att flytta något 50-tal mil.

Det hade inte funnits något Glasrike i sydöstra Småland i dag, om inte några fritänkare i de mörka skogarna insett att man måste locka till sig utsocknes folk, mästare och skickliga konstnärer, för att få fram glas som gick att sälja. Den idén fick man långt innan ord som produktutveckling, marknadsföring och industridesign ens var uppfunna. Men då fanns det heller inga avtal som krävde att utlandsfödda yrkesmän genomgått svensk grundskola för att få sin första anställning!

Men det är väl ändå viss skillnad mellan grisar och glas? Inte för en skicklig säljare eller kompetent styrelseledamot!

Bra forskning

Tillbaka till forskningen. Kvalitet, relevans, flexibilitet och förmåga till kraftsamling anses utmärka god forskning. Det är stora och svåruppfylla krav. Under rubriken vetenskap om trivialiteter påstods nyligen i en debattartikel att svensk forskning allmänt resulterar i allt fler artiklar i renommerade internationella vetenskapliga tidskrifter. Detta är delvis en följd av och förutsättning för det ökade antalet doktorander. Vi håller alltså det kvalitetsmått som tidskrifterna tillämpar.

Men det antydde vidare att våra forskare hellre ägnar sig åt säkra frågeställningar än åt de djärva hypoteserna, reproducerar andras idéer, snarare än flyttar fram positionerna i forskningsfronten. Vi ligger inte längre i framkanten av utvecklingen. Vår forsknings betydelse och vikt för den sak den ska tjäna skulle alltså vara mindre än tidigare. Det brister i relevansen med andra ord.

Är svinforskningen bra?

Hur är det med svinforskningens relevans? I en tid då större delen av den tillämpade forskningen betalas av uppfödarna själva (staten ska bekosta grundforskning, forskarutbildning och ”befogad” sektorsforskning) är detta naturligtvis en fråga som rör oss alla. Inte lätt att besvara. Borde bli ämne för en avhandling! Vi få nöja oss med några spridda kommentarer till ett par delområden. Internationellt kan man urskilja vissa skillnader i allmän forskningsinriktning. Djurarbetsmiljö, beteende och omgivningshygien i Europa och mer av tester av fodertillsatser samt läkemedel i USA och Kanada. Gemensamt för alla är intresset för metoder för gödselhantering, kväve- och luktproblem, samt naturligtvis de traditionella frågorna hur man får fler smågrisar, lägre foderförbrukning, bättre utnyttjande av slaktkroppen, etc. Svenska projekt har alltid numera med djurmiljön, resursbevarandet och hållbar utveckling att göra, som en likvärda faktorer till driftsekonomen. Konkurrens- och beteendeproblem i större grupper av grisar är ett stort forskningsområde för närvarande, där nordeuropeerna tycks vara ledande. Valet av projekt blir starkt dikterat av anvisningar från finansierarna. Vill politiker eller andra som sitter på pengar ha forskning på ekologisk grisuppfödning (Gris nr 3 2000), så får de naturligtvis det. Därför ”styr” forskarna även den tillämpade forskningen mindre nu än tidigare.

Kommersiella intressena ifrågasätter obekvämt forskning

I Nordamerika finns som sagt foderfirmorna, läkemedelstillverkare och materialfabrikanter mera med som uppdragsgivare och finansierare. Detta skapar inte sällan problem och starka reaktioner vid redovisning av negativa resultat. Att få fram ett godkänt läkemedel från idé och förklinisk utvärdering till mark-

nadsföring via olika skeden av myndighetsbehandling och stora kliniska tester på djur uppges ta 10 - 12 år och kan kosta i storleksordningen 8 - 10 miljarder kronor. Big money alltså. Alla inblandade slår därför med olika medel vakt om sina preparat.

I en tidigare krönika nämnde jag att New England Journal of Medicine i höstas i tre artiklar tagit till storsläggan mot foderantibiotikan (Gris nr 10 2001). Det dröjde bara några veckor så gick det amerikanska svinveternärförbundet (AASV) ute och ifrågasatte vetenskapligheten i dessa artiklar och påstod att den allmänt respekterade läkartidningen blandat ihop vetenskap och politik!

Samma forskning som på 80-talet

En annan observation från svensk svinforskning: I början av 80-talet kom en sammanställning av då aktuella svinprojekt vid SLU och SVA. Nu 20 år senare finner jag i stort sett samma svinprojekt i de översikter som Stiftelsen Lantbruksforskning och andra finansierare ger ut, med undantag för det som tillkommit om gruppållning samt kväveproblematiken enligt ovan. Varför?

Ja, ofta bli de experiment, som man efter långa ansökningsrundor till slut får pengar till, för små och för kortsiktiga för att ge betydiga svar. Större material och upprepning behövs. Ibland blir ens resultat ifrågasatta och nya försök görs av någon annan.

Det sägs att Einstein gav sina studenter samma tentamensfrågor år efter år. Men han gjorde nya svar! Så gör en bra forskare. Ställer de rätta frågorna och ifrågasätter gamla svar! Men att projekten kommer igen kan också tyda på brister i flexibilitet och rörlighet hos forskare och forskningssystem, att det forskas på detaljer som sällan bli tillämpade i större sammanhang eller att resultaten inte blivit spridda till och tillämpade av uppfödarna på rätt sätt.

Internationell grisforskning

EU blir allt viktigare som forskningsfinansierare. Där gäller det stora projekt, kraftsamling med andra ord, med flera länders stjärnforskare i samverkan och ordenligt med projektpengar. Här ligger grisforskningens framtid. För att delta som respekterad medlem i sådana nätverk behöver vi mycket fler välutbildade forskare i Sverige och sannolikt också fler grisar.

Inget av detta blir lätt att uppfylla med den utveckling vi nu har. Danmark bör även då det gäller forskning och utbildning vara en naturlig samarbetspartner för oss. Med bron har det blivit nära mellan länderna och ingen gränsbom lär komma.

Man kan t o m springa mellan Landbohögskolan och Alnarp numera. Det bevisade (nästan) undertecknad och en annan gammal agronom tillsammans med ytterligare 9 638 vid pingst genom att springa Broloppet 2002. Efter den tretimmarspårsmakade det gott med en svensk fläskkotlett och en Tuborg!

Bengt

Drömmen om den globala grisen Gråsalva i gårdagens djuromsorg

Mina krönikor i GRIS blev allt populärare. Antalet läsare ökade för varje månad. Konsultuppdrag av olika slag började strömma in. Jag ombads organisera seminarier om svensk grisproduktions framtid. Forskningsrådet Formas föreslog mig till sin referensgrupp för bedömning av svinforskning. Jag fick styrelseuppdrag i Polar Ham AB. Jordbruksverket skickade mig på tre veckor till England för att studera hur svinkadaver inte ska tas om hand vid större utbrott av mul- och klövsjuka. En kväll ringde t o m Tina Nordström och ville ha mig med i ett TV-program om sex nya sätt att steka svensk fläskkotlett.

forskning

Lyftet

Men det riktiga lyftet kom i och med att ett gäng verkliga tungviktare inom köttbranschen, inga namn, insisterade på att få bjuda på Operakällaren mitt i semestern.

Jag ordnade en röd avgång och for upp till 08-området. Herrarnas ärende var i korthet följande: De sa sig tro blint på att det gick att tjäna grova pengar på grisar om hela kedjan var totalintegrerad och stordriftens fördelar utnyttjades i alla led. De hade tröttnat på snacket om familj jordbruk, stöd till småföretag, levande landsbygd och annat sådant som ju bara visat vara just snack. De dödförklarade den kooperativa företagsformen och skulle nu starta ett aktiebolag, det globala World Pig. På några år skulle de vara störst i sitt slag i världen. Nu ville de lära sig några amerikanska redovisningsknep av mig, som ju läst företagsekonomi vid ett välkänt universitet i USAs svinbälte.

Jag åtog mig med viss tvekan uppdraget som tycktes kunna ge både snabba pengar och så småningom en aktieportfölj av icke föraktligt värde.

Dr Greeds recept

Efter att ha ögnat igenom några kapitel i mina gamla läroböcker och chattat på nätet med en klasskamrat från den amerikanska bokföringskursen, Dr Crook Greed, sedan flera år verksam som kombinerad revisor och strategikonsult på Dyson Pork i Omaha, kunde jag förmedla följande fyra principiella råd till mina uppdragsgivare:

* Bokför alltid årets löpande kostnader på ett investeringskonto, där de kan fördelas och avskrivas på en 10 – 15-årsperiod,

* skriv minst 20-åriga säljavtal med en mängd kunder, stora som små, och redovisa i bokslutet med hjälp av optimistiska kalkyler beräknade vinster av dessa avtal,

* håll omsättningen på en hög nivå genom

omfattande ”rundtursaffärer” med pålitliga partners (”ni säljer skinkor till dem, som ni sedan köper tillbaka”), och sist men inte minst viktigt,

* bilda en flock dotterbolag i olika länder, i vars bokföring koncernens mindre tillfredsställande resultat kan tas in.

Ingen av mina textböcker belastades så vitt jag hann se, av något avsnitt om affärs- eller organisationsetik.

Som en lustighet avslutade jag min rapport med påpekandet att djurskötare och slaktare liksom solen ska komma från öster.

Den globala grisen blir verklighet

World Pig (WP) kom snabbt i gång med stöd av storbanker med progressiva aktörer. Några geniala lobbyister köptes över från LRF. Då det gällde att värna om de tongivande ägarna i första hand, var introduktion på A-listan självklar. Underhandskontakter med Ringholm bekräftade detta.

Framgångarna lät inte vänta på sig. Nya kreativa konton och transaktioner skapades. Interna spelregler infördes. Årsredovisningarna blev skolbildande. Företaget växte som man säger, så det knakade. Man var ständigt med i mediabusset. En ekonomijournalist i Hog News beskrev entusiastiskt utvecklingen som en färd mot svindlande höjder i en allt större ballong.

Genombrott i forskningen

WP-lojala och generöst optionsavlönade spetsforskare, klonare och genmodifikatörer lyckades ganska snart korsa en gris och en get. Resultatet blev en flermagad, idisslande, hår- horn- och skägglös, dock inte helt doftlös, varelse som fick arbetsnamnet gret. Det var ett utmärkt betesdjur som till och med växte bra på sly och vars kött kunde konsumeras av alla folk oavsett religion. I den s k tredje världen där getterna redan ätit upp nästan allt grönt, användes i stället ett ökentorrat kanonfoder. Det baserades på återanvänt avfall som världens läkemedelsjättar levererade gratis mot att WP höll dem med annonspelare.

Kreativ marknadsföring

De bästa styckningsdetaljerna fick på förslag av en nyexaminerad civilekonom och veritabel idéspruta, produktnamnet grött. Detta rimmar ju faktisk på kött, vilket den unge mannen mycket riktigt påpekade för den grånade styrelsen och kan, åtminstone med skånkt uttal, föra tanken till ett ursvenskt, vegetabiliskt baslivsmedel. I den allmänna yran antogs och registrerades förslaget som nytt varumärke. Sloganen Grött bättre än Kött blev en succé och avväpnade t o m veganerna. Göran Persson lovade offentligt att gå över till grött, fast efter valet. Efterfrågan steg flerfaldigt.

Alla större universitet i västvärlden fick en lukt-, vatten- och luftprofessur bekos-

tad av WP. Miljö- och återanvändningsvänner jublade.

Världsunik kadaverhantering

Gretens vitalitet visade sig emellertid vara mindre god och dödligheten vid uppfödning och transport var hög, för att inte säga mycket hög. Men då alla kadaver kunde användas som s k biomalbränsle i storstädernas värmeverk världen över, enligt en av Konvex AB patenterad metod, kunde även dödligheten redovisas som en vinstpost som ju faktiskt blev större ju fler djur som dog.

Bara vinnare

Börsvärdet steg brant och stadigt. Aktieägare och konsumenter jublade. Miljövänner och återanvändare hade fått en storskalig förebild.

Västvärldens pensionärer, barnfamiljer och ungdomar anförtrorde Word Pig sina sparpengar. Själv kunde jag skaffa bungalow på Rivieran, takvåning i Washington D.C. och en egen sjö med näckrosor i Glasriket.

Omild landning

Så en kväll hörde Dr Greed av sig och sa kryptisk att något höll på att hända i USA som säkert, kanske redan kommande vecka, i grunden skulle skaka om även World Pig och dess huvudkontor (som förlagts centralt till Klövsvj, mitt i riket och med få terroristter). Gör som Busch (grabben, alltså) sälj, men raska på, var det sista jag uppfattade, innan samtalet bröts.

Från gräddfilens insida

Jag gjorde mig beredd att följa detta råd som ju kom från gräddfilens insida, då jag hör en tordönsstämma meddela att World Pig har inställt betalningarna och världens största konkurs i livsmedelsbranschen är ett faktum. Dr Greed är häktad och erbjuden straffflinring mot att han anger sina kolleger.

Jag vaknar kallsvettig ur min helt fantastiska rötmanadsdröm, lika våt som en golfbanegreen i slutet av fruntimmersveckan.

Löss och andra parasiter

Tillbaka i verkligheten påminns jag om att jag lovat tidningen GRIS en krönika. Den får nog vänta lite. Först skall jag än en gång läsa min sommarroman, Strindbergs Hemsöborna. I den boken, skriven 1887, hittar man förresten redan på första sidan ett exempel på det vi i dag skulle kalla djuromsorg. Innan flickorna Clara och Lotten seglar hem med den nye drängen Carlsson ska de nämligen ”på abeteket och hämta gråsalva till grisen”.

Av en veterinär vän får jag veta att gråsalva var ett kvicksilverpreparat med utomordentligt god verkan på löss och andra yttre parasiter. Borde kanske tas till ibland även i våra dagar, tillägger han illfundigt.

Jag kan bara hålla med honom.

Bengt

Storslaget och småskuret i grissektorn

I mediabruset har de senaste veckorna funnits mycket om små (människor, företag, partier etc) som förödmjukas av de stora och om arrogans, åsikts-hyckleri, ojämlikhet, brutna löften, dubbelmoral, strutspolitik, brist på ansvar, sviktande solidaritet och annat som är mindre uppbyggligt. I denna krönika ska vi reflektera lite över detta med fokus på sådant som mer direkt knyter an till grissektorn och landsbygden.

forskning

Stora tankar i EU

Låt oss börja med det riktigt stora, EU, vars göranden en del gläds åt och andra är helt kalla inför. Där har man nyligen behandlat åtminstone fyra för oss viktiga frågor: djurtransporterna, vaccinering vid framtida mul- och klövsjukesutbrott, minimibestämmelser för djurskydd samt, hantering av animalt avfall, bl a kadaver.

Alla medlemsländerna talar varmt för humana transporter, men när det blir allvar tycks man i södra Europa av ekonomiska skäl inte vilja gå på max 8 timmar transporttid, utan vidhåller otroliga 29 timmar med en rast!

Längre transporter kan ha många orsaker, t ex att allt större och mer centraliserade svin-slakterier byggs. Danish Crowns planerade superanläggning i Horsens (75 000 slaktade svin per vecka) är därför lite svår att få att passa in i ett konsekvent djurskyddskoncept. Då är det lättare förstå Winbergs stöd-pengar i sommar till lokala småslakterier i Jämtland.

För dyrt med vaccinering trots osmakliga massgravar för grisar

EUs föreslagna vaccinering mot mul- och klöv skulle bli för dyr anser Storbritannien, som ju har färska erfarenhet av andra bekämpningsalternativ. Samtidigt kom det en svensk studie från Livsmedelskonsekonomiska institutet som visar att det också i vårt fall är bättre och billigare med slakt, stamping out, som det kallas internationellt, än att vaccinera förebyggande, även om det kan verka stötande på allmänheten med stora massgravar för avlivade djur.

Engelsmännen är inte heller nöjda med djurskyddsbestämmelsernas formuleringar, bl a måste kravet på strö i grisboxar (även vid helpaltgolv?) preciseras, anser man.

Vad är naturligt ?

Det är säkert andra områden där klara beslut och motiveringar skulle behövas

både i nationella och EU-regler för att övertyga inte minst konsumenterna att man eftersträvar en miljö där grisen har det bra. Hur är det egentligen, frågar sig den kontroversiellt lagde, med det naturliga när man t ex styr grisar att äta på bestämda tider några gånger per dag och med begränsat antal foderplatser. Det naturliga för grisen lär ju vara att söka föda i grupp och att äta där det passar och när andan faller på.

När det gäller underlaget till djurskydds-anvisningar måste forskarna och andra med makt utöver registrering av hur grisen beter sig i naturligt tillstånd ägnar mer tid åt utvärdering av konsekvenserna för grisen (välfärd) och för uppfödaren (kronor, konsumentopinion, etc) av att miljön utformas mer eller mindre "naturlig".

Hotade arter

Jag läser i det sammanhanget att Sveriges Grisproducenter i en inlaga uttryckt den rimliga förhoppningen att detaljerna i Jordbruksverkets kommande reviderade djurskydds-föreskrifter inte formuleras så att uppfödarnas (sic!) intressen skadas.

Nej, vi måste vara rädda också om svin-uppfödare och andra små människor på vår landsbygd. Intressant att ett av huvudföredragen vid Jordbrukskonferensen 2002 har titeln Omsorg om människan - lika viktig som djuromsorgen. Borde vara självklart, men är det inte. En doktorand i ämnet biologisk mångfald fick faktiskt nyligen offentligt svara på frågan om han räknade jordbrukaren och andra glesbygdsmänniskor till de hotade arterna i det kulturlandskap han sökte bevara!

Dyrbar solidaritet

EU skall nu också avsätta (mjölk)pengar till en fond för stöd till länder och områden som inte orkat med eller i vissa fall inte velat ta tag i sina miljöproblem. Sverige blir här naturligtvis en av inbetalarna till fonden, men befaras på grund av sin framsynta miljöpolitik inte kunna komma ifråga som mottagare av några större pengar. Här prövas solidariteten. Vi får betala två gånger suckar den lydige svenske uppfödaren, som med egna pengar redan gjort de miljöförbättringar som de försumliga i andra länder nu ska ha EU stöd till.

Är vår röst i EU egentligen stark nog? Finländarna nämns ofta som skickligare att få igenom sina krav och att få pengar i retur från Bryssel. Vi skulle kanske bilda en röstkoalition med dem mot de stora tongivande medlemsländerna.

Kadaver på regeringens bord

En annan fråga där man inte lyssnat på oss i EU gäller hanteringen av kadaver. Här vill jag som ett mantra upprepa (Gris nr 11-2001) att vi fortfarande är lika illa ute som vi varit sedan åtminstone mitten av 90-talet. Vi är beroende av Danmark. Ansökan om (tillfäl-

lig) användning av Krutmöllan i Skåne för högriskmaterial, vilket skulle ha skapat visst andrum för pågående teknikutveckling, sa Miljödomstolen i Växjö (nästan) ja till i september i år, men hänsköt ärendet till Miljödepartementet (ett enligt min juridiske vän ovanligt förfarande) för slutgiltigt besked. Malisen förtäljer att ärendet på grund av karusellen kring valet nu fastnat i regeringen! Om och när det blir klartecken, ska ärendet åter till miljödomstolen för ytterligare behandling! Man kan trygg påstå att vi fortfarande är på ruta ett i en fråga av yttersta vikt för alla som värnar om djurskydd, smittorisker, miljö och omgivningshygien. EUs krav är långtgående, där i stort sett bara bränning av kadaver godtages.

Samtidigt som EU lägger locket på för andra gårdsmetoder hade augustinumret 2002 av de amerikanska lantbruksingenjörernas tidskrift Resource en utförlig presentation av en certifierad kompostering av kadaver, som beskrivs som "enkel, ekonomisk och miljövänlig". Det som är sanning i Berlin och Jena är bara dåligt skämt i Heidelberg, sa man förr när expertisen inte var överens.

Konsumentens makt och allmän trovärdighet

Djurskyddsaktivister och andra experter fortsätter att demonstrera sitt missnöje med modern djurhållning. Det har de naturligtvis rätt till om det sker med lagliga medel. Bästa sättet för konsumenten att i en marknadsekonomi få fram de varor man önskar finna i sin butik, i detta fallet kött från anständigt uppfödda djur, är att enstämigt, högljutt och uthålligt efterfråga sådana produkter. Här har den upplyste konsumenten faktiskt ett ansvar. Med en stabil efterfrågan blir så småningom utbudet och också priset rätt. Det är inte som en del tycks tro produktionskostnaden som i det långa loppet är avgörande för marknadspriset! Men om vi säljer våra förbjudna djurburar utomlands och sedan med huvud i sanden importerar "billiga" burproducerade animalier, har vi naturligtvis förlorat både trovärdighet och respekt.

Trolöshet

I USA blir svinanläggningarna allt större med rasande fart. De mindre familjeföretagare som är kvar knyter sig med kontrakt till större uppfödare och förädlingsföretag. Men det är viktigt för den lille att läsa det finstilla och att den store att ha anständig affärsmoral. I östra Oklahoma och delar av Arkansas där sysselsättningsalternativen är få, lever många på kontraktssuppfödning av svin. Nyligen sa Tyson, världsstörst i sitt slag, ensidigt och utan varsel upp kontraktet med en rad uppfödare med motiveringen att transporterna blev för långa i dessa områden och vinsten för låg.

Något liknande inträffade nyligen i den kanadensiske provinsen Manitoba, där en

stor del av svinproduktionen utgörs av 3-veckors grisar som på kontrakt exporteras till USA. Vid det nuvarande bottenpriset på 12-15 dollar per gris, ville amerikanerna inte kännas vid sina kontrakt, där det överenskomna priset var 28 dollar.

Upp till bevis

De senaste dagarna har vi också, än en gång,

från högsta ort hört uppmuntrande brus i medierna: Svenskt jordbruket är en framtidsbransch, efterfrågan på ekologiskt framställda produkter ökar, de sociala och regionala skillnaderna skall utjämnas i samarbete och samförstånd, den lilla människan ska lyftas fram, småföretagande ska stödjas, vi går mot ett grönt folkhem... Vågar vi hoppas att detta bl a innebär full respekt

för och likvärdig behandling (även i EU) av dem som nu håller vår landsbygd vid liv med svinuppfödning enligt svensk modell, mjölkproduktion, naturvård, minkuppfödning, torskfiske, småindustri, turistprojekt och mycket, mycket annat?

Bengt

GRIS nr 11 2002

Ring in det nya svinåret med hoppfull håg och fantasi!

Min fickkalender för år 2003 har en översiktsartikel om utbrändhet. I fjor var ämnet internet. Båda modeord i mediabusset. Även inom grissektorn har arbetsmiljön, trivsel i jobbet, yrkesutbildningen och rekryteringsfrågor nu fått högsta prioritet och kommer säkerligen att pocka på vår fulla uppmärksamhet under åren framöver. I djurskötseln är omtanken om den arbetande människan siamesisk tvilling till djuromsorgen och minst halvbror till omvärldens uppfattning om uppfödningens former, produkternas kvalitet, ursprung och vidareförädling samt till djuruppfödarnas yrkesstatus och näringens öppenhet mot konsumenter och media. Låt oss denna gång göra några nedslag bland rubrikämnen på detta vida fält.

forskning

Lär av djursköterna

”Varje dag är 300 000 svenskar borta från jobbet på grund av sjukskrivning och ytterligare ca 100 000 är frånvarande med sjuklön”, förkunnar en rubrik. Det är väldigt många, nästan lika många som beräknas ägna sig åt ”svinuppfödning på golvet” i hela nuvarande EU, tänker jag vid läsningen. Fortsatt arbete men med enklare uppgifter en tid för den sjuke är det alternativ till hel sjukskrivning som expertisen nu vill testa. Alla teser måste prövas i praktiken, så på 60-talet min unge ekonomilärare Vernon Smith, i år mottagare av Nobelpengar. Så sant.

Inom vår egen näring har sjukfrånvaro alltid varit sällsynt, annat än vid allvarliga olyckor som lett till total arbetsoförmåga. Det vet vi från ett flertal studier bl a av den numera tyvärr avsomnade Lantbrukshälsan. Ofta hänger jobbet i djurstallet på en person, så man ställer upp, är sjuknärvarande en tid. Man skjuter kanske på vissa tunga och mindre angelägna uppgifter några dar så länge ryggen värker. Får ett extra handtag av någon närstående tills man är i full gång igen, eller byter inom laget, om man är fler.

Gör det angelägnaste först

”Läkarna sjukskriver sig, går på knäna, halva arbetstiden får ägnas pappersarbete”, förkunnar en annan rubrik. Gör det viktigaste och administrera bara till 90 %, rådde indirekt en pragmatisk byråkrat oss på SLU, när det var som mest körigt, minns jag. Det finns hyllmeter av forskning om hur ett säkert och engagerande jobb ska utformas och stress förebyggas. Och mycket sunt förnuft i dessa frågor ute i näringarna, i stallar, på kontor och annorstädes. Tesen om arbetets välsignelse behöver ingen ytterligare testning! Tillämpa de kunskaper som finns, innan det forskas mer och nya ämbetsverk om arbetsfrågor inrättas!

Allt är inte bra

Naturligtvis finns det fortfarande problem, t ex arbetsmoment som är alltför tunga och farliga, inte minst för kvinnor och som måste hjälpas upp eller elimineras med tekniska hjälpmedel. Det är löner som är för låga, chefer som missförstått sin roll och jobb som fått oförtjänt dåligt rykte.

Vi kan börja med de djupa och svårutrotade fördomarna. En kanadensisk tidning hade nyligen rubriken ”Svinbonde anklagad för flera kvinnomord”. Det var en notis som spreds över världen och även återgavs i vår egen lantbrukspress. Om den misstänkte hade livnärt sig på majsodling på prärien eller mjölkat kor, hade han då kallats majsbonde eller mjölkbonde?

Stalluften är en annan svårbemästrad surdeg, fortfarande full av damm och gaser, enligt en uppgift mer än 250 olika substanser! Detta har många forskare studerat sedan år tillbaka. Mest har det resulterat i eländesbeskrivningar. Svårt att finna bra lösningar. Kanske är en ökad mekanisering av besvärliga arbetsmoment den enda vägen. Plats för fler innovationer i svinstallet.

Glädjeämnen

Det vi hört och sett om utvärderingen av tvättrroboten är i detta sammanhang uppmuntrande, då inte bara tekniken utan också ”mjuka värden” som arbetarskydd, ergonomi och miljö tas med i bedömningen.

Internationellt har vi bl a noterat att världsgesamheten för bekämpning av djursjukdomar, epizootier, (OIE) i sin strategiplan för perioden fram till år 2005 beslutat att

som nya områden prioritera djurskydd, in-hysning och säkerhetsfrågor för djur och konsumenter. I delstaten Florida fick suggorna för några veckor sedan sin rätt till anständiga boxar inskriven i grundlagen!

Andra positiva nyheter under det gångna året inom vårt område är det markerat ökade intresse som nu på flera fronter ägnas arbetsmiljön, personalrekrytering, utbildning och utvecklingsfrågor, samt åtgärder att göra svinuppfödning attraktiv. Här behöver näringens egna initiativ full stöd och uppmuntran. Svensk forskning och utbildning om arbetslivet i lantbruket har nu också fått luft under vingarna efter att i flera decennier hållits tillbaka av diverse småpåvar. Distansundervisning i arbetsledning, chefsfrågor och annat via internet är nya inslag som har framtiden för sig. Ett gott nytt år tillönskas alla goda krafter inom arbetsvetenskapen!

Det lackar mot jul

Det är snart jul igen. I gamla tider betydde helgen för de flesta inte bara extra omtanke om familj, anställda och medmänniskor i övrigt, utan också speciell omsorg om djuren. Det finns många belägg för detta i vår litteratur. Viktor Rydbergs tomte tar t ex en extra tur i stallarna i den kalla decembernatten. Kanske synen av ett vänligt tomtensikte minskar aggressionerna i boxarna och höjer tillväxt och köttkvalitet. I Norge har enligt en uppgift i Aftenposten i höstas en grisuppfödare tänkt längst de banorna. Eftersom det var några månader till jul så tog han inte en totemask utan gjorde sig en grismask. Med den för ansiktet gick han glatt grymtande in bland sina grisar.

Resultatet blev förbluffande gott. Grisarna är ”roliga”, dvs lugna, de söker sig till mig och det är lättare att upptäcka eventuella hälsoproblem, berättar han för tidningen. Som gammal arbetsmiljöforskare och uppfinnare ämnar jag efter visst samråd med svinbeteendeexperter i Skara ta patent på och börja tillverkning av en grismask kombinerad med ett andningsvisir och förinspelad grymtning på CD, förutsatt att villkoren för småföretagare förbättras. Vi får se hur det går med den saken på det nya året!

Gott Nytt Svinår!

Bengt

Sus i den akademiska slalombacken

Alltfler av de resultat som våra forskningspengar ska avkasta kommer numera fram i avhandlingar som utgör slutstationen i en fyraårig högskoleutbildning till doktor och forskare.

Lotta Georgssons studier av följderna av slaktsvinens konkurrens om fodret ur foderautomater i förra numret av GRIS är ett bra exempel.

forskning

Den artikeln råkade för övrigt bli en repris av en tidigare notis i Gris nr 4, 2002. Resultaten tålde naturligtvis att upprepas ytterligare en gång, men Lotta, numera biträdande länsveterinär i Kristianstad, disputerade på Alnarp redan i maj, förra året. Jag vet eftersom jag var med som reserv i betygsnämnden! Vi håller oss i det följande kvar i det akademiska spåret och kommenterar en del av det svinsus som vi fångat upp.

USA som förebild eller avskräckande exempel.

Jag har just varit på en doktorsdisputation vid Lunds universitet. Ämnet var "Americanitis. Amerika som sjukdom eller läkemedel". Titeln kan föra tanken till en ny åkoma hos svin.

Men det rörde sig faktiskt om hur inställningen till utvecklingen i USA under senaste sekel påverkat oss i Sverige på gott och ont, materiellt så väl som kulturellt. Emigrationen från Europa, den av lantbruksbyråkrati obundne pionjären på prärien, löpande bandet i Fords bilfabriker och Chicagos jätteslakterier, arbetsrationalisering enligt Taylor, Coca Cola, gangsterfilmer och mycket annat togs fram som exempel på fenomen som ibland varit våra förebilder, i andra fall tjänat som avskräckande exempel. Hatkärleken och dubbelheten i vår relation till supermakten belystes. Amerikanarnas tendens till ytlighet, kläna kunskaper i geografi och främmande språk, historielöshet och i vissa lägen arroganta framtoning, nämndes. Mycket verkade rykande aktuellt och relevant inte minst med tanke på dagens turer kring fenomenet Saddam Hussein. Amerika visar varåt vinden blåser, sas det också under seminariet. Något överraskad påminnes jag bl a om, att när vi i Sverige först på 1940-talet slutgiltigt i hela landet genomförde den 7-åriga folkskolan, var den obligatoriska skolgången i USA redan åtminstone till 16 år, och i många delstater till 18 år. En modell som vi så småningom delvis tog efter. Den handledda forskarutbildning som vi 1969 gick över till vid våra universitet och högskolor, visade sig vara en direkt översättning av den amerikanska (Ph. D.) förebilden. Fördubblingen av antalet professorer

som vi fått under de senaste fyra åren är en följd av anpassning till de amerikanska universitetens befordringssystem. Ett inslag av americanitis finns även bakom idén om regionala högskolor i olika län, o s v.

Många tusen avhandlingar varje år

I och med 1969 års reform blev kraven mindre åtminstone kvantitativt och doktorsarbetet, i vilket numera flera forskare kan medverka, sågs som ett led i utbildningen och inte som en slutstation eller ett livsverk. Antalet svenska avhandlingar ökade till nu drygt 2 000 årligen mot ca 200 på 1960-talet. Av dessa produceras varje år ca 100 vid SLU, varav i genomsnitt ett dussintal kan ha direkt intresse för grisnäringen. Ansvar för utbildningen fram till doktor har en eller flera handledare som själva är kvalificerade forskare. Finansieringen av doktorsprojektet ska vara tryggad.

Vid disputationen försvarar den blivande doktorn sitt arbete inför en av fakulteten utsedd opponent, samt en betygsnämnd med ett udda antal medlemmar, 3 eller 5. Betyget blir godkänt, ytterst sällan icke godkänt. (Numera utses, som framgår ovan, för säkerhets skull också en reserv i nämnden, ett tecken på att utbrändheten och den höga sjukfrånvaron också nått den akademiska världen!)

Klassisk avhandling om grisningsfeber

Före 1969 var färden fram till doktorsgraden i långa stycken den resandes ensak.Handledning förekom i begränsad omfattning. Forskningen resulterade inte sällan i en tjock skrift som kandidaten mer eller mindre på egen hand la fram för offentlig granskning och försvar. Betyget kunde bli allt från A till C. Doktorsstudierna, tryckning av avhandling och annat som krävdes innebar en stor uppoffring, både ekonomiskt och socialt. Det var sparsamt med stipendier. Många avhandlingar skrevs därför samtidigt som man arbetade som lärare, eller på fältet som konsulent, veterinär, o dyl.

Ett fint exempel på avhandling av gammal årgång, som vi upprepade gånger påminnes om vid Alnarps svindag nyligen, är Nils Ringarps arbete från 1960 om orsaker till och bot mot grisningsfeber (agalakti). Materialet samlade han in som distriktsveterinär i svintåta Tvååker i Hallands län och "litteraturstudierna bedrevs under nattens timmar, ibland störda av sjukresor", som det stod i nekrologen, då han 1978, endast 56 år gammal, gick bort. Ringarp nådde med sitt arbete den nivå som varje forskare, enligt en amerikansk pedagog, ska eftersträva; han blev en "standing footnote". Därmed menas i det här fallet att ingen seriös forskare i världen, oavsett geografisk hemvist eller kunskaper i språk och historia kan skriva något om den fortfarande aktuella gris-

ningsfebern utan att referera till Ringarps klassiska avhandling.

Riksomfattande regelsystem för djurfabriker

Man kan fråga sig hur det är med "Americanitis" inom forskning och utveckling på svinområdet. Vad är med andra ord tecken på hälsa och vad är "sjukt" där, ur vårt svenska perspektiv? Finns det en motsvarande EU-sjuka i USA? I vad mån blåser vinden över Atlanten åt båda hållen? Här blir det bara några reflektioner.

Tecken på ett tillfrisknande, visserligen senkommet, är t ex Bush-administrationens nu sjösatta beslut om ett samlat grepp mot vattenföroreningarna orsakade av ovarsam hantering av gödsel och spill från storskalig djuruppfödning. Stora amerikanska djuranläggningar, i svinsammanhang 2 500 svinplatser och mer, benämnes numera CAFOs (concentrated animal feeding operations). Det har blivit ett något laddat modeord för djurfabriker och används både av närings och konsumenternas företrädare.

CAFOs på minnet

Vi i de gamla länderna bör nog också lägga det ordet på minnet. Flera delstater är sedan tidigare aktiva för att hålla CAFO-utvecklingen på mattan och särskilt bolagsägda sådana. I Nebraska förbjöds de redan 1982. North Carolina har sedan 1997 ett moratorium gällande etablering av storanläggningar. I stater som Minnesota, Missouri och South Dakota gör skärpta bestämmelser om miljökonsekvensutredningar, stallarnas lokalisering och annat att det är praktiskt taget omöjligt att i dag starta en ny CAFO. Svinstaten nr 1, d v s Iowa, kommer i dagarna med ett eget omdebatterat batteri (master matrix) med krav som ska uppfyllas, tillstånd som ska sökas och årliga rapporter som ska lämnas in för att bli underlätta allmänhetens insyn i djuruppfödningens miljöskyddsärenden.

Men nu gör alltså också den federala miljömyndigheten (EPA) på riksnivå gemensam sak med jordbruksdepartementet (USDA) i en av storproduktionens ödesfrågor.

Fotnoter som står sig

Kraven i USA från konsumentgrupper på en humanare djurhantering vid uppfödning och transport, ursprungsmärkning av animalieprodukter och begränsning i antibiotikaanvändningen är exempel på att vinden ibland blåser från EU. Men det ser ut att ta tid innan vi har samma syn i flera viktiga djur- och arbetarskyddsfrågor. Ibland verkar Europa och europeisk svinforskning långt borta.

Ett respekterat delstatsuniversitet hade nyligen enbart ökad ventilation att föreslå för att minska dammet i svinstallsluften. Det är synd om de mexikanska pojkar som ska jobba i dammet. Hos svinjätten Tyson är sex f d chefer just nu inför rätta anklagade för

medverka till smuggling av illegal arbetskraft till koncernens anläggningar. Tala om riktad arbetskraftsinvandring! Två medicine doktorer, varav en veterinär, från välkända amerikanska universitet illustrerade för en tid sedan sin vetenskapliga tidskriftsartikel om luftvägsbesvär hos svinskötare med en bild på en spaltgolvbox med långtidslagring av gödsel under. Är det språksvårigheter, ointresse för världen bortom de egna majsfälten, eller helt enkelt storebror-vet-bästfasoner som gör att man inte ens tar till sig sådan europeisk forskning som sedan länge tillhör kategorien standing footnotes?

Svinforskningens framkant

Jag läser att fåret Dolly har avlidit av ålderskrämpor, 6 år gammalt. Kloning och modifiering av gener fortsätter emellertid, för-

hoppningsvis under betryggande kontroll. Beträffande svin hyser man som bekant stora förhoppningar om organtillverkning för transplantation. I denna och annan spetsforskning är USA supermakten med sina enorma anslag, hela kompanier av forskare av nobelprisklass, varav många invandrar från andra länder, samt den akademiska frihet som fortfarande är förutsättning för verkliga framsteg.

Matnyttig forskning

Vid universitet i Illinois hade man vid jul efter ett avslutat grisexperiment 386 avkomlingar till sugor som blivit genmodifierade för ökad mjölkproduktion. Då det var ytterst osannolikt att grisarna skulle vara otjänliga som människoföda såldes de på normalt sätt till slakt. Så gör forskare med

begränsade resurser. Efter kritik från allmänheten har universitetet nu bestämt att i fortsättningen destruera djur från sådana försök. Safety first!

Den legendariske Ultunaprofessorn Joel Axelsson (1889-1955) som också på sin tid doktorerade parallellt med ett krävande yrkesarbete som konsulent, hade efter disputationen 1932 en flock försöksdjur (hönor) kvar. När avhandlingen var färdig och framgångsrikt försvarad, lär han ha sålt dem på Mårtenstorget i Lund, nakna och redo för de lärdes söndagsgrytor.

Den skrönan har glatt mig och alla de årgångar av agronomstudenter, som salig Joel under ett kvarts sekel på skrovlig skånska och med egenhändigt skrivna läroböcker undervisade i bl a svinens utfodring och vård.

Bengt

GRIS nr 3 2003

Vård, stallar, omsorg! Våras det för grisarna?

Husdjurens välfärd har på senare tid stått högt och het på mediernas agendor, både här och i den stora världen. Skälen är många och ibland oväntade. Att sådant som EUs nya djurskyddsregler med målgång år 2013 och halvtidsöversynen av den gemensamma jordbrukspolitik, med bl a uppfyllda djurskyddskrav som förutsättning för stödpengar, skulle väcka internationell uppmärksamhet var givet. Det är inte heller så märkligt att t ex vår inhemska utredning om djurtransporterna och beslutet om en ny tillsynsmyndighet för djurskyddet samt färsk policydokument om (djur)etik från LRF har skapat rubriker.

forskning

Något överraskande är däremot att även TV-serien Solbacken Avd E givit frågan viss draghjälp! Låt oss känna lite på detta innan ämnet helt kallnar i mediabusen från den militära ökenvandringen i Mellanöstern.

Ingen djurskyddslag i USA

Först till supermakten USA som saknar riksomfattande djurskyddslag. Delstaterna och privata företag och organisationer kan formulera etikregler för sina områden och verksamheter, men på riksnivå är det i stort sett bara slaktmetoder och vissa djurtransporter på järnväg och till sjöss som är reglerade i lag. Näringslivets allmänna motvilja och misstänksamhet mot pålagor från Washington går igen på djuretikens område, där man fortfarande tycker att normal

jordbrukarsed kan bestämma höjden på omsorgsribban.

Men det rör på sig både i USA och Kanada. Mäktiga livsmedels- och snabbmatkedjor börjar ställa krav på produktionsbyggnader och metoder, djurtransporter och ursprungsdeklaration. Djurskyddsaktivister höjer röstläget för varje år och inte minst folk vid de mest radikala universiteten är medvetna om vad som händer i Europa. Ett tecken i tiden som jag noterat är att dr Temple Grandin, nu verksam vid universitetet i Colorado och sedan länge ett internationellt respekterat namn vad gäller bl a humana hantering av slaktdjur, i dagarna knutits till ett tongivande privat och fristående företag (FACTA) med uppgiften att ta fram standardiserade och certifierade djuretiska upplysnings- och kontrollprogram som alla i köttkedjan, från uppfödaren till konsumenten, kan leva med.

Hög ambition på djurskyddet

En djurskyddslag har som bekant höga syften. Den ska skydda t ex en gris under hela dess levnad inte bara mot skador, sjukdomar och påtvingade onormala beteenden, utan också mot allt sådant i inhysningssystem och skötsel som kan minska djurets livskraft och livsglädje och som stör tillväxt och normal utveckling av anatomi och basala fysiologiska processer. Lagens efterlevnad skall kontrolleras och straff utmätas mot lagbrott. Är en sådan lag möjlig att införa i dagens USA?

Utän några jämförelser iövrigt vill jag erinra om att USA sedan 1970 har en federal arbetarskyddslag, som delstaterna måste följa, men är fria att skärpa om de tycker att minimikraven är för tandlösa.

Steg för steg

En kanadensisk expert på djurvälstånd för-

mulerade i fjor på en internationell svinkonferens fem frågor som enligt hans mening måste besvaras för att i Nordamerika få igång en djuretisk förändringsprocess:

1. Vilka är de stora djuretiska problemen för resp djurslag?
  2. Fordras mer forskning, provningar och expertis för godkännande av de nya inhysningssystem och skötselrutiner som eliminerar problemen?
  3. Är det ekonomiskt rimligt och attraktivt för olika led att införa det nya?
  4. Är befintliga lagar, bestämmelser och kontrollsystem tillräckliga för att övertyga allmänheten att djuretiskt stötande metoder tas bort eller krävs ett nytt regelverk?
  5. Slutligen, finns det i uppfödarleden, i köttbranschen totalt och inte minst på myndighetsnivå det starka ledarskap (generaldirektörer?) som behövs för att i tid möta de djuretiska krav som förändringar i den moderna människans värderingar och attityder till djur ("lika mycket värda som människan"!)
- pockar på?

Vad kommer att hända?

Mina reflektioner kring välfärdsforskarens fem punkter leder till ytterligare några frågor. Kommer man inom den stora, spridda och av starka fria viljor dominerade amerikanska svinsektorn att kunna enas om vilka etiska problem som måste åtgärdas? Kan man godta den europeiska forskningen på området? Vill man ha en strikt lagstiftning med risk att det kommer etikpöls till stallar och slakterier? Är man beredd att mot välfärdsvinster plånboksmässigt fördyra produktionen på det sätt som sannolikt skett hos oss?

Svar knappast. Och med viss kännedom om vad (ofta orimligt högt arvoderade) amerikanska advokater och lobbyister kan åstadkomma i Washington både under förarbetet

till lagar och vid deras tillämpning, vågar jag spå att vi inte under detta sekel kommer att uppleva en fungerande amerikansk federal djurskyddslag av svensk modell!

Men någonting kommer nog att hända under omgivningens ökade tryck och med hjälp av advokaterna. Jag minns hur man i USA i början av 80-talet log menande, då jag som arbetsmiljöattaché berättade att vi i Sverige godtog passiv rökning på arbetsplatsen som orsak till arbetsskada. I dag får man i New York inte röka ens vid nattklubbarnas bardiskar! Så det finns kanske ändå hopp för den amerikanske grisen!

Är vi djuretiskt världs bäst?

Vi är stolta över vår egen nutidshistoria vad gäller stallar och djuromsorg. Den började omkring 1980 med så småningom ny djurskyddslag och vidhängande förordning och detaljerade föreskrifter, råd och anvisningar. Vi var som känt först på många viktiga områden och gick ofta längst i kraven och snabbt fram med tillämpningen. Vi håller stilen. Många av EUs bestämmelser, t ex svindirektivet, vill Sverige nu ha i mer skärpt och detaljerad form. Höga svenska

krav driver utvecklingen framåt säger våra utländska vänner.

Men vi får inte mer för vårt etiska fläsk. EU förbjöd i dagarna skånska kommuner att kräva "svenskt kött" vid upphandling till skolmatsalarna. Köttimporten är rekordhög. Många av de EU-länder som åtminstone år 2013 ska vara oss djuretiskt likvärda, frågar redan vad anpassningen kommer att kosta dem.

Är djurskyddets ekonomi forskningsmässigt ointressant?

Missade vi något viktigt under det hurtfriska 80-talet? Ja, och det har sagts tidigare många gånger, bl a att det ska finnas en efterfrågan och marknad för det mer värde man producerar. Finns inte denna efterfrågan och man ändå vill ha ut sin produkt får man ta till pedagogik, psykologi och marknads-knep. Mervärdet måste kunna anges i för konsumenten begripliga termer, t ex kronor. De sparsamma ekonomiska konsekvensutredningar som gjorts blev för grova, amatörmässiga och kom fem över tolv. Men idag vet vi naturligtvis mer och har bättre data. Trodde jag och såg därför fram emot

att för tidningen GRIS få bevaka den internationella konferens om djurskyddets lönsamhet som skulle hållas i Uppsala om några veckor. Till min besvikelse blev den inställd i brist på bidrag! Märkligt.

Burseniorer utan frigång

Rubriken är hämtad från en TV-debatt i förra veckan och syftar på åldringar på Solbacken, Avd E som på grund av brister i det mänskliga välfärdssystemet alltför sällan kommer ut i friska luften. Andra exempel på överskrifter ur upplagerika tidningar som nyligen fångat min uppmärksamhet lyder "Pendlande 08-or stressade som slakt-djur" och "Skolan viktigare än djurtransporter". I båda fallen gäller det omtanke om människor som i packade fordon tvingas åka långa sträckor till jobb eller skidlov med risk för olyckor, skador, stress och otrivsel. Bidragen är skrivna av kända opinionsbildare och når tusentals läsare som sällan ägnar vård och omsorg, oavsett djurslag (!) några djupare tankar. Kan ur detta födas en mer allmän insikt om huvudbudskapet i denna krönika, är det bara bra för vår svenska gris. Jag tror våren är på väg.

Bengt

GRIS nr 4 2003

Blair, svin och mattrovärdigheten

Mina engelska barnbarns behov av tillsyn ger mig då och då anledning att ta lågprisflyg till London. Den här gången skrevs och talades där mycket om Tony Blair, som med bibehållen ungdomsvikt på 13 stenar, dvs drygt 80 kg, firade sin 50-årsdag.

forskning

Jordbruksfrågorna hör numera hemma på DEFRA, departementet för miljö, mat och landsbygdsfrågor. Där var man engagerad i utskicket av 111 000 frågeformulär till alla landets uppfödare av svin och andra djur för att få uppslutning kring ett nationellt system för insamling av kadaver.

EUs regler för hantering av animalt avfall, som trädde i kraft första maj i år, ska ju så småningom också tillämpas i det gamla örriket! I mediabusen hördes åsikten att kontroll av reglernas efterlevnad underlättas av en sammanhållen och respekterad riksinsamling av kadaver. Målet är ytterst ett förnyat och ökat konsumentförtroende för köttprodukter i allmänhet. Vi flyger vidare med detta i fokus.

Gammalt och nytt

Hur är Blair intressant för grisproducenter? Ja, egentligen bara som exempel på en relativt ung, inflytelserik man, med för en modern politiker så ovanliga egenskaper som en oom-

kullrunkelig övertygelse, civilkurage och klar blick för behovet av modernisering av gamla strukturer inom bl a livsmedelsindustrin, utbildningssystem, partipolitik, fack och av relationerna mellan stad och land. En rakryggad ledare alltså, av det slag som behövs i Europa i dag, en som inte svajar i opinionsvinden och skyller motgångar på andra.

Hans kroppsvikt angavs som nämnts i stoness (stenar). Denna enhet lever således kvar år 2003, liksom tum, yard, och miles på vägvisarna. Och så pundet förstås, numera anpassat till decimalsystemet. Jag hörde knappast något om EMU under dagarna i London, men det lär finnas en liten ja-grupp och förslag på folkomröstning har förts fram.

Vänstertrafiken och de engelska milen störde mig under en bilfärd till Bocketts Farm Park, ca 45 minuter sydväst från city.

Modern konsumentutbildning

Några ord om denna farm som är öppen för allmänheten alla dagar utom jul- och nyårshelg. Ambitionen är att i nöjsamma former lära barn och stadsbor om lantbrukets villkor under olika årstider. Djur och djurhållning har stor plats på programmet. Sex gödsvin hade kapplöpning två gånger per dag i samband med utfodring. De släpptes ur boxen och rusade bort till en plattform med golvfoder. De var också tränade att springa tillbaka. Kloka representanter för ett djurslag, hos vilket forskarna nu dagligen tycks hitta nya mänskliga egenskaper! Till glädje inte minst för patienter som kommer att behöva livsviktiga organ.

Modersuggan som förevisades hade en kull på 16 välmående (kullutjämnade) grisar och var hela söndagen omgiven av intresserade åskådare. Över boxen satt en tavla med basfakta, såsom normal kullstorlek, dräktighetsperiodens längd, avvänjningsålder samt definitioner på sådana engelska ord som piglet, pig, swine, hog, som även utländska svinforskare kan ha svårt med. Motsvarande tavlor fanns över kobås, hästspiltor, fårboxar och andra utrymmen.

Lär ut om det verkliga livet på landet.

I ett England där enligt en undersökning nyligen de flesta stadsungdomar inte vet att bananer och apelsiner måste importeras och att kon ger mjölk för att hon fött en kalv, behövs många gårdar av Bocketts typ. Imagekampanjer i TV, gröna söndagar på landet och upplysning i skolor om jordbrukarnas villkor är exempel på andra medel, anpassade till olika åldrars situation, som prövas. Allt detta är nödvändigt i de flesta västländer i dag.

Det är hög tid. Annars kommer landsbygden snart bara att uppfattas som ett exotiskt parkområde där man jagar och spelar golf och där farfar växte upp för mycket länge sen. Mitt förskolunga resesällskap tittade storögt på Bocketts många djur, men hade nog störst utbyte av farmens rutschbana, inrymd i en ombyggt tröskloge.

Uppsamling av kadaver

Alla engelsmän har som bekant nyligen handgripligt fått lära sig att lantbrukets djur

ibland dör av sjukdomar eller måste avlivas i ofantliga mängder och därefter grävas ner eller brännas.

Traditionellt har man haft mycket av gårds-hantering av kadaver. Nedgrävning och bränning i hemmaugnar har accepterats. Från och med maj i år är det bara EUs regler som gäller. I ovan nämnda brev med svarsporto, frågas djuruppfödaren om han vill bli medlem i ett riksprogram för insamling av kadaver. Blir det 50 procent ja-svar räknar man med att det lönar sig att införa systemet. Producentorganisationer som NPA och NFU står tillsammans med DEFRA bakom idén. Avgiften per år i pund (drygt 13 kr) är 50 för den lille uppfödaren (mindre än 100 svin) och 200 för den store med mer än 1 000 svin. Staten tar hand om övriga kostnader.

Vissa avlägsna glesbygder och öar långt ute till havs får undantagsregler. Efter ett inledningsskede är det tänkt att djurägarna via månatliga fakturor och visst avdrag på kg levererat kött själva ska stå för hela kostna-

den. Precis som hos oss sedan några år tillbaka och helt i EUs anda.

Ytterst handlar det om trovärdighet och möjligheten att spåra djurprodukters ursprung och slutanvändning. Efter BSE-hysterien och olika livsmedelsskandaler måste man nu garantera konsumenten (och uppfödaren) att allt görs för att inget som inte hör hemma i livsmedels- eller foderkedjan slinker igenom. Det är nog riktigt att detta kräver ett väl utbyggt system för kadaverhantering med internationella regler och kontroller som alla förhoppningsvis följer.

Djuretisk buklandning

Lyckligen landad på Sturup och uppfylld av vackra tankar om hur konsumentens kunskaper om djuruppfödning och förtroendet för kött kan förbättras, höjer jag ögonbrynen vid läsningen av en intervju med f d ÖB, Owe Victorin. Som nybliven ordförande i Svenska Jägarförbundet anger han älgjakt samt "rådjursjakt med drivande hund" som

sin favoritjakt. En del av hans svar på frågan vad som är det bästa med jakten, lyder enligt tidningsreferatet "möjligheten att få en köttbit på bordet som inte är resultatet av en tveksam djurhållning".

Vi ska kanske bjuda in Jägarförbundets 190 000 medlemmar att med hjälp av hundar, väl urdragna bössor och kanske t o m flygunderstöd (spaningsplanet Grisen?) ta död på våra svin på uppfödningplatsen. Då slipper vi ju de långa transporter av levande djur, alla frågor kring bedövning och slaktmetoder och klagomålen på PSE-kött. Låt oss börja med utgångsgrisarna som ju lever i naturen, nära älgar och rådjur.

Ett allvarligare förslag är att Jägarförbundet sponsrar inrättandet av en gård typ Bockett, gärna i Stockholmsområdet. Där skulle gammal och ung året runt bli en få lära hur köttkvaliteten kan påverkas av tveksam hetsjakt med hundar.

Rutschbanan för de små vill nog den gamle piloten själv designa!

So long, Bengt

GRIS nr 7 2003

Den mänskliga faktorn i svinstallet

De senaste månaderna har jag skummat de flesta forskningsrapporter om arbetsmiljön i svinstallar som tryckts sedan 1990. Sammanställningen av artiklarna – ett uppdrag för en arbetsvetenskaplig konferens i höst – har i rotmånadshettan gett anledning till reflektioner kring människans situation i svinnäringen, västvärldens framtida roll i produktionen av griskött, m m.

forskning

Höga krav

I Sverige föreskriver arbetsmiljölagen i bästa samarbetsanda, att arbetsgivare och anställd gemensamt ska se till att förhållandena i jobbet blir bra. Det gäller i byggnader för svinuppfödning och för alla andra miljöer och branscher. Arbetstagaren ska naturligtvis skyddas till liv och lem under arbetet och vid förflyttning till och från arbetsplatsen. Arbetet kan stoppas vid uppenbara hälsorisker. Men lagen föreskriver också t ex att jobbet ska vara anpassat till individens fysiska och psykiska förutsättningar. Den anställde ska kunna påverka sin egen situation och använda sina kunskaper och färdigheter i arbetet på ett för honom eller henne utvecklande sätt.

Vi var nog först och bäst även då det gäller arbetsmiljön

Internationellt var vi 1978, när arbetsmiljölagen kom, tidigt ute med en så tydlig markering att arbetsmiljön avser människans totala

arbetssituation. Föregångaren var en snävare "arbetarskyddslag" inriktad på olycksrisker och mycket tidigt – faktiskt redan från 1889 – gällde en "arbetsfarelag". Av andra länder fick vi inte sällan höra att vi byggde upp handelshinder med våra skarpa krav. Och man skrattade åt att arbetsmiljölagen även gällde för militära förband! Vår forskning om risker med t ex asbest och vissa lösningsmedel ifrågasattes länge, inte minst i USA.

Harmoniseringen av arbetsmiljöregler inom EU går emellertid i stort sett i vår riktning, precis som skett på djurmiljöområdet. Men det kan naturligtvis i värsta fall komma nya signaler som gör att nationella arbetsmiljöregler får vika. Så fungerar EU, det ska man kanske tänka lite extra på i dessa EMU-tider. På djurområdet kommer vi nog att minnas t ex den slopade salmonellakontrollen av sk köttberedningar, reglerna för djurtransporter och en del annat, där Bryssel gripit in utan att lyssna på oss.

Listan på problem blir lång

Det bestående intrycket av mitt läsande är inte oväntat, att arbetsmiljön i svinproduktionen världen över sällan fyller alla de krav man har rätt att ställa i dag. Det är lätt att finna förhållanden som knappast skulle accepteras i andra näringar. Hos oss skulle flera stallar med lagens hjälp sannolikt kunna stängas tidvis. Som den andra ytterligheten har vi så USA där djurskötsel i långa stycken är helt undantagen gällande arbetsmiljölag.

Brist på demokrati på arbetsplatsen ökar sjukskrivningarna, stod det i gårdagens tidning.

Detta är nog sällsynt i svinskötseln, men där finns som sagt andra problem.

Hörselskador och besvär i rygg och leder

är de vanligaste följderna av närvaron av bullrande maskiner och skrikande grisar och frånvaron av tekniska hjälpmedel och skötselsystem som kan minska lyft, ansträngande kroppsställningar och tidsödande handarbete. Damm och gaser och ett enligt uppgift hundratals andra komponenter i stallluften skapar luftvägslidanden, hosta, rinnande ögon, allergier och annat. Detta komplex av orsaker och verkan har kartlagts på olika håll i världen. Tyvärr har det hittills mest blivit eländesbeskrivningar. Kunskaperna brister ännu år 2003 rörande hur och i vilka doser olika ämnen enskilt eller i kombination med andra påverkar skötarens hälsa på kort sikt eller efter flera års exponering. Olycksriskerna vid kontakten mellan djur och människa vid sådana jobb som boxrengöring, vägning, flyttning av djur, kastrering, vaccination, o dyl är ett tredje problemområde där forskningen anvisat förebyggande åtgärder.

Mer forskning

Dessa "traditionella" risker, såsom hörselskador, lungbesvär, ryggont och olycksfall har det forskats på i de flesta andra branscher och vissa resultat bör vara överförbara till våra förhållanden. Många gånger anses tyvärr de förebyggande åtgärderna bli för kostsamma för uppfödaren. Den fjärde och sista huvudgruppen av problem i svinproduktionen är mer branschspecifik. Det gäller det som numera sammanfattas under beteckningen den psykosociala arbetsmiljön.

Hit hör allt som gör att man är stolt över att delta i produktion av griskött och gärna talar om sitt fina jobb med släkt och vänner. Det kan gälla arbetsuppgifterna, lönen, använd teknik, arbetstider, relationer till arbetsgivare, kamrater och kringboende och mycket annat som går att förbättra i vår när-

ring. Och där det utan tvekan behövs mer forskning.

Höjd status på människans insats livsviktig för svinuppfödning i väst

I väntan på sk genombrott får vi hoppas på snar framgång i bl a det pågående arbetet med att utveckla ny svinstallsteknik, typ rörliga golv, robotisering av vissa arbetsmoment, avskiljning av djurens luftzon från personalens och liknande som gör jobbet hälsosammare, renare och mer stimulerande.

Den positiva effekten av bonussystem, vidareutbildning och utveckling av naturliga karriärvägar särskilt för unga medarbetare har konstaterats i flera undersökningar och måste få bredare tillämpning i praktiken. Lösning av problemen med bristande insyn i uppfödningen, antibiotika i fodret, ohämmad utbyggnad av storanläggningar, gödselhantering, lukt och vattenföroreningar hör naturligtvis också hit. Konsumenten och omvärldens syn på dem som företräder näringen är avgörande för statusen.

Lyckas inte västvärlden höja jobbet i svinstallet till den nivå som arbetsmiljölagen åsyftar, samt förvärva och behålla omvärldens sympatier i övriga ödesfrågor, tror flera ar-

tikelförfattare att produktionen av griskött på sikt flyttar till områden med mjukare tillämpning av regler om arbets- och djurmiljö, livsmedelssäkerhet, produktkontroll, omgivningshygien, o dyl. Några menar att kycklinguppfödningen, som har liknande problem, redan är på väg dit.

Avlövad arbetsmiljöforskning

Luften tycks ha gått ur den tidigare ganska framträdande skandinaviska forskningen inom den gröna arbetsvetenskapen. Detta drabbar naturligtvis också svinnäringen. Arbetsmetodik och teknik för nu en tynande tillvaro som disciplin vid SLU och i övriga Norden, både beträffande forskning och utbildning. Lantbrukshälsorna har lagts ner eller försvunnit in i och uppslukats av större företagshälsor med begränsat intresse för svinskötarens miljö och hälsa. Till konferenser om jordbrukets arbetsfrågor skickas knappast någon svensk delegat längre. I vecka 35 samlas de nordiska forskarna på lantbrukets arbetsmiljö till möte i Norge. Av ett 30 tal föredrag berör bara ett par svinstallsmiljön (luftvägsproblem). Den kraftsamling som behövs inom vissa forskningsområden tycks i framtiden bara kunna ske på EUs villkor.

Omsorgen om människan oavsett kön avgörande för uthållighet

Är inte människan den viktigaste resursen vid grisuppfödning och annan livsmedelsproduktion? Ja, lyssna noga när folk från vårt jordbruksdepartement högtidstalar. Då är jordbruket en framtidsnäring, men det verkar från 08-horisonten vara traktorn och fritidshästen som ger näringen dess tjustning. Människan i köttproduktionens tjänst tas främst fram när något skall kritiseras t ex vid brister i salmonellakontrollen eller i samband med försummad djuromsorg eller dålig marknadsföring. Nyligen har det bestämts att våra veterinärer ska synas i sömmarna.

Själv vill jag till slut i jämställdhetens namn slå ett extra slag för kvinnan i svinstallet. Hon gör ett utomordentligt jobb och hennes speciella (ergonomiska) arbetsmiljöproblem är generande dåligt belysta i de forskningsrapporter jag läst i sommar.

På tal om jämställdhet och fjäderfän påstår min sommargranne att Margareta Winberg efter den stundande folkomröstningen ska byta ut hälften av Sveriges drygt 2 000 kyrktuppar mot kyrkhönor.

Men det är väl en röt månads skröna?

Bengt

GRIS nr 10 2003

Grissini, parmaskinka och marknadsföring di Berlusconi

Organisationen CIOSTA, höll i slutet av september internationell kongress i Italien. Det är en drygt halvsekel gammal sammanslutning av arbetsvetenskapare inom jordbruk och trädgård som möts några dagar vartannat år, håller i förväg tryckta föredrag för varandra och diskuterar informellt.

forskning

Vi tar detta som utgångspunkt för frågan om värdet av att delta i internationella möten, mässor och dylikt, samt några funderingar över vad svenskar som grisproducenter och livsmedelshandlare i allmänhet i Europa år 2003 skulle kunna lära av andra nationaliteter, t ex italienare.

Östeuropeiska forskare på bettet

Av 236 deltagare från 28 länder kom de flesta från värdlandet och Centraleuropa, många från Östeuropa, ingen från Norge, två från Danmark, sju från Finland och så jag från Sverige. Den som vill kan tolka detta som uttryck för i vilken grad olika länder värderar man-mot-mankontakter om arbets- och teknikfrågor på en kongress förlagt till Sydeuropa. Vi i Norden är ju så duktiga redan! De nya kandidatländerna i öster var desto ivrigare

att skapa kontakter. Jag blev t ex uppvaktad av några som hade utkast till EU-projekt, till vilka man ville ha västligt samarbete, en förutsättning för forskningspengar från Bryssel. Ämnesvalet i de undersökningar som planerades visade att vi borde dela med oss mycket mer av de erfarenheter vi redan gjort. Sälj färdiga svinstallar tillsammans med vårt dyrköpta griskunnande!

Spana efter ny teknik...

Om 15 år bestämmer konsumenterna allt, siade den kvinnlige nederländske inledningstalaren.

Bara två av totalt 173 bidrag behandlade svinproblem på gårdsnivå (skötarens arbetsmiljö samt ett datoriserat redovisningsprogram för en integrerad besättning). Särskilt många direkta svinföredrag var nu inte att vänta då kongressens övergripande tema, Driftsledning och tekniktillämpningar för effektivare livsmedelsproduktion, tolkades mycket brett och spände över det mesta från precisionsjordbruk och kravodling till lönsamheten i att ordna vinresor. Men impulser av värde kan den vaksamme, som vi vet, få från innovationer på oväntade områden. Så håll ögonen öppna på det mesta vid besök på Elmia och andra liknande tillställningar!

Eftersom mitt sinne främst var inställt på hur man kan förbättra olika skötseljobb var det tankeväckande att få insyn i t ex den pågående utvecklingen av robotar och an-

nan teknik för växthusarbeten, där italienarna tycks vara särskilt flitiga. Växthuset har ju också "boxar" i långa rader åtskiljda av gångar, material som ska fraktas in och ut, golvtytor och inredning som ska rengöras samt krav på temperatur, luftkvalitet, närings- och energibalans, etc, som ska uppfyllas med god precision.

Datorn blir snart andreman i stallet

Mötet hölls i Turin vid floden Po, hemtrakter för bl a bilarna Fiat och Lancia, kontorsmaskinerna Olivetti och med en lång högteknologisk tradition. Det är kanske därför som de lokala bidragen av unga forskare i hög grad kretsade kring datorstyrd teknik för olika faser i livsmedelsproduktionen. Den utveckling ska vi inom svinsektorn välkomna, då den bidrar till att hålla de unga engagerade i våra tekniska problem och i förlängningen leder till höjd status för de jobb där den avancerade tekniken kan tillämpas. Det spekulerades i korridorerna om ett kommande datoriserat bärbart system som mottar, lagrar och analyserar alla viktiga produktionsdata, ögonblickligen kan svara på alla frågor, köper och säljer, varnar för störningar på marknaden, sköter kommunikationen med omvärlden, osv. En allvetande medarbetare att ha i bröstfickan när man sköter grisarna!

Parmaskinkor

På Poslätten ligger också Parma med Ita-

liens mest omtalade skinka som kan ätas i flortunna skivor rullade runt en grissini. Den senare är en ganska intetsägande brödpinne, bakad på vetemjöl, uppfunnen i trakten, men nu såld över hela Italien i lufttäta påsar. Om parmaskinkan vore mycket att säga. Men det var inte lätt att på plats få mer detaljerade uppgifter om hur man framställer denna feta, luftade, saltade, tvättade, torkade, kryddade och i år och månader lagrade bakdel från en minst 10-månaders gödgris. En delikatess är det förvisso och har så varit sen medeltiden. Dagens parmaskinkor lär tas från 160 kilos grisar som levt gott på fodersäd, majs och frukt i stallar med specificerade krav. Alla faser i tillkomsten, inklusive marknadsföringen kontrolleras med hårda nypor av sammanslutningen Consorzio del Prosciutto di Parma. Hälften av skinkorna på 7 - 10 kg exporteras. Kilopriset över disk var i Turin 22 Euro och i Lund vid hemkomsten två dagar senare 220 kronor. Jag smakade ingen skillnad, men luttrad av den svenska etikdebatten och diverse europeiskt livsmedelsfiffel i det förflutna tillåter jag mig ändå att undra om det garanterat var samma produkt jag åt i de båda städerna!

Italienska krusbär

Det är helt klart att italienarna är oblygt angelägna om att det som utger sig vara italienska livsmedel verkligen är det. Ett talande exempel på detta är den certifiering av italienska restauranger som landets jordbruksdepartement började med i fjor. Det lär finnas runt 60 000 matställen i olika världsdelar som kallar sig "Italian". Nu ska de restaurangägare som vill betala några tusen euro för en officiell inspektion och blir godkända kunna få certifikat så att gästerna kan känna sig säkra. Det som krävs är att minst 80 procent

av maten lagas efter italienska recept, att kökschefen har jobbat minst ett halvår på en krog i Italien eller gått kurs i italiensk kokkonst, att minst en av de anställda talar italienska och att 60 procent av vinet, ost, köttet och kexen samt alla tomaterna som används är italienska! Inspektionerna lär enligt en notis i Time skötas av ett företag med hemvist i Norge!

Hur många syltor i världen serverar Swedish meatballs och smorgarbord utan certifikat?

Det ekonomiska värdet av hög etik vid produktion av livsmedel

Vår egen konsument- (jordbruks)- minister sa helt nyligen att det svenska i svenska livsmedel inte har något egenvärde. Det är det andra, det etiska, det rena, vår syn på foderantibiotika,

salmonella kampen, etc. (samt våra mästerkockar!) som skapar värdet, enligt ministern. Med andra ord allt det som WHO nyligen prisade Danmark för och talade om föregångsland (ds nyt nr 7). Så lågmäلت, läs gärna räddhågat, skulle inte någon minister i Berlusconi kabinetten eller en representant för skinkkonsortiet i Parma uttrycka sig om ett italienskt livsmedel som landet vill slå mynt av. Italienaren skulle i stället frimodigt, självsäkert och lite halvfräckt framhävt det nationella i produkten och gjort det utan vår överdrivna svenska rädsla för konflikter.

Är blågult fult?

Få tidningar i Italien skulle, för att ta ett annat exempel, i motsvarande situation skriva som Sydsvenska Dagbladet (tongivande organ i lantbruks- och livsmedelprovinen Skåne) gjorde med anledning av att Caroli-

ne Trapp "gått i taket" och haft kritiska synpunkter på den tyska lågpriskedjans Lidl införsel av mjölk. "Visserligen ställs i en del avseende högre krav på jordbruksproduktionen i Sverige än i Tyskland. Men det finns inget belägg för att tyska produkter skulle vara sämre", skrev SDS och bröt sedan ut i beskyllningar om "livsmedelsnationalism och unken protektionism" från svensk sida. Det är väl bara ordet rasism som saknas i utfallet!

Trappa upp

Vi måste få vara blågula inte bara då det gäller damfotboll.

Det är bl a detta vi kan lära av entreprenören Berlusconi när vi ska sälja grisar och skinkor. I övrigt är denne f d smörsångare naturligtvis ett avskräckande exempel, som borde bli föremål för en internationell etikutredning.

Det är, slutligen, hög tid att vår näring för sin egen och för tillväxtens, sysselsättningens, landsbygdens, den kommunala utjämnings och det internationella samarbetets, m m, skull nu höjer rösten då det gäller förenklingarna för småföretagen (Mona Sahlins simplex), dieselskatten, de undanhållna 90 miljonerna till lantbruksforskning och en lång rad övrigt. där näringsdepartement och annan överhet hittills bara pratat och lovat. Skriv om detta inte bara i Gris och Land utan i organ som läses av konsumenterna! Sprid budskapet internationellt!

Tillsätt en samordnare också för livsmedelsfrågor! Jag har några namnförslag på en sådan. Lobba i det statsbärande partiet för ett kongressbeslut på att svenskt lantbruk är en framtidsbransch! TRAPPA UPP.

Bengt

GRIS nr 11 2003

Julgrisen slaktas och lever vidare

Den 16 december, då detta skrivs, skulle julgrisen vara slaktad, enligt svärmors sekelgamla, broderade julkalender, som även i år hänger ovanför min dator. Under de därefter följande veckorna var det i bondesamhället bråttom med att på rätt sätt tillvarata, laga till och njuta av alla de godbitar som den gödda och omhuldade grisen kunde styckas upp i.

forskning

Inför det nya året ska vi fundera något över huruvida vi rätt utnyttjar de stora värden och resurser som representeras av en allegorisk julgris, sammansatt av svinuppfödning, forskning, bra folk, tillgång på jord och vatten, efterfrågan på kött, utbyggd livsmedelskedja och i förlängningen hela den gröna sektorn.

Kunde kanske vissa av de i fortsättningen betraktade "styckningsdetaljerna", stora som små, användas annorlunda och bättre och tillagas och presenteras på ett smakligare och lönsammare sätt till glädje för uppfödare och samhället i övrigt. I några fall har vi måhända recept som andra borde pröva. Låt oss se. Vi styckar grovt med yxa.

Forskningen snäv och traditionell?

I USA får humanforskarna, enligt en uppgift i Tidningen Metro, mest anslag till hiv- och bröstcancerundersökningar, samtidigt som det är öroninflammation, MS, tuberkulos och hjärtinfarkt som orsakar mest sjuklighet och död. Det största mänskliga lidandet har sitt ursprung i ångest, smärta, nedstämdhet, trötthet, besvär i rörelseorganen och psykisk ohälsa. Samtliga dessa områden har fortfarande förhållandevis små anslag. Varför denna tröghet i systemet? Jo, menar skribenten, de unga forskarna fortsätter helst med samma ämne som de doktorerat på och kan bäst. Det ämnet har de i sin tur ofta ärvt av sin gamle handledare som en

gång fick det av sin professor, o s v!

Forskningarna kan därför mer och mer om mindre och mindre, men sällan särskilt mycket om tex ovannämnda verkligt stora hälso-problem. För att lösa dessa, sägs det avslutningsvis, krävs mer av "mjuk" samhällsvetenskaplig forskning!

Veterinärmedicinsk sociologi

Är det en liknande situation inom svinforskningen? Svar kanske och inom vissa områden. Men överfört specifikt på forskning om grisens hälsa och välfärd är det nog klart att man i viktiga avseenden var tidigare ute och har hunnit lägre än humandoktorerna (som inte ens tycks veta vad sjukskrivning innebär för patienten). Särskilt gäller detta svenska insatser. De äldre och minnesgoda bland oss, kan som exempel peka på de stora fältundersökningar av sambandet hälsa - produktion - inhysning i smågris- och slaktsvinsproduktion som startade redan på 1960-talet (Bäckström, Lindqvist, Gustafsson, m fl). Där gav man sig, visserligen med växlande framgång, på jungfruliga problem, försökte

bryta ny metodologisk mark och fick utstå nedlåtande kritik från kollegor för att ägna sig åt "veterinärmedicinsk sociologi" i stället för det mer handgripliga, traditionella sprut- och pillerbotandet. Ämnena fick de unga doktoranderna av förutseende handledare, men knappast som arv.

EKO-grisar

Och de satsningar på forskning på ekologisk slaktsvinsproduktion som nu görs, t ex bygandet av JBTs Eko-stall, som högtidligen invigdes förra månaden, måste, för att fortsätta jämförelsen med människan, ses som mycket breda "folkhälsoundersökningar", där man tar ett samlat grepp på hälsoeffekten av sådana faktorer (i överförd bemärkelse) som grisens bostads- och arbetsförhållanden, matvanor, motion, hygienåtgärder, rekreativsmöjligheter och många andra samband där humanforskarna ännu inte grävt särskilt djupt. Här och så långt kan således en viktig del av vår "julgris" tjäna som smaklig förebild, välsignad av överheten, fast ännu inte särskilt kommersiellt lyckad!

Feminister i stallarna

Stor brist på djurskötare, lyder en rubrik i dagens morgontidning. På ett annat ställe står att läsa att av alla svenska kvinnor mellan 16 och 64 år är nu 15 procent långtids-sjukskrivna av något skäl. I gruppen unga välutbildade kvinnor under 35 år är det fem gånger fler långtids-sjukskrivna i dag än 1998. Andelen 19-20-åringar som varken arbetar eller studerar har ökat från 10 till 20 procent på 10 år. Andelen 19-20-åringar med jobb har under samma tid minskat från 64 till 32 procent.

Skötsel av grisar och andra djur innehåller mycket av omhändertagande, vårdinsatser, hantering av växande individer och annat som kvinnor av tradition är bra på. Job-

bet i stallet har, om man så vill och vågar skriva det, en tydlig "tjefeministisk" profil. Detta borde tilltala och väcka intresse hos alla som säger sig vara feminister och som arbetar för att stora ungdomsgrupper inte ska tvingas in i ett långt tragiskt vuxenliv vid sidan av samhället i övrigt. Hur ska kunskapen om denna pool av sysselsättningsmöjligheter serveras för att bli mer än en dystert siffra i statistiken?

I Danmark (ds maj 2003) har en privat firma med gott resultat börjat utbilda arbetslösa till svinskötare, som efter godkänd kurs kunnat garanteras jobb.

Rehabilitering på landet

Men är man utbränd, nedstämd, trött, har ångestkänslor och ont i hela kroppen kan man väl inte sköta djur? Nej, det kan gå riktigt illa, det finns exempel på det. Men man ska kanske ändå pröva och se vad det innebär. Ny forskning har nämligen visat att skötsel av växter och djur kan ha en helande effekt på illa åtgångna kroppar och själar. Då det gäller trädgårdsarbete är det vetenskapligt belagt att t ex muskelanspänningen minskar, man sover bättre, pulsen sänks, hormonbalansen förbättras, depression och ångest motverkas, läkemedelskonsumtionen minskar, skelettet stärks, o s v. Mycket tyder på att ett väl avpassat djurskötjobb kan ge liknande resultat. Försök laga något av detta!

Hur blir man främlingsfientlig?

Morgondagens Swedish Meat kommer att bestå av mycket färre antal bolag och anläggningar än i dag och vara inriktat på lönsamhet och internationella marknader, sammanfattade högsta ledningen vid ett genomgång i Skåne för fjorton dagar sedan. Bristen på djurskötare och övrig personal i livsmedelskedjan kommenterades inte, däremot den bristande överensstämmelsen mellan kuran för stigande ambition och den för fallan-

de köttproduktion. Kanske man tänker sig en lösning med arbetskraftinvandring? Men djurskötaren och slaktaren från Polen eller Baltikum måste vi hålla kort om jag fattat Göran och Wanja rätt. Annars kan LOs medlemmar bli främlingsfientliga! Man kan häpna för mindre. Min enkla tro är att pojkar och flickor från öster hittar hit trots allt.

Vad är vår julgris värd?

Ett par dussin tunga representanter för den gröna sektorn (Lantbruksakademien, SLU, LRF, Natursvårdsverket, m fl) har i dagarna inför år 2004 och den kommande forskningspolitiska propositionen samlat redovisat sin syn på behovet av forskning på området för att garantera ekonomisk tillväxt, ekosystemhälsa och hög livskvalitet. Man redovisar vilken kolossal resursbas man företräder; produktion av mat och fibrer, förädling, ekosystemtjänster, turism, rekreativsmöjligheter, boende på landet, etc. Bra att det bli redovisat i ord. Men varför, frågar jag till slut, klär man inte värdet av denna fantastiska julgris i pengar. Inför lobbandet för mer forskningsmedel skulle man på ett pedagogiskt verkningsfullt sätt lära allmänhet och politiker vad det ekonomiskt innebär om stora delar av detta slaktas för gott?

Svårt att beräkna. Ja, men några räknelisar på jordbruksdepartementet lyckades ju i somras få fram att en svensk familj skulle vinna 30 000 per år om vi gick över till Euro! Så gör ett försök!

Min vän Ali Muhammed, taxichaufför efter sju år i Sverige firar ingen jul och kan inget om grisar. Men han är medicine doktor från sitt gamla land.

En God och Solidarisk Helg!

Bengt

GRIS nr 1 2004

Julgrisen, EU eller båda Grisfett mot självmordsbombare

Vi börjar det nya grisåret där vi slutade, i fjor med julgrisen, både verklig och allegorisk sådan, EU, solidariteten och framtiden. Det blir också lite pärlor från ny svinforskning. De flesta krönikörer är cyniska och raljanta dystergökar, sa någon i radiobruset. Så är det kanske!

EU eller julgrisen

Rubriken är lånad från en artikel i DN sista veckan på det gamla året. En rumänsk filosofiprofessor fruktade att landets svinslaktmetoder ska omöjliggöra inträde i det eftertraktade EU om några år. Han beskriver de rumänska småbrukarnas grymma avlivning

av hushållsgrisen vid jul (totalt ca 4 milj grisar). Fasthållning med hjälp av starka karlar, ingen annan bedövning än grisens öronbedövande skrik, sen ett direkt knivstick i halsen. Blodet sprutar åt alla hall, skriver han.

Ingen bondmora med hink, rågmjöl och visp som man minns från 30 talets Småland, nämns. Men slaktsup lär förekomma. Traditionen blir svår att släppa till förmån för EUs humana syn på grisens liv och död. EU får väl i sista stund ordna övergångsregler för rumänsk julslakt. Och så kan ju danska grisar importeras vid behov. Hur många namnunderskrifter mot t ex pälsdjursuppfödning skulle organisationen Djurens Rätt få ihop i Östeuropa. Hos oss skrev på kort tid 101 450 personer på.

Hyckleriet än en gång

Trots alla konferenser på departement och jordbruksverk, överenskommelser och be-

slut om riktlinjerna för den nya jordbrukspolitiken och officiella uttalanden om den svenska modellens förträfflighet, de svenska livsmedlens mervärde och höga exportpotential och annat av samma sort, som nyligen hörts i mediabruset, kvarstår intrycket att svenska jordbruk och inte minst våra köttproducenter är föremål för den stora välviljans hyckleri både från jordbruksministerns och näringsministerns sida.

Den 15 april diskuterar KSLA, Kungl Skogs- och Lantbruksakademien den högst relevanta frågan. Ska vi ha någon livsmedelsproduktion i Sverige i framtiden. Några debattörer från närmast berörda departement tycks ännu inte vara anmälda.

Nu ska den svenska modellen utvärderas!

LRF, djurskyddsfantaster, slakterifolk, marknadsförare m fl måste väl ha missat

något och länge rent av fört svinuppfödare och andra bakom ljuset när man först nu, år 2004, drygt 15 år efter djurskyddslagets införande, enligt en uppgift i Land, ska granska vad den svenska modellen betyder för den enskilde producenten i form av ökade kostnader, men också högre intäkter.

Djurskyddstillsynen ska skärpas och fördyras under ledning av nya, unga, friska byråkrater i Skara. Men, läser jag vidare, ministrar lovar också att den svenska hemmamarknaden för kött ska återtas, exporten av kött och andra svenska livsmedel ska öka, ICA och övriga tongivande livsmedelskedjor ska förmås köpa svenskt, regelverk och skatter ska ses över, osv. Inte illa!

Dystert om den globala solidaritet mot utsatta människor och djur

Den sociala turismen från öster hotar enligt LO efter den 1 maj våra jobb och hela vår dyrt förvärvade svenska välfärd. Samma regler måste gälla för alla som jobbar här.

I det sammanhanget vore det en önskedröm om några tongivande politiker, lantbruksforskare, veterinärer, administratörer, respekterade djurskyddsvänner eller en konsumentombudsman/kvinna, en Göran eller en Wanja med sinne för solidaritet, jämlikhet och rättvisa kunde sätta ner foten och tydligt säga ifrån, att i Sverige med världens bästa modell för köttuppfödning, livsmedelskontroll och miljöhänsyn äter konsumenten bara sådant kött, som längs hela produktionskedjan uppfyllt våra svenska krav. Till dess omvärlden har nått vår standard i alla dessa avseenden tillämpar vi strikt kontroll av all köttimport. Självklart är vi nu som alltid för fri handel mellan alla länder. Men att cyniska köttimportörer fyller våra butiksdiskar med billigt kött från länder med lägre krav kan vi inte tolerera. Så ungefär kunde det låta! Bäst verkan fick det kanske om kungen yttrade sig i frågan.

Forskningspärlor om svin

De bäst underbyggda forskningsresultaten ska redovisas i avhandlingar och ansedda internationella vetenskapliga tidskrifter och därefter uttolkas för praktisk tillämpning i stallarna. Under den gångna helgen

läste jag några skrifter som jag vill förmedla till GRIS läsekrets. Men det vore förstås ännu viktigare om de lästes av dem som har bestämda åsikter om hur vår svenska djurhållning ska utvecklas och bli uthållig.

I en doktorsavhandling (Lund, 2002) från det svenska djurskyddets Mecka i Skara har man studerat hur det ekologiska lantbrukets värderingar och målsättningar relaterar till djuromsorgsfrågorna och hur begreppet djurvälstånd bör tolkas i ekologiskt lantbruk. Begränsade data gav underlag för den försiktiga konklusionen att djurvälståndet i stort sett är lika bra eller möjligen något bättre i ekologiska besättningar. Ett viktigt undantag från detta är emellertid parasitproblemet, som är större i ekologiska besättningar på grund av förbudet mot rutinmässig avmaskning. Flera andra sådana konflikter mellan ekologernas krav på naturligt djurbehandling, miljöhänsyn, konsumentskydd och praktisk rimlighet nämns, såsom insemination, kastrering, trynning mot rotning i be vuxen mark, rutin användning av antibiotika och slakt.

Köttet, miljön och uppfödarens ekonomiska villkor

En nyligen försvarad avhandling från ekonomiska institutionen i Ultuna (Campos, 2003) analyserar med hjälp av modellberäkningar ekonomin i svensk svinuppfödning vid val av några vanliga byggnadslösningar, utfodringssystem och skötselåtgärder och med hänsynstagande till djurens välfärd och skyddet av den omgivande miljön. Det visar sig i det enskilda fallet ofta, men långt ifrån alltid, vara ekonomiskt rationellt att satsa på teknologier som bedöms förbättra djurmiljön och minska miljöbelastningarna. Bland problem som det behöver forskas mer på nämns frågan hur långt förbättring av djurmiljön egentligen kan drivas.

Foderantibiotika lönsam i USA i nya försök

När det gäller rutin användning av antibiotika i svinfoder har ju EU bestämt sig. Men i USA framhärdat man. Julnumret av den prestigefulla Journal of Agricultural and Applied Economics har en artikel (Miller

m fl), där man påvisar högre daglig tillväxt, bättre foderomvandling och lägre dödlighet hos gödsvin med foderantibiotika. Vinstökningen blev 69 cent per slaktad gris eller 9 % bättre än utan tillsats. Huvudförfattaren Gay Y Miller är både veterinär och doktor i lantbruksekonomi. Hon berör avslutningsvis den möjliga hälsoriskerna för människan vid fortsatt användning och utesluter inte att riktigt bra skötta svinbesättningar i USA skulle kunna överleva alla möjliga produktionsförändringar, t o m ett förbud mot tillväxtantibiotika!

Nya forskningsprojekt

SLF, Stiftelsen Lantbruksforskning, har nyligen beviljat medel till åtta grisköttprojekt. Påfallande lite pengar går till Sydsvenske, där det fortfarande finns både grisar, livsmedelsindustri och forskare. En projektrubrik gör mig glad; Storskalig svinproduktion framtidens arbetsplats för den yngre generationen.

Ur en annan börs har LF gett pengar till bl a en studie av Styrelsens roll och uppgifter i det lantbrukskooperativa företaget. Nog så viktigt att utreda inte minst i slakteriföretag. Tidigare Volvochefen Gyllenhammar gav vid nyår i DN några frispråkiga råd om hur en fungerande styrelse utses, som även kooperativa företag bör tänka på. Man ska undvika att ta med skurkar (jämför Skandia, Parmalat, m fl), kompisar samt, vad han kallar, krukor d v s sådana som bara blir röstboskap eller sitter av mötena som handelsernas ödmjuka tjänare.

Svinfett framtida vapen mot självmordsbombare

Det finns som bekant folk som inte vill ha med svin att skaffa. Någon smart produktutvecklare har därför föreslagit (Metro) att man i sådana länder skulle placera ut påsar (Tetra Pak) med svinfett på bussar, torg, restauranger o dyl där självmordsbombare kan förväntas. Riskerna att vid explosionen få svinfett på sina kvarlevor och därmed äventyra sin salighet skulle avhålla den mest förhärdade självmordskandidaten, menar den smarte. Fan trot.

Bengt

Prenumerera på GRIS och @-GRIS!

I tidningen GRIS hittar du reportage, produktnyheter, forsknings- och försöksrapporter, samt inte minst Bengt Gustafssons krönikor.

I @-GRIS hittar du senaste grisnoteringarna från Sverige och andra länder, samt notiser med senaste nytt i grisbranschen, från Sverige och andra länder. @-GRIS distribueras via email varje fredag när de svenska grisnoteringarna är satta. På måndagar kan du datera upp en del svenska noteringar, på tisdagar kommer de europeiska grispriserna och på torsdagar de danska.

Du kan alltid vara informerad om de senaste pris- och branschtrenderna.

Prenumeration på GRIS och @-GRIS gör du enklast genom att gå in på den webbsite, där @-GRIS ligger. I @-GRIS finns en prenumerationsruta, där du kan gå in och skriva ut en faktura på prenumerationsavgiften.

Avgiften 190 kr inkl moms kan du betala på bg 440-0123 eller pg 69 22 21-5

Hemsida för @-GRIS är <http://home.swipnet.se/agrar/egris.html>

Mer eller mindre grisigt om livsmedelsproduktion

Vad grisiga vi är. Det är en rubrik hämtad från Aftonbladet (24/3), där en veterinärstuderande frågade varför vi föder upp grisar bara för att slakta och äta upp dem, medan vi håller hundar som familjemedlemmar, ger dem namn och låter dem efter döden vila i en grav, etc. Inlägget bedömdes så värdefullt att det tre dagar senare ordagrant var infört i Sydsvenskan, som bekant en morgontidning med många läsare som lever på produktionsjordbruk, t ex slaktsvinsuppfödning.

forskning

Mitt ganska stillsamma bemötande fick den blivande distriktsveterinärskan eller kanske byråkrat på den nya djurskyddsmyndigheten, aldrig se, för det ville redaktören inte ta in.

Vi är också okunniga

Oemotsagda uttalanden av självutnämnda experter är kanske sådant vi nu får höra mer av i mediabruset, ju mer jordbrukspolitiken frikopplas från uppfödning av ätliga djur och annan traditionell livsmedelsproduktion. Som synonymer till "grisig" anger min ordbok bl a svinaktig, hänsynslös, gemen, rå och oanständig. Verkligen inga vackra ord att förknippa med ett djur som håller miljoner konsumenter vid liv och som fysiologiskt har påfallande likheter med den moderna människan.

Vi skall följa grisspåret vidare och vara så generösa att vi låter ordet "grisig" i första hand ange graden av engagemang i vård och omsorg om grisen, grisenäringen och annan grön produktion. (Den som vill kan här se parallellen till den allegoriska julgris som vi använt oss av i tidigare krönikor). På motsvarande sätt behövs det en som är okunnig om livsmedelsproduktionens innebörd och grundförutsättningar inte nödvändigtvis tolkas som dum, ignorant och rudis utan bedömas med mer positiva adjektiv, såsom oerfaren, obevandrad och oupplyst, åkommer som förhoppningsvis kan utbildas bort efter t ex 6 år som vet. stud.

EU och djurvälferden

Två veterinärprofessorer i Skara med djuromsorgen som skötebarn har nu (Pejling nr 1 2004), fem över tolv kan man tycka, kommit på att exakta mått på bås och boxar inte självklart är avgörande för djurens (i detta fall kor) välfärd utan att t ex skötseln också spelar en stor roll. De medger att vi i Sverige till följd av långtgående djur-

skyddskrav har höga produktionskostnader som ger oss sämre konkurrensvillkor än andra länder.

För att råda bot på detta utan att försämrå vår djurskyddslag är det nödvändigt, anser de, att verka för en internationell välfärdsstandard för djur, en märkning för djuromsorg som alla i det stora EU-experimentet kan vara överens om. Forskning kring detta pågår. Denna höga välfärdsambition, som de tror blir ganska dyr att förverkliga, ska sedan konsumenterna betala för vid butikskassan. Så är det tänkt. Synnerligen vällovligt, men är det realistiskt?

Den nyligen bordlagda diskussionen i Bryssel om djurtransporterna, där majoriteten var "många mil och flera dygn" från lilla Sveriges åsikt, tyder väl på att det internationellt fortfarande är andra intressen och värderingar än djuromsorg efter vår modell som dominerar.

Mervärdet än en gång

Ändå talas der dagligen om de "mervärdet som vår strikta lagstiftning och djuromsorgsprogram ger svenska produkter. Men vår köttproduktionen minskar och importen ökar. Bönderna och deras företag har misslyckats i sin kommunikation till konsumenterna, läste jag någonstans. Är vi kanske för mycket av trappister, undrar jag efter besök i ett katolskt land. (Kännetecknen för trappistordens munkar sades där vara tystnad, hårt arbete, och världsfrånvärdhet!). Egenskaper som passar dåligt i dagens EU.

Har näringen för få fritänkare, ifrågasättare, bråkstakar, män och kvinnor med civilkurage och annat av samma vara?

Att svära i kyrkan

En debattör med utbildning i ekonomi, svor i kyrkan på ett möte om framtiden för svensk livsmedelsproduktion nyligen. Han frågade helt enkelt, om man kan tala om mervärdet om bara några få konsumenter är villiga att betala varans pris. Och var tar mervärdet vägen när det svenska köttet försvinner bakom livsmedelskedjans varumärkesetikett bland allt det importerade. Ganska självklara frågor som alla inblandade måste vara medvetna om, men som många tycks blunda för. På samma möte gav statssekreteraren i jordbruksdepartementet svar på frågan: Vad är det som avgör om svenskt jordbruk blir en framtidsnäring (som ju godsägare Göran Persson för flera år sen sa att det är). Jo, det hänger på två saker, dels att mervärdet kan omsättas i pengar, dels att svensk förädlingsindustri köper svenska livsmedelsråvaror och får en stark ställning på världsmarknaden. (Jag som trodde att man först med myndigheternas och andra goda krafters hjälp skulle övertyga hemmamarknaden!)

Vi använder ca 25 000 grisar årligen i vår produktion, sa en direktör för ett mäktigt livsmedelsföretag. Det blir mest svenska grisar. Vi köper svenskt om det är bra, inte just för att det är svenskt, tillägg han.

Det framhölls också bl a att skolor, kommuner, ålderdomshem och liknande inrättningar utan hinder kan formulera sina krav vid upphandling av kött så, att svenska, gärna lokala råvaror, prioriteras. Många tycks tro att Bryssel förbjudit detta.

Kräv handlingsplan av politikerna

Vad är då statens roll i spelet om de goda svenska livsmedlen?

Statssekreteraren hann också behandla den frågan, innan hon måste skynda iväg till sista-minuten-förhandlingar med stödpartierna. Jo, staten ska verka för en livsmedelspolitik inom EU som är legitim i konsumentens ögon, den ska skapa regelverk och spelregler och medverka med utbildning på området. Ingen nedtrappning av våra djurskyddsbestämmelser kan tillåtas. Då förlorar politiken legitimitet i konsumentens ögon, sas det. Som motprestation ska näringen se till att det finns kapital, entreprenörskap och engagemang för den tuffa uppgiften att möta uppställda krav!

Jag kan inte bli kvitt misstanken att allt detta myckna och ganska vaga snack från politiskt håll döljer en skriande brist på, läs intresse för, en långsiktig strategi för hela livsmedelsektorn (som ju faktiskt fortfarande sysselsätter 10-15 procent av arbetskraften). Med andra ord en plan som knyter ihop det nya med de delar av det gamla som ska vara kvar: Produktionsjordbrukets uppgifter miljömålen-livsmedelssäkerhetslandsbygdsutvecklingen i stort-livsmedelsindustrins framtid-intressegrupperna bönder-livsmedelsarbetare handel-restaurangägare-kockar och konsumenter och som anger utbildningar och karriärvägar för de ungdomar som vi hoppas ska sysselsättas längs den långa kedjan. Kan man inte kräva detta i ett EU-land, där marginalproblem såsom t ex risken för social turism anses behöva utredas? Och så mer pengar till forskning förstås, inte bara de 90 miljoner av böndernas pengar, som staten håller inne sen några år tillbaka!

Mycket om gris i nya forskningsprojekt från SFL

Beträffande grisig forskning i verklig positiv mening, ser jag att fyra av sju arbetsmiljöprojekt som Stiftelsen Lantbruksforskning nu finansierar, berör svinproduktion. Det gäller storskalig svinproduktion som arbetsplats för den yngre generationen, bättre luftmiljö, förebyggande av arbetsolycksfall samt hälsoeffekten av svindammsexponering. Goda arbetsförhållanden tillhör grund-

förutsättningarna för en fortsatt produktion av en utmärkt råvara.

Mer om hundar och grisar.

Jag har just kommit hem från Azorerna i det gamla EU-landet Portugal. Där finns det otroligt många lösa hundar som man upp-

manas akta sig för. Jag såg också svinuppfödning i en skala, där namn på grisarna och individuell omvårdnad varit fullt möjlig. Inhysningen var enkel och renhållningen minimal och inga boxmåttkrav var uppfyllda så långt jag kunde se.

Turisthotellets frukostbacon smakade emel-

lertid alldeles utmärkt, var den nu kom ifrån. Nog om detta.

Nu ska jag ta rast och leka med min gamle gode vän Max, grannens tax. Vov, vov.

Bengt

GRIS nr 5 2004

Svinmålla, fetknopp, borsttåtel stolpskott och... svinhugg

När detta skrivs har dagarna i en hel vecka flicknamn, t ex Johanna som mitt yngsta barnbarn. Ytterligare höga flöden befaras till förfång för folk och få. Det mesta blomstrar nu en tid framöver, även mindre vanliga örter och inte minst idèer och s k hugskott. Det mesta är brus. Somt visar sig senare inte hålla måttet. Det vissnar bildligt talat bort och angrips av röta under den närmaste månaden. Annot består som dröm eller verklighet eller kommer igen, i sällsynta fall som kortspelets svinhugg.

forskning

Drömmen i midsommarnatten

Man kommer i dessa dagar närmare naturen och dess mystik. Fantasien frodas. Inspirerad av gammal folketro i min hemtrakts byar kring Duvemåla hade jag vid midsommar hoppats att, likt Raskens Ida med en blomsterbukett under kudden, åtminstone i drömmen få möjlighet att diskutera lösningar på svinnäringens akuta problem med en i vanliga fall svåråtkomlig konsument- och jordbruksminister. Jag hade tänkt hålla mig strikt till ämnet med en sjuvblommig kvast av svinmålla, piggrö, borstsenap, stallört, fetknopp, borsttåtel och svintistel.

Läser man GRIS på Jordbruksdepartementet?

Men jag blev förekommen. Det behövdes inga örter i sängen midsommarnatten. I vecka 25 kom nämligen utspelet och pressmeddelandet om att regeringen skall utreda landsbygdens utvecklingskraft och tillväxt. Med jordbruket som bas ska förutsättningarna för ett mer mångsidigt nyföretagande på landsbygden skapas, heter det. Den globala utvecklingen ska beaktas. Staten ska ge jordbruket draghjälp vid export av etiskt försvarbara livsmedel etc, etc. En långsiktig strategi ska redovisas, läser jag vidare. I långa stycken precis vad vi efterlyste i GRIS nr 3 för några månader sen!

Fint. Mycket bra.

På marknad i Sverige

Om nu ovanstående blir genomfört som utlovats. Man kan som antytts aldrig vara säker i dessa dagar. Allt detta borde dessutom varit högst på agendan redan på Karl Erik Olsson och Dockereds tid, då djurägarna för dryga pengar började bygga om stallarna efter tumstockskraven. Någon skulle då ha vågat säga att o k vi anpassar oss till detta om ni också ser till att konsumenterna köper köttet och betalar mervärdet. Precis som pillerfabrikanten Astra Zeneca gjorde häromdagen under hot att lämna landet om inte en svensk marknad garanterades. Det är självklart svårt att flytta ut svinuppfödningen. Men vad antalet jobb beträffar, det som alla säger sig måna om just nu, väger som vi vet Astras kliniska forskning lätt mot sysselsättningen i den samlade svin köttsektorn.

Mer krut på produktutveckling

Hade vi varit lika ivriga och tidigt ute på marknadsområdet som vi var beträffande primärledets produktionsmiljö, hade vi i dag, ca 20 år senare, varken ängsligt tvingats vänta på omvärldens anpassning till våra regler eller behövt arrendera bort vår köttexport till danska vänner. KRUTET hade vi i stället kunnat ägna åt bl a egen produktutveckling och konkurrensförstärkning. Vi hade då också sannolikt producerat de ca 5 miljoner svin per år som borde vara svenskt lagom.

Ortodox syn på det framtida småföretagandet

Detta är nu spild mjölk. Låt oss i stället gå vidare. Mångsidigt företagande och utveckling av nya produkter, talar ovan nämnda pressmeddelande om. Nischmarknader, utnyttjande av lokala kompetenser och förutsättningar och orädd anpassning till särskilda, även t ex religiösa eller etniska, konsumentgruppers efterfrågan hör också hit. Här är det viktigt att svinproducenterna och andra representanter för landsbygden lojalt ställer upp och högröstat håller sig framme med idèer och kunnande till utredningen. En insiktsfull verklighetsbeskrivning krävs som bas för en förändring av kanslihusets syn på småföretagandet. Från Stockholms horisont tycks i dessa dagar det mesta vara bra som det är. Möjligen kan ifyllandet av ytterligare en blankett till myndigheterna

datoriseras eller något annat liknande ett stolpskott i fotboll genomföras.

Mot nya djärva mål

Utredningens första delrapport ska lämnas redan den 30 april nästa år. Låt nu fantasien blomma. Här några exempel. I Wall Street Journal, 22 juni, läser jag om ett brasilianskt slakteri som gick över till rituell koscherslakt, anställde 13 ortodoxa rabbiner som inspektörer vid bandet och nu tre år senare tagit 20 procent av Israels köttmarknad, som tidigare dominerats av kött från Argentina. Ja, säger den uppmärksamme läsaren, det gäller ju nötkött, men vi föder upp grisar. Sant, men det säljs faktiskt alltmera svinkött i Haifa, Tel Aviv och andra städer med ung kosmopolitisk befolkning. Och vår egen Zlatan, fotbollsproffs och ungdomsidol med halv muslimsk bakgrund äter enligt egen uppgift gärna griskött, så ingen marknad ska betraktas som omöjlig.

På tal om fotboll och svinuppfödning noterade jag att en av det tyska lagets EM-spelare med heder bar efternamnet Schweinsteiger!

Att göra livet surt - för grisuppfödare och andra företagare

Under den rubriken skrev Sydsvenskan 18 juni, med citat från Affärsvärlden, bl a om en svinuppfödare utanför Västerås som ville visa upp några levande grisar för konsumenter för att illustrera varför svenskt svinkött är dyrare än utländskt. Statens Jordbruksverk var med på noterna men krävde en ansökan om djurparkstillstånd! Efter att ha fyllt i otaliga blanketter och betalat 9 000 kr till verket fick den nytänkande, entreprenörsinriktade uppfödaren sitt djurparkstillstånd och har nu rätt att visa upp tre grisar och dessutom fyra får.

Ärligen krävs svenska företagare av 75 uppgiftshungliga myndigheter på totalt över 70 miljoner blanketter av 1 150 olika slag till en kostnad av 50 miljarder eller ca 2 procent av bruttonationalprodukten, allt enligt Statskontorets egna beräkningar. Har herr Leif Pagrotsky möjligen sett dessa uppgifter? Om inte bör han begrunda dem snarast efter semestern.

En natt jag drömde

En fuktig sommarnatt hade jag till slut en dröm. Göran Persson kom tillbaka i jobbet

med ny höft. Som bonde var han naturligtvis inte sjukskriven för en så banal åkoma! Hans första åtgärd som lagledare var att dela ut gula och även en rad röda kort till gamla spelare. Landet fick ett nytt lag med fräscha ministrar som hade handlingskraft, tillväxt, företagande och välståndsskapande tryckt på ryggtavlorna. Jordbruksminister blev en charmig flicka med hög (slutentrad) ekonomisk utbildning och en farfar som var svinuppfödare. Hon gick på bästa TV-tid ut och deklarerade att djurhälsa nu måste likställas med folkhälsa. Pengar är det bästa styrmedlet. Allt kött, inhemskt såväl som importerat som inte produceras ef-

ter våra strikta djurskyddsnormer ska därför omedelbart beläggas med en särskild skatt efter idé från den nyligen föreslagna skräpmatsskatten. Oetiskt framställt kött blir därmed dyrare i butikerna och laglydiga, svenska djuruppfödare kommer att få betalt för sina produkters mervärdet bakvägen, så hon med stadig blick i rutan.

Många i landet slöt upp kring detta modiga förslag, även djurskyddsaktivister och veterinärer i statlig tjänst (SLU, SVA).

Lever krönikörer farligt ?

Vem läser tidskriften GRIS utöver oberoende svinuppfödare, frågade vi inledningsvis.

Fler än man kanske tror, anser en vaken och humoristisk iakttagare. T o m de internationella finansvalparna skummar GRIS. Bonusarna till inköpschefer och direktörer, köp av egna varor för att hålla omsättningen uppe, skenbolag för bokföring av förluster, övervärdering av framtida, eventuella vinster etc, som vi senare sett exempel på i Enron, Systembolaget, Parmalat, Skandia m fl företag, följer ju helt det recept vi i GRIS nr 7 2002 gav till fantasibolaget World Pig, påstår han. Så svinhugg kan kanske gå igen.

Fortsatt God Sommar!

Bengt

GRIS nr 8 2004

Att leva på svin här i Sverige och i Nord Dakota i USA

För några veckor sedan var jag i staden Minot i delstaten Nord Dakota (ND). Den ligger nästan mitt i USA, ca 20 svenska mil från gräsen till Kanada. Syftet var att lära känna nya släktingar, ättlingar till min farfars äldsta syster, pigan Ida från Madesjö, Småland.

krönika

Hon kom dit som en av de första skomesteaders, då järnvägsbolagen på 1870-talet började bjuda ut den ofantliga prärien till hugade européer. Hon fick tio överlevande barn med sin svenskfödde Peter Elof, så där var nu, några generationer senare, 30-talet personer som jag var mer eller mindre släkt med. En av de ingifta, president för handelskammaren, ordnade mig på nolltid ett besök på stans svinlakteri, Cloverdale. Det ger oss skäl att fundera lite kring svinköttets framtid.

Småskalig slakt och förädling av svin från närområdet.

Cloverdale Foods driver NDs enda svinlakteri, med en slakt på 650 grisar per dag, eller ca 180 000 årligen. Drygt 80 % av svinen kommer i dag från Kanada. Disponenten, Neil Feist, med tysk far och svensk mor, berättar om den vikande svinuppfödningen i ND och hur viktig införseln av kanadensiska levande slaktsvin är för slakteriet och den därtill kopplade charkuteriörelsen, inriktad på lokala konsumenter. Ett intressant exempel på något småskaligt och i vissa stycken nästan hantverksmässigt, mitt i stordriftens hemland.

IND är jordbruket den stora näringen, men svinuppfödningen relativt blygsam. För sex år sen fanns det drygt 850 uppfödare och 200 000 svin totalt i delstaten. Nu är antalet pro-

ducenter bara omkring 600 och svinpopulationen ca 150 000.

Program för ökad svinproduktion

För att få upp svinproduktionen och framför allt för att uppmuntra nya unga uppfödare, hade Cloverdale tillsammans med staten nu satsat totalt 300 000 dollar i ett riktat projekt, där målet är att redan år 2005 kunna leverera 110 000 inhemska svin till Cloverdale och på sikt ytterligare 50 000 årligen. Inom programmet garanteras nybörjare i svinbranschen ett visst minipris vid slakten, för att inte stupa på tillfälliga prissvängningar. Dessutom erbjuds fördelaktiga investeringslån och kvalificerade råd i frågor rörande byggnader, djurinköp, utfodring och marknadsföring.

När det gäller inhysningen söks det med ljus och lykta efter lönsamma alternativ till det traditionella. Stora förhoppningar knyts nu i ND, liksom i en rad andra svinstater, till skoop-byggnader, som jag beskrev i GRIS nr 12 2000. Inhysningsformen bygger på principen enkelt, billigt byggnadsskal och gruppställning i storboxar på djupströ av halm. En välbesökt hoop-konferens för forskare och rådgivare hölls nyligen i Iowa för att räta ut kvarvarande frågetecken kring systemet.

Hinder för expansion

Men det finns flera andra hinder för en antals- och skalmässig svinexpansion i ND. Ett är den allmänna omsorgen om det traditionella familjejordbruket, varav bl a följer förbud mot corporate farming, dvs att driva primär jordbruksproduktion i bolagsform. Ett annat är kravet från allmänhet och miljövänner att inte öka belastningen på luft och vatten. I en stat där det normala på landsbygden är några enstaka hus och silor på en till synes gränslös prärie, tycker man det skulle finnas plats för några ytterligare svinhus för förädling av vad växtodlingen ger.

Svårt locka företagare, inget som lockar

Försöken att till vissa glesbygdskommuner, med brist på jobb och med negativ befolkningsutveckling, locka svinproducenter, har inte slagit så väl ut. Där det inte finns någon svintradition är det svårt att göra inbrytningar, säger mr Feist. Han prisar myndigheternas engagemang i det pågående expansionsprogrammet, men tycker att näringens egna företrädare kunde göra mer.

Varken bra pris eller ökad efterfrågan på svinkött tycks hjälpa. Man äter gärna skinka, men någon annan får producera den!

Spannmålen är också en energigröda med hög potential, påpekar han. Det är för närvarande 11 nya större etanolanläggningar under uppförande i spannmålsdistrikten i olika stater och ytterligare ett 40-tal är planerade.

Amerikansk frihandel i praktiskt exempel

Men det som bekymrar mest är den vid mitt besök aviserade, nu sedan 15 oktober i år genomförda 14-procentiga antidumpingtullen på svin, som förs in från det näraliggande Kanada. De flesta grisarna från Kanada är spädggrisar som slutgods på den amerikanska sidan. Amerikanerna hävdar att kanadensiska slaktsvin är subventionerade och dumpas i USA.

Här sätts de högtidligt prisade frihandelsidéerna på praktiskt prov. Ett smidigt flöde av svin över gräsen är emellertid oerhört viktigt för både uppfödarna och köttindustrin i de båda länderna.

Mr Feist såg mycket mörkt på Cloverdales närmaste framtid om tullen skulle införas. Nu är den här, visserligen som ett provisorium till nästa vår, då myndigheterna i USA tar slutlig ställning till frågan om dumping.

Problemen känns igen

Nord Dakotas och Cloverdales svinpro-

blem har ju uppenbara likheter med våra egna. Hos oss talas det om ytterligare 600 000 svin till år 2010 för att möta en väntad konsumtionsökning. En sådan utbyggnad skulle generera ökad sysselsättning för uppskatat totalt 1 700 personer i olika led. Lokala svinslakterier med förädling för närområdet nämns i debatten. Spannmålen ska inte flyttas, det kostar alltid pengar, utan förädlas på plats, menar några.

Vissa trakter i vårt land har alltid saknat svin och visar ringa intresse för en förändring. Lukten, miljöbelastningen och det stora kapitalbehovet för nyinvesteringar bromsar expansionen i andra regioner.

Vem ska äga vår framtida primära köttproduktion, frågas det. Konkurrensen om spannmålen som energigröda skymtar vid horisonten även hos oss. Har vi kanske också en big brother, som dumpar griskött över landets gränsbommar, o s v.

Men lösningen låter vänta på sig

Den största omställningen av vår köttproduktion i modern agrarhistoria pågår. Den ska genomdrivas under "socialt acceptabla former" och med en "genomtänkt politik för landsbygdens utveckling" har man sagt och lovat.

Men då jordbruksministern - fortfarande spelduglig efter ny laguppställning - ska visa att regeringen verkligen menar allvar med att stärka jordbruket, nämner hon i första hand justeringar av dieselskatten, den fortsatta återföringen av handelsgodskatten, slopandet av arv- och gåvoskatten, sänkning av inkomstskatten och annat av ganska gene-

rell natur. Ödesfrågorna är antingen "under beredning" eller så komplicerade att "vi får avvakta och se hur det utvecklar sig".

Och hur går det med satsningen på tillämpad svinforskning?

Kan svinkött ge en bättre look?

The look, dvs presidentkandidaternas utseende och framtoning i rutan, är det viktiga, hörde jag upprepas i mediabruset inför de stora TV-debatterna i den amerikanska valkampanjen. Var det utseendet, abortfrågan, Gud eller terroristhotet som avgjorde? Oavsett svaret är det helt klart att fetman blivit ett problem för ättlingarna till Ida och Peter Elof och andra slanka europeer som kom hit en gång, hungrande efter jordbruksjord och sovel.

Feta och magra har lägre inkomster

För inte så länge sedan fällde en federal domstol en arbetsgivare för diskriminering av feta personer vid anställning. En vetenskaplig studie har visat att överviktiga manliga advokater i USA tjänar mindre än normalviktiga. I rättvisans namn ska tilläggas att även de extremt tunna lagvrängarna i undersökningen hade lägre lön än genomsnittet.

När jag väntar på bussen som ska ta mig från Minot ser jag åtminstone ett par i biljettkän som skulle behöva två sittplatser var. Kanske Atkins-diet med mycket protein från gris skulle hjälpa dem till lägre vikt och en bättre look, tänker jag. Men det förutsätter förstås att någon finner det lönsamt att föda

upp och slakta grisar och att vi lyckas behålla köttkonsumenterna som bästisar.

Bli bästis med en som lever på svin

Hemma i Lund på jakt efter en bok till barnbarnen, blir jag rekommenderad den nyutkomna "Susanne och den lilla grisen" (M Melin, 2004). Den berättar sanningen för barn och säljer bra, säger den unga expeditionen.

Boken visar sig handla om hur lågstadiesflickan Susanne blir vegetarian, när hon ser hur trångt, mörkt och äckligt grisarna har det i det moderna svinstallet hos bäste kompisens Elisabet, vars far är svinuppfödare. Kan man vara kompis med någon, vars pappa föder upp svin, frågar sig Susanne.

God bless us!

Bengt

PS

I International Herald Tribune (17/10) läser jag om den starka ställning grisen och dess kött har i Parmaskinkas hemtrakter. Där är det nästan omöjligt att undvika griskött om man beställer en macka, därför att skinka, fläsk eller någon annan smaklig del av grisen ingår både i prosciutto, cotechino, lonca, mortadella, pancetta, salumi, spalla, speck, etc.

Det påstås, att även om en vegetarian, ortodox jude eller muslim uttryckligen beställer "en sandwich utan kött" serveras han, om han inte ser upp, i första hand en prosciutto!

GRIS nr 9 2004

God och dålig lukt i svinnäringen

När detta skrivs kommer Richard Axel och den svenskättade Linda Buck om några timmar att få delat Nobelpris för att de som DN skriver "har kartlagt ned till minsta gen och minsta nerv från näsan till hjärnan, hur luktsinnet fungerar". Tidigare i dag har jag varit på disputation på Alnarp, där en doktorsavhandling om effekten av lukt från bl a svinstallar ventilerats (Nimmermark, JBT).

forskning

Tala om god timing, som det heter när forskningen ligger rätt i tiden! Detta ger oss vittning på både bokstavlig och bildlig lukt.

Lukt kan vara så mycket

Synonymordboken talar om lukt som "doft, vällukt, arom, odör, os, stank, vittring, luktsinne, väderkorn och näsa". Det är alltså ett vittomfattande begrepp med både positiv och negativ laddning.

När det gäller själva djuret, grisen, är det betydelsen odör som oftast, ibland med orätt, lyfts fram. I engelskspråkiga utredningar talar man om att svinstallar "stinka", också det ett starkt ord. Men det kommer, som vi vet, inte bara stekos från skinkkoket, utan också vällukter.

Den framgångsrika svinuppfödaren måste ha gott allmänt väderkorn och näsa för innovationer i produktion och marknadsföring. Inget doftar väl bättre än en prognos om stigande grispriser i uppfödandet!

Annat som när oss i mediabruset kan, som vi skall se några exempel på nedan, både stinka och osa katt.

Varför och var luktar det?

Dålig lukt i stallar härrör, något förenklat, från gödsel, foder och djur. Främst är det enligt forskarna mikrobiell nedbrytning av träck och urin som ger obehag. Foder och djur lämnar ganska blygsamma bidrag till odörer. Den stora boven i dramat är ammoniak som måste hållas på låg nivå. Men det lär finnas hundratals andra komponenter i stalluften som den mänskliga näsan kan identifiera som rälilig lukt.

I princip luktar det på fyra ställen; inne i

stallet, i ventilationsluften, i det utvändiga gödsellagret och vid gödselspridningen på fältet. Det resulterar i arbetsmiljöproblem, besvär och klagomål från de kringboende och av allt att döma också i en nedsättning av berörda människors allmänna välbefinnande och hälsa. Lukten måste angripas med tekniska, kemiska och skötselåtgärder på alla dessa ställen.

Mycket att läsa och lära om lukt

Problemet är alltså mångsidigt och kräver stora insatser för en lösning. Man måste veta mer om vad det är som luktar mest, hur mycket det luktar vid olika förhållanden, väderlek och avstånd, hur luktintensiteten kan mätas och registreras t ex med mänsklig luktpanel eller sk elektronisk näsa och inte minst hur luktbesvär kan förutsägas genom beräkningar, t ex då man söker byggnadslov i tätortsnära områden. Just nu är luktbesvären från svinstallar den faktor som främst begränsar utbyggnaden av uppfödningen i många regioner och länder. Forskning pågår på flera håll.

Dr Nimmermark redovisar i sin avhandling resultatet av några egna försök på bl a mätning av lukt och refererar till drygt 200 an-

dra rapporter. Hans slutsatser blir emellertid modesta och listan med förslag till ytterligare angelägen forskning om lukt är lång.

Stort problem i Danmark

I Danmark, där luktproblemet i vissa landsändar är akut, har man de senaste åren gått fram med breda åtgärdsprojekt för reduktion av ammoniakavgången, innebärande bl a användning av foder med lägre N-innehåll, stallar med minskad gödselyta, förbättrad stallhygien, samt rening av ventilationsluften med svavelsyra. Ett par internationella firmor har lanserat kemiska luftreningsmetoder för stallar, där erfarenheter från luktsanering i sjukhus utnyttjats.

Några helt tillfredsställande resultat har hittills inte uppnåtts. Kampen mot lukten i jordbruket har ju också en ekonomisk begränsning. Rening av stallluft anses t ex få kosta högst 10 kr per producerad slaktgris för att vara realistisk (Mortensen). Problemet globala dimension inbjuder till internationellt samordnad forskning. Blir det även här Danmark som tar hand om ledartröjan?

Kraftfulla svenska insatser i EU mot långa djurtransporter!

På tal om danskarna så röstade de förra månaden mot EUs förslag till ny förordning för djurtransporter, därför att de ansåg den för dålig ur djurskyddssynpunkt. Ett

sådant rakryggat, öppet ställningstagande måste av verkliga djurskyddsvänner upplevas som frisk våldoft i en i övrigt av beslutsvända unken miljö. Sverige lade ner sin röst och ska enligt vår konsumentminister i stället "kraftfullt verka för ytterligare förbättringar i Bryssel"! Hur? Med stora ord från ett litet land?

Saken osar, enligt min uppfattning. Snart får vi väl i internationella marknadsorgan läsa hur konsekvent Danmark, med sin goda näsa för affärer, fortsätter arbeta för förbättring av djurskydd och livsmedelskvalitet, exemplifierat med röstningen i transportfrågan. Så förlorar vi ytterligare initiativet i en av våra profilfrågor!

Skärpt och fördyrat djurskydd i Sverige

På svensk hemmaplan ska enligt ett rykande färskt förslag tillsynen över djurskyddet och livsmedelshandlingen skärpas ytterligare, dels genom höjda krav på kommunerna, dels genom att de ges rätt att ta bättre betalt av djurhållare och livsmedelsföretag för den obligatoriska tillsynen. Då det gäller ökade pålagor för näringen är det inget fel på överhetens väderkorn.

Solidaritet luktar gott

Var fjärde svensk veterinär, läser jag, har nu anslutit sig till nätverket Veterinärer för

svenska mervärden, för att få köttprodukter m m ordentligt ursprungsmärkta. Det är mycket bra. Men min konspiratoriske kompis undrar var de andra tre fjärdedelarna av djurläkarkåren finns. Är de kanske mer hund- och kattedoktorer i stan och inte så mycket beroende av att de ätbara djuren minskar på det sk landet, frågar han.

Jag tror det är som de unga svinproducenterna slog fast på mötet i Jönköping i förra månaden; alla i en grupp måste dra åt samma håll för att en åtgärd skall bli riktigt framgångsrik. Då sprider den också en doft av äkta solidaritet.

Det luktar Helg

Inför den stundande helgen fylls luften i kök och matställen, nu liksom tidigare år, med dofter av skinkor, korvar, isterband, kotletter, fläsk, syltor och mycket, mycket annat. Tack vare forskarna vet vi nu hur dessa dofter via näsan och fina nerver når hjärnan och där utlöser känslor av matlust och allmänt välbehag. Men alltför få av dem som frossar på godbitarna vet att ursprunget är en med möda och omsorg producerad och transporterad svensk gris.

Låt oss tillsammans upplysa om det på det nya året!

Trevlig Helg

Bengt

GRIS nr 10 2004

Grisen i krisberedskapen

I London, där jag var tomte i fjol, är julmiddans huvudrätt kalkon, i år till ett pris av ca 45 kr per kg, frusen (Tesco). Julskinka av svenskt snitt kunde man bara få förbeställd i butik, enligt uppgift för drygt 80 - 100 kr per kg. Självmeförde jag som handbagage en 4 kg stor skånsk, lätrökt som jag gett 310 kr för.

forskning

Men internationella prisjämförelser är ju alltid svåra att få rättvisande, särskilt i julhandeln. Enligt länsveterinär och engelsk tullpersonal får man resa mellan två EU-länder med upptill 15 kg griskött för egen konsumtion, förutsatt att något utbrott av svinpest, mul- och klöv och liknande kriser inte är aktuellt. Men med kött från t ex Norge eller Ukraina i min kylväska hade jag förmodligen inte utan vidare blivit insläppt i öricket, oavsett krisläget. Så fungerar i vardagslag en del av den internationella livsmedelssäkerheten och krisberedskapen.

Flera lyckliga grisar efterfrågas

Englands egna svinuppfödare är inne i en

nedåtgående trend. På de senaste sex åren har en tredjedel fallit bort. Viss återhämtning kan nu skönjas. Man fortsätter också ansträngningarna att skilja ut svinprodukter från länder med lägre djurskydds- och kontrollambitioner än de brittiska. Importen av griskött har ökat med drygt 10 procent jämfört med tidigare år och bara var tolfte skinka och var fjärde baconförpackning på butikshyllorna har brittiskt ursprung

Totalt uppges 70 procent av exporten komma från länder med mindre god djuromsorg. Det är ett bekymmer för både producenter och konsumenter - de senare uppges till 90 procent vilja ha inhemskt kött - och kan väl bara åtgärdas genom en ordentlig ursprungsmärkning. Allt flera brittiska livsmedelskedjor följer Marks & Spencers exempel att bara söka saluföra "etiskt" producerade köttvaror.

Svallvågor från tidigare djurkatastrofer

Hantering av kadaver, som blev en brittisk riksangelägenhet av kolossalformat i samband med massbränningen av döda galna kor för några år sedan, är fortfarande ett stort problem. I dagarna går DEFRA (Jordbruksdepartementet) ut med ännu en landsomfattande enkät, där man söker få med uppfödare som ännu inte anslutit sig till det nu starkt försenade nationella program-

met för uppsamling av döda djur. Internationell erfarenheten visar, att uppbyggnad av katastrofberedskap blir ett segt jobb så snart den värsta paniken efter senaste kris klingat av.

Ett sådant exempel är North Carolina, USA, där översvämningarna efter orkanen Floyd 1999 tog över 30 000 grisars och flera miljoner fjäderfäs liv. Där pågår fortfarande förhandlingarna om att lösa in och flytta bort stallar och gödselanläggningar från de mest utsatta lågländerna. I England vet man fortfarande inte, fyra år efter senaste stora utbrott, hur nästa mul- och klövsjukekris ska kunna isoleras med vaccinering.

Pigris porcis mer verkstad under 2005

Vid infarten till det nya året finns det anledning att ännu en gång påminna om att vackra löften man givit sig själv eller andra skall infrias, vettiga planer förverkligas utan onödigt dröjsmål och att "verkstad" åstadkommer mer än ord. Detta kan på riksnivå gälla utfästelser till medborgare om befrielse från extra pålagor, förenklade regler för företagare, snabbare myndighetshandlingar av ansökningar och efterfrågade besked. Uttrycket "Pigris porcis" i rubriken är latin och låter som en ordlek hämtad från svinnringens språkvärld. Det präglades under medeltiden och betyder, enligt en

av mina julklappsböcker (Vilborg), egentligen lata svin (för vilka marken alltid är frusen). Det används ibland om sådana byråkrater, som helst hukar bakom sina skrivbord och i det längsta väljer att vara över samma, därför att de löper risk att göra fel om de beslutar något och därmed stöta sig med överheten.

Tre exempel att glädjas åt från det gångna året.

Först något snällt om en jordbruksminister. Inte den nuvarande, utan en f d, nämligen Mats Hellström, nu landshövding i Stockholms län. Han lovade i Svenska Dagbladet den 8/12, i en hittills föga uppmärksammad artikel, att på nyåret inbjuda alla höga chefer i sitt län till ett upptaksmöte för bättre integration. Nya svenskar möts i dag av en vad Hellström kallar helvetestrappa, ”som inte leder till arbete, egen försörjning och en bra framtid för barnen, utan till en nedbrytande lång väntan på besked, slussning mellan olika bidragsformer, standardiserade språkstudier och vattentäta skott mellan myndigheter. Decenniers misslyckande måste vändas i en människovänlig integration”, skriver han. Bra och modigt grymtat av en makthavare, alldeles intill Rosenbad i Stockholm!

Det andra exemplet kommer från den tätt beskogade glesbygden, Uppvidinge kommun i mina, nu hårt stormdrabbade, småländska hemtrakter. Där beslöt kommunfullmäktige i oktober att hos regeringen ansöka om att få bli försökskommun för arbetskraftsvandring. Motivet är att flera för kommunen värdefulla företag kan komma att flytta, skolor och affärer stängas och bygden långsamt dö, om inte lämpligt utbildad arbetskraft med familjer kan anskaffas och snabbt ges uppehållstillstånd. Tiden går inte, den kommer, har någon vis person sagt. Och då måste man ha framförhållning. Lycka till, vänner i den gamla utvandrabygden, i kampen med AMS, Länsarbetsnämnd och alla dem som är ängsliga för att pröva nya grepp inför den framtid som alltid är på väg!

Båda ovannämnda problem berör ju stora, långsiktiga krisfrågor för såväl stad som land och alla typer av näringsverksamhet. Den som av något skäl tvingas invandra till ett nytt land som arbetsvillig och teknisk kunnig byggnadsarbetare, djurskötare, läkare, slaktare, osv, ska naturligtvis hjälpas till ett jobb som han eller hon kan och inte sätas i ”väntrum”. Andra med rätt kompetens som vill byta hembygd borde också i ordnade former kunna inbjudas att slå sig ner, där deras kunnande och bosättning efterfrågas. Överenskommelse om lön och anställningsvillkor bör de berörda parterna kunna träffa utan att först ringa LO-borgen.

I en annan julbok skriver en amerikansk journalist (Surowiecki, citat efter Roth) bl a att folk i längden styr sig bättre och klokare själva än ”en teknokratisk elit som är präglad av sina speciella egenintressen och har fjärrat sig från realiteterna genom konst-

lade abstraktioner”. Därmed menas väl att de håller sig långt ifrån ”verkstaden” eller från det som på krishanteringsspråk kallas det operativa.

Det glädde mig också att höra en enad expertpanel på ett KSLA-seminarium i december hävda att jordbruket håller på att upptraderas i världen. I en ökad egen livsmedelsproduktion ligger räddningen för de fattiga länderna och vi som redan är rika ska värna om det jordbruk och de djur vi har, sa man.

När krisen kom

Så kom då annandagen och vi fick lära oss ett nytt ord, tsunami, japanska för ”havsvåg framkallad av jordbävning med epicentrum i havsbotten”. Katastrofen var ett faktum. Skinkpriser och invandring av svinskötare blev tillfälligt mindre viktiga frågor. Julglädjen förbyttes i outhärlig sorg och saknad för många, stor givmildhet hos de flesta och eftertankens kranka blekhet hos några. Ord som sårbarhet, krisberedskap, samordning, långsiktighet, nationell samling, solidaritet, omtanke upprepades i mediabruset.

Samtidigt började en nyårsjakt på syndaböcker, där inte ens kungen gick säker.

Vår beredskap är inte god

För att belysa en aspekt av katastrofberedskapen som kan intressera GRIS-läsare, vill jag referera till egna erfarenheter. Mitt sista jobb före pensioneringen vid JBT, Alnarp, gällde projektet Tillvaratagande av djur i katastrofsituationer, lett av docent Inger Andersson. Undersökningen finansierades till största delen av Överstyrelsen för civil beredskap, som tillsammans med en del andra organ år 2002 försvann in i Krisberedskapsmyndigheten.

Vår uppgift var att samla in praktiska erfarenheter och dra slutsatser av värde för framtida svensk krisberedskap från nyligen inträffade katastrofer, där husdjur råkat illa ut. Bland studieobjekten ingick bl.a. kärnkraftsolyckan i Tjernoby 1986, galna ko sjukan i England 1986, Newcastle-sjukan i Skåne 1995, Rhoca Gil-skandalen på Hallandsåsen 1997, översvämningarna i Polen 1997 (0.6 milj svin döda), svinpesten i Holland samma år (mer än 10 milj svin avlivade), isstormarna över Kanada och USA 1998, ett längre strömavbrott i Sollefteåtrakten 1998, samt ovan nämnda orkanen Floyd 1999.

Många problem med drabbade djur behandlades, fysiska skador, nödutfodring, evakuering av hela besättningar, nödslakt och massavlivning av sjuka djur, metoder för destruktion och deponering av kadaver, smittospridningsrisker och frågor rörande livsmedels-säkerhet och försörjning. En rad konkreta förslag togs fram rörande t ex rollfördelning vid krishantering med djur, ledning och samordning av insatser, användning av militär personal och utrustning i olika skeden, internationell samverkan samt krisförebyggande åtgärder (reservelverk, varningssystem

m m) baserade på analyser av erfarenheter från de praktiska fallen.

Omfattande litteraturstudier, och då det gäller Sverige, Polen, Holland och i viss mån USA, inventeringar och intervjuer på plats, resulterade i en 275-sidig forskningsrapport, den första i sitt slag i Sverige. Den publicerades av ÖCB i bokform 1999 (The Care of Farm Animals in Emergency Situations) och distribuerades för kännedom till ca 100 myndigheter och enskilda i Sverige och ett tiotal andra länder.

Resultaten har refererats i tidningar och facktidningar, i föredrag i berörda länder, samt använts som underlag i våra remisser till bl a Sårbarhets- och säkerhetsutredningen (SOU 2001:41) vid Forsvarsdepartementet och Jordbruksdepartementets utredning om Förbränning av animaliskt avfall (Ds 2001:23).

Fick rapporten något genomslag? Kort svar: knappast. De kriser myndigheterna och forskare i första hand uppmärksammar gäller sådant som drabbar stadsmiljöer. Problem för djurhållningen kommer i bakgrunden, möjligen med undantag av åtgärder för räddning av hundar och katter vid katastrofer! För sårbarhetsutredningens räkning lyckades t ex en grupp ”urbant” inriktade forskare analysera följderna av översvämningen i Nederländerna 1993, ett av världens svin- och djur-tätaste områden, utan att med ett ord nämna djurhållningens krisläge. En stor och dyr svensk studie (CRISMART) av följderna av ett två månaders strömavbrott i Auckland, Nya Zeeland, förbisåg att det i närområdet fanns tiotusentals kor som skulle mjölkas 2 - 3 gånger per dag.

Lite har vi lärt oss

Inom berörda myndigheter har den ängsliga revirbevakningen nu släppt något och de vattentäta skotten mellan verken börjat läcka. Och efter den stora vågen kommer man den närmaste tiden att bli än mer samordnad och foglig. Den hårda vågen har vi på fältet fått upp ögonen för sådant som krav på reservkraftverk och nödventilation, och faran av att bygga hus för djur och människor alltför nära opålitliga älvar. Vi är också något bättre rustade mot radioaktivt nedfall än vi var före Tjernoby 1 och Jordbruksverket har sjösatt och övat projektet STUDS (Större utbrott av smittsamma djursjukdomar). Men har vi år 2005 transportsystem, deponeringskapacitet och övrig beredskap för att klara t ex en masslakt vid total svinpest i Skåne och angränsande Danmark?

Avvecklad krisforskning

Forskargruppen för (operativ) krishantering vid JBT har helt upphört sedan några år tillbaka, dels av brist på medel, dels som en följd av den åldersdiskriminering som utmärker svenska universitet.

Men man får fortfarande vara tomte för egna och andras barnbarn efter 65!

Bengt

Grisar, likställdhet och tillväxt

För en tid sedan var det den internationella kvinnodagen. Vår konsumentminister föreslog då bildandet av en kvinnogrupp för främjandet av likställdheten inom jordbruket. Hinder ska definieras och möjligheter och goda exempel lyftas fram, läser jag i ett kort pressmeddelande.

forskning

Vi följer likställdhetsspåret i fortsättning med en vidsynt tolkning av sådant som är (eller borde vara mera) jämlikt, rättvist, balanserat, klokt, etc. i svinsektorn, jordbruket i övrigt och på vår landsbygd.

Flickorna kommer

På SLU - Alnarp har man årligen svindagar, där blivande lantmästare och lärarna kan lyssna till, diskutera, fika och mingla med praktiker, rådgivare, myndighetspersoner och folk från tillverknings- och förädlingsindustri. Vecka 7 var Skånes grisproducenter, m fl, värdar för ett seminarium med temat spannmål – gris - tillväxt, det tredje i raden inom ett pågående projekt om tillväxt och lönsamhet i framtidens grisproduktion. Ansatsen var bred och föredragen spände över stora problemområden.

Låt oss börja med flickorna och ett gott exempel, helt i ministerns anda. Det gällde utdelning av grisproducenternas stipendium till en duktig student med sinne för svin. Stipendiaten, västergötskan Mikaela Iseborn, blir lantmästare till våren efter slutfört examensarbete över ämnet "Den optimala grisionsboxen - finns den?". I stipendiet ingick utöver äran, pengar, biljett till internationell lantbruksmessa och årsprenumerering på en gristidning. Grattis. Vi behöver fler kvinnor på all nivåer i svinsektorn.

Förr tog man inte för sig lika mycket

Allt flera flickor tar nu för sig av de utbildningsplatser, som förr mest gick till pojkar. Av agronomstudenterna var år 2003 flickorna nästan 75 procent och bland veterinärerna hela 85 procent. För 53 år sen, då jag skrevs in på Ultuna, antogs 2 flickor och 50 pojkar. Högre utbildning, besök på mässor, läsning av facktidningar och ädel tävlan kolleger emellan är både nödvändiga och stimulerande sysselsättningar för morgondagens jordbrukare oavsett kön. Lantmästarutbildningen på Alnarp är i det sammanhanget en tillväxtfaktor. Lärarna (båda könen finns representerade) ges där tillfälle att hålla sig i kunskapernas framkant genom forskning på universitetets egna grisar, kor och växter.

Undervisningen sker i en av Sveriges vackraste och studenttätaste studiemiljöer. Detta borde locka ännu större skaror av både manliga och kvinnliga elever och dessutom aktivt uppmuntras och stöds av föräldrar, näringen, myndigheter, skolfolk, landsbygdsutvecklare, m fl.

Låg ekonomisk tillväxt

En dalande utbildningsnivå, och därmed allt mindre av spetskompetens, i förhållande till andra länder är en av förklaringarna till vårt lands låga tillväxttakt, enligt ekonomen Klas Ekelund. Hans föredrag om tillväxtens betydelse, utmynnade i ganska dystra framtidsvyer både för vårt land och Europa i stort, jämfört med USA och framför allt Kina som kommer starkt och i jätteformat som industri- och jordbruksnation.

Europa minskar sin andel av världsekonomin och har "framtiden bakom sig". Vi svenskar arbetar för lite, har obetydligt nyföretagande i ett läge när arbetslösheten tilltar, läser mindre av främmande språk i en allt mer global omgivning, beskattar vanligt arbetet hårt, etc. etc. Staten tenderar att göra fel saker enligt både vetenskap och beprövad erfarenhet. I de fall något görs, är det ofta åtgärder i panik, t ex satsning på arbetstidsförkortning och friår när det i stället skulle arbetas fler timmar. Vi har hört det förut.

Varför har vi inte blivit 20 procent rikare, som omvärlden?

Hade Sverige sedan 1950 varit jämställt med omvärlden vad gäller tillväxt, dvs produktionsökning i samma takt, hade alla svenskar varit 20 procent rikare i dag! Här finns det således drivor av hinder för tillväxt som snarast måste undanröjas.

Ett råd till de församlade företagarna var att växa utomlands genom att där leta upp samarbetspartners. Passar kanske bättre för Swedish Meats än för en skånsk svinuppfödare. Men försöka duger.

Vi måste bli större som svinsektion, sa Peter Rasztar. Producera fler grisar, produktutveckla och äta mer svinkött. Konsumtionen i landet, 36 kg svinkött per person, mot danskarnas 60, är för dålig. Slakterierna i Sverige är för många. Ute i Europa breder de stora jättarna ut sig och skapar obalanser. De har pengar, kompetens och tänker affärsmässigt i varje led. Så se upp för Ruokatalo i öster, Smithfield i Mellanuropa och så, naturligtvis, Danish Crown i närområdet. Det sista sa han kanske inte.

EU som gott exempel eller hinder för tillväxt

EU svävade givetvis över vattnet på en svindag om tillväxt och lönsamhet. Jag hörde, än en gång, att vi ofta är självförvållat i underläge i EU-sammanhang därför att svenska byråkrater nitiskt följer regelverket till punkt

och pricka och gör det extra omständligt och dyrt för den enskilde. Vi får jämfört med t ex Finland bara en bråkdel tillbaka till jordbruk, miljö och landsbygdsutveckling av den avgift som årligen betalas till EU.

Det beror inte på att vår jordbrukssektor är för liten, som vår nye EU-samordnare Bosse Ringholm tycks tro, utan på att vi är okloka, okunniga och ofta helsvenskt flata och otaktiska som jordbruksförhandlare i Bryssel. Samt att vi (i stark motvind) kämpar för en minskning av bidraget till EUs jordbrukspolitik. Bokstavstolkning av byggregler och vår ambition att till varje pris leda EUs djuromsorgsliga, fördyrar våra svinstallar. Särskilt grisionsboxen kostar mer än omvärldens. Djurstallsforskarna, de få som finns kvar i landet, ska i första hand pröva nya djärva lösningar, utveckla den optimala grisionsboxen, det bästa djurstallgolvet och en hönsbur som alla kan leva och arbeta med och liknande med framtidens riktning. Mindre av de krympande resurserna bör läggas på att ta fram standardbyggnader, s k systemlösningar som bara tenderar att konservera gammalt tänkande, hörde jag i en paus. Mer samarbete med grannländerna är också här ett gott råd.

Energi eller foder eller båda

Egen spannmålsproduktion i landet är nödvändig för en inhemsk köttproduktion, sa man i ett annat anförande, där frågeställningen gällde eventuell konflikt mellan foder eller energiproduktion på våra åkrar. Etanolen är på frammarsch. Framställningen ger biprodukter som enligt amerikanska forskare (Reese, m fl) är ett utmärkt svinfoder. Animalieproduktion på biprodukter från främst sockerbruk, bränneri och konservindustri är ju tradition i Skåne. Detta kunde tala för en samverkan mellan enskilda gårdar och industrin kring spannmålsodling, energiproduktion och svinuppfödning. Ett slags lokalt växande således.

En liknande tanke finns bakom pågående samarbetet mellan specialiserade växtodlingsgårdar och mjölkproducenter, där båda parter har glädje av vallen i växtföljden och kan växa lönsamhetsmässigt.

Ingen diskuterade möjligheterna med grisar och etanol på svindagen. Man skulle avvakta statsmakternas besked i energiskattefrågan. Men är inte detta försiktighet i överkant? Jordbruket har ju här ett övertag bl a som ägare av marken som är en nödvändig resurs i etanol- och biogasproduktion och energi blir knappast en överskottsvara framöver i ett land med vår säregna energipolitik. Så varför inte ta initiativet i en fråga där landsbygden kan hävda sig och skapa jobb. Landsbygdens folk äger ju för resten också vinden som drar fram över land och skog.

Gör som flickorna, ta för er mer i energi-

frågan, i likställthetens och kvinnodagens anda! Storebror kommer kanske aldrig till skott.

Kadaver ger också värme

På vägen hem från svindagen i Alnarp kom jag att tänka på kommunstyrelsen i Lund, som nyligen förlorat drygt 200 miljoner av skattebetalarnas pengar på ett helt misslyckat djupgeotermiprojekt, där varmvatten skulle tas upp ur ett flera tusen meter långt borrhål ner i den skånska myllan. Det borde ha gått bra enligt expertutlåtande från en teknisk professor. Men det gick alltså galet. Nu diskuteras i stället ett nytt värmeverk för fliseldning.

Försök (Konvex AB) lär ha visat att flis och malda djurkadaver i blandning är ett utmärkt och miljövänligt bränsle i en sk fluidbäddpanna. Vi har i decennier fraktat djurkadaver och riskavfall över bron till Danmark i brist på egna destruktionsanläggningar.

Passa på och bygg en anläggning i Lund, som helt i enlighet med EUs strikta regler kan svälja allt vårt djuravfall och ersätta de nergångna och föga populära luktspridarna i Stenstorp, Krutmöllan, m fl platser. Detta skulle inte bara bli ytterligare ett gott exempel på hur djuruppfödning och energiproduktion någorlunda likställt kan samverka och växa, utan också utgöra en robust del i den krisberedskap för djurhållningen som

vi efterlyste i förra krönikan. Men vem driver frågan?

Mer jämlikt med GRIS

Jag gnällde i förra krönikan över åldersdiskrimineringen. Enligt Svenska Dagbladet har det bildats en ny förening i landet med förkortningen GRIS, uttytt Gubbarnas Rättigheter I Samhället. Så likställtheten kommer. Jag undrar vad föreningens medlemsblad kommer att döpas till?

Kanske är GRIS (gubbarnas, alltså) även ett blivande nytt parti? Schymans utspel kan locka fler grupper att försöka ta sig in i riksdagen!

Bengt

GRIS nr 3 2005

Sommarprat om oss och grisar och behovet av hästrädisor

Sir Winston Churchill (1874 - 1965), nyligen hedrad med ett eget museum i London för sina insatser under senaste världskriget, sa vid ett tillfälle att han tyckte bra om grisar. Skälet var att "hunden ser upp till oss, katten ser ner på oss, men grisen betraktar oss som en jämlike".

krönika

Grisen – vår intelligenta kusin från det sk landet

Jag tänkte på detta, när jag för en tid sedan stötte på den nyutkomna boken *The Whole Hog* (Profile Books), som varmt kan rekommenderas som engelsk sommarläsning. En utförlig och lovordande svensk recension fanns i SvD 29 april (Nordin) under rubriken "Grymt underskattad kusin från landet".

Författaren, Lyall Watson, prisar verkligen grisen. Vår europeiska kultur och den vi påtvingade kolonierna, är enligt honom ytterst en vinkultur.

Grisens betydelse kan inte överskattas, skriver han. Den klarar sig i alla delar av världen, lever på det som människan äter plus det vi kastar bort och har nästan rekord i att omsätta energi. Vid slutstationen blir den till populär människoföda. Det lär finnas öar i Stilla havet, där de som inte äter griskött inte betraktas som riktiga människor!

Men det finns, som vi väl vet, också stora folkgrupper i de delar av världen, där mänsklighetens vagga stod, för vilka grisen är oren och ratas.

Varför? Ja därom tvistar de lärde. Risken för trikiner kommer ofta upp som förklaring till att de kringströvande urmänniskor-na skydde grisens kött.

För klok för människan

Jag har hört en annan hypotes, som nu tycks stödas av Watsons hyllning till vår intelligenta, lekfulle, sociale, nyfikne, bökande, osv, vän. Grisen var helt enkelt för klok för att finna sig i att bli driven omkring av jäktade nomader. Dessa fick i stället satsa på skockar av får, getter och kameler, som var lättare att förmås följa med på de urtråkiga ökenvandringarna. Så fick grisen bestämma mer själv i dag, skulle t ex hans sista färd till slakteriet säkert ordnas mer förnuftigt och mänskligt än i EU-byråkraternas regelverk.

På tal om att låta sig ledas av människan berättar svinbokens författare, att han som barn hade en gris som troget följde honom var han gick, tills det efter en tid var grisen som gick först och bestämde takten!

Vi är så lika

Mängder av exempel ges i boken på hur rätt Sir Winston hade. Grisen och vi har verkligen mycket gemensamt. Det gäller anatomi, fysiologi, matvanor, modersegenskaper, sjukdomar och annat. Viktiga inre organ som hjärta, hjärna och njurar har förbluffande likheter med våra, vilket ju för varje dag får allt större betydelse i humanmedicinen. Grisen drabbas av både cancer och reumatism och kan t o m bli alkoholberoende.

Det senare minns jag min farbror Ernst i Fresno, Kalifornien, berättade om. Han var russinfarmare, men födde också upp svin på druvor som fallit av buskarna och jäst i solen. Djuren lär ha uppträtt mycket mänskligt då de lullade hem efter utfodringen och kom villigt tillbaka för påfyllning.

Svin inget att bli arg för

Läs, om möjligt, hela boken om den hela grisen! Nordin säger i sin recension sammanfattningsvis, att det är en bok som man blir förändrad av att läsa. "Det är inte så att man börjar grymta, men nästa gång någon

kallar mig för svin kommer jag inte att bli förgrymmad, utan i stället tacka för komplimangen".

Tänk om Ireen von Wachenfeldt, som för ordet i Rok, haft mod att i TV-programmet härom kvällen hävda att "män är grisar" (i stället för djur), då hade det ju inte behövt bli någon mediastorm.

Vem äter grisen?

Totalt i världen svarar grisköttet för cirka hälften av köttproteinintaget. I USA kommer grisköttet med sina 51 pund (drygt 23 kg och 13 kg mindre än i Sverige) per person och år bara på tredje plats efter nötkött och kyckling.

Det kan vara av visst intresse för oss, vars ekonomi och samhällsförhållanden allt mera liknar USA, att notera att färsk konsumtionsundersökningar där visar att grisköttkonsumtionen varierar märkbart med olika faktorer. Klimat och (grill)väderlek spelar roll. Övervägande delen konsumeras i hemmen. Man beställer tydligen inte i första hand griskötträtter på krogen.

Landsbygdsbefolkningen äter mer gris än stadsbor, nordeuropeiska ättlingar i mellanvästerns stater mer än folk med spansk bakgrund i söder och väster. Afroamerikaner konsumerar över 30 procent mer griskött per person än USAs riksnorm. Äldre människor äter väsentligt mindre än genomsnittsammerikanaren. Det gör också höginkomsttagarna. Eventuella skillnader mellan män och kvinnors matvanor vad gäller grisrätter berörs inte.

Prognosen för närmaste decennier är att man i USA främst till följd av den tilltagande befolkningsandelen äldre personer, samt av grupper med spansk bakgrund, kan vänta en ytterligare nedgång i grisköttkonsumtionen per person. Men eftersom USAs befolkning stadigt växer, kommer det ändå att krävas en totalt större slaktsvinsproduktion än dagens.

Svinuppfödning en framtidsnäring

I delstaten Indiana, där jag inom parentes sagt som student under tidigt 60-tal lärde mig grilla både fläskkotlett och revbensspjäll, har den politiska ledningen i dagarna insett att en utbyggd slaktsvinsproduktion med tillhörande slakteriindustri har sk tillväxtpotential. Trots att Indiana länge varit en av de fem största svinstaterna i USA hade ingen av dess landshövdingar (guvernörer) besökt någon svingård sedan 1985! I slutet av maj i år reste man så runt med den folkvalde höjderen till några svinuppfödare.

Efter besöken stod det klart för alla som ansvarar för ett gott företagsklimat, nya jobb och välbefinnande i allmänhet, att grisproduktionen i Indiana bör stödjas i handling (alltså inte bara i ord). Man inrättar bl a en speciell riskinvesteringsfond till hjälp för uppfödare som vill växa, samt ska se över och samordna kommunernas miljö- och hygienregler för att förebygga konflikter.

De problem man ser vid en ökad produktion gäller främst svinlukten. Men här kan enligt färsk forskning i Pennsylvania (Jerzy Dec m fl) en radikal lösning vara på väg. Man har med gott resultat (minskning till hälften, enligt en mänsklig luktpanel) kunnat minska odören från svingödsel med en behandling där pepparroten är huvudingrediensen.

Hästrädisan löser våra luktproblem?

Tanken slår mig att grisen och människan även tycks närma sig varandra då det gäller luktproblematiken. Efter det allmänna rökförbudet på krogar och pubar för några dagar sedan, börjar folk redan, enligt flera inslag i media, klaga högljutt över att det nu "stinker av människolukt" i de tidigare väl inrökta samlingslokalerna. Deodoranter säljer som aldrig förr.

Kanske kan forskningen nu, när även Ope-

rakällaren m fl vattenhål för politisk, facklig och annan elit, stinker, äntligen tilldelas ett mångmiljonanslag (gärna direkt från Konsumentministern) för en slutlig lösning på luktproblemen.

Tänk om pepparroten så småningom bli basen för ett gemensamt medel mot både svin- och människoodör!

Det kan vara på sin plats att i detta djurluktsammanhang påminna om att pepparroten på engelska heter "horse radish!"

Men hur skulle Sir Winston reagerat om han fått uppleva rökförbudet, han som kedjerökte cigarr oavsett om han vistades ute eller i drottningens salonger?

Kanske hade han gett grisen en ytterligare intelligenspoäng!

.... det doftar av nyslaget hö.

Bästa sommarhälsningar

Bengt

GRIS nr 5 2005

Grisen i röt månaden

Mellan 22 juli och 23 augusti hade vi röt månad. Då ska man enligt den gamla bondepraktiken vara försiktig med hantering av matvaror och inte dricka för mycket vin. Något att tänka på för oss som nu grillar flintastek med lädvinet inom räckhåll. Man ska heller inte skaffa ny partner. Kanske möjligtvis byta gardiner!

forskning

I våra dagar är det annat som brukar utmärka röt månaden, bl a en viss nyhetstorika. I år har emellertid bl a fundamentalister, superfeminister, glassrasister och en och annan minister hållit mediabusset i gång. Låt oss se om det hörts något sus av intresse för grisen.

Kompetent byråkrat

Vi går direkt till den manlige handläggare i näringsdepartementet som beviljade sig själv forskningspengar. Enligt pressuppgifter hade han efter en tid på jobbet lärt sig hur en ansökan om forsknings- och utvecklingspengar ska skrivas för att ministrarna, i detta fall Sahlin, senare Orback, ska bevilja medel. Han var sedan med och föredrog sina egna jämställdhetsprojekt med påhittade sökande och med namn i stil med, antar jag, "fördelningsneutral avsexualisering av vardagsrummet" och liknande. Beviljade pengar, minst 1,5 milj kr innan avslöjandet kom av en slump, lät han gå in på egna konton. Enligt ministrarna var han för skicklig för att avslöjas direkt.

Modell för ansökan om pengar till svinforskning

Frånsett det kriminella i sammanhanget beskriver denna sanna röt månadshistoria den ideala situationen för en gammal svinforskare som årligen ägnade åtskilliga månader åt att söka pengar från skilda finansiärer: Först lär man sig av erfarenhet och misstag vilken typ av ansökningar, ämnen, formuleringar, m m, olika forskningsråd, beredningsgrupper och handläggare älskar. Så skriver man ansökningar därefter, t ex "ekologisk produktion av konsumentanpassat griskött med mervärdespotential i detaljhandelsledet", eller "uthållig luktreduktion kring tätortsnära produktionsanläggningar för enmagade djur med särskild hänsyn till svin" Och slutligen skulle man önska, att som snillet i departementet, få vara med och föredra sina egna projekt och diskret rösta för beviljning. Bättre kunde det inte bli.

Ibland hjälper det emellertid inte med säljande formuleringar och trendiga svinämnen. Hos t ex KSLA och SLU får man inte vara "gammal" när man söker anslag, då blir det Njet. Det har jag personligen lärt mig så sent som i sommar. Lyckligtvis kom en mindre åldersfixerad utländsk finansiär med stinn europung till undsättning.

Djuretiken i köttbutiken

Röt månaden sammanfaller med lov och semester. Vid ett ökat TV-tittande och radiolyssnande under blöta dagar har jag i år slagits av det stora utbudet av matlagningsprogram både morgon, middag och kväll. Grisköttet försvarar sin plats som ett av de tongivande utgångsmaterialen i många av mästerkockarnas recept. Detta gäller för övrigt även grannlandet Norge, där vi nyligen fjällvandrade efter stadiga baconfrukostar å la

Atkin. Men hur är det med intresset för råvarans ursprung? Ja, uppfödningssätt, djurskyddsaspekter, livsmedelssäkerhet o dyl nämns ibland, men inte i den omfattning man skulle vänta sig i vårt land med världens mest strikta krav på uppfödning och kontroll. Tänker du på de etiska aspekterna när du handlar kött, frågade nyligen en tidning en skara kunder. Svaret var genomgående nej, priset är avgörande.

Liknande intryck får man av resultatet av en stor EU-enkät som blev tillgänglig i fruntimmersveckan. Folket i Bryssel försökte få svar på vad konsumenterna i medlemsländerna anser om djurhälsan och djurskyddet i resp land. Under februari-mars intervjuades totalt 24 325 personer i de 25 länderna, varav drygt 1 000 i Sverige. Genomsnittligt ansågs förhållandena i EU vara bättre än i världen i övrigt. Men medvetenhet och attityder skiljde sig som väntat mellan länder och djurslag. De nya medlemmarna och länderna i Sydeuropa var minst övertygade om EUs överlägsenhet. Höns ansågs hantearas sämre än svin och kor. Danska konsumenter och folk på Malta var särskilt kritiska mot svinens miljö och finländare och slovakier mest nöjda. Mindre än hälften av konsumenterna sa sig inte tänka på djuretiken när de handlade. I flera länder ansågs det svårt att identifiera produkter från djurvänliga inhysningssystem. De som vid kött-disken funderade mest på hur djuren var uppfödda hade i högre grad än andra besökt gårdar i praktiken.

Lär folket vad svinuppfödning innebär

Så idén med Öppet stall, Grön söndag och liknande visiter på gården bör uppmuntras. Även djurparker och minizoo i anslutning

till städer kan ju bidra till ökad förståelse för djuruppfödningens villkor, inte minst bland unga blivande konsumenterna. Men ska en minizooanläggning (Blecktornsparken) nu verkligen tvingas stänga sin visning av djur, som pågått i årtionden utan problem, om man inte kan erbjuda varje tacka minst 250 kvm yta att röra sig på och ge besökaren omedelbar tvättmöjlighet så fort han/hon vidrört ett djur? Svaret från vår nya Djurskyddsmyndighet i Skara är ja, enligt en uppgift i DN. Det gäller ju kampen för djurens rätt att röra sig på ett naturligt och stimulerande sätt, menar byråkraterna. Att inget barn fått salmonella av att klappa parkens får, höns, kaniner eller hängbuksvin spelar ingen roll.

Kompetens, vidsynhet och byråkratisk måttfullhet

Man blir mer och mer fundersam över Djurskyddsmyndighets ambitioner och möjligheter att värna om allt som rör sig i vårt djurrike. Hänsyn till bonden och till köttproduktionens konkurrensförmåga ingår inte i vårt uppdrag, säger dess t f generaldirektör mitt i röt månaden, inför stundande totalöversyn av verkets regler och främst då måttbestämmelserna (Land 31/32)). Undra på att luttade svinuppfödare hoppas på att djurmiljökämparna i Skara ska visa sig vara kom-

petenta i sitt arbete och inte lägga ytterligare bördor på näringen.

Börja gärna med grinsningsboxen. Visa lite bondförnuft vid måttrevideringen. Läs remisserna!

Jag minns från min tid på JBT hur förslagen till de mått vi nu lever med, och som således nu ska ses över, kom till. I långa stycken var de resultatet av ett tvärvetenskapligt, ofta utdraget, auktionsliknande grupparbete, där slutbudet oftast fastställdes av veterinärer från Skara med tumstock i hand. Den som vill kan se en viss ödets ironi i att bollen nu åter ligger hos experter i den gamla djäkne staden.

Läs Jordbruksverkets rapport om merkostnader

Jordbruksverkets djurenhet, som för övrigt redan från början befolkades av ganska vidsynt folk, har på ett helt annat sätt förstått att djurskyddets regelverk är en viktig del i produktionsvillkoren vid kommersiell djuruppfödning. I en nyligen utgiven Rapport 2005:3 "Merkostnader och mervärden i svenskt jordbruk" analyserar man bl a betydelsen av skillnader i djurskyddsbestämmelserna i Sverige, Danmark och Finland. Läs den, även i Skara. Det borde ingå i Djurskyddsmyndighetens uppdrag att kompetensutveckla personalen.

Är det en röt månads historia?

Lågprisbutikerna slår ut de ekologiska produkterna, läser jag i en annan rubrik. Arla ska börja importera billig mjölk från Tjeckien, för att möta konkurrensen från Lidl! Mjölken ska säljas utan vitamintillskott, uppger det. Tala om slakt av heliga kor. Två ministrar hotar med lagstiftning för att tvinga alla som lämnar anbud på offentliga svenska projekt att ha svenska kollektivavtal. Den konsekvente men fäkunnige undrar då, om inte det svinkött och den mjölk, etc, som konsumeras i Sverige borde produceras enligt svenska metoder. Sen får vi arbeta kraftfullt internationellt för att Tjeckien och de andra lågprisländerna i EU-familjen så småningom kan komma ifatt oss beträffande krav på djurskydd, livsmedelssäkerhet, löner, osv. Precis som då det gäller behandlingen av byggjobbare från Lettland och rörmokare från Polen.

Ibland är det svårt att veta om det är ett försenat aprilskämt, en röt månads historia eller allvarligt menade uttalanden från av högsommarsolen överhettade makthavare man hör i mediabruset.

Bästa sommarhälsningar från skuggig plats!

Bengt

GRIS nr 7 2005

Grisen behåller globalt sin plats som vår bästa och viktigaste vän

I höstas var jag på kongress i Stuttgart, Tyskland. Skälet var att där redovisades en historik över CIOSTA, en i höst 55-årig organisation för arbetsvetenskap i den gröna sektorn (jordbruk, skog och trädgård).

forskning

Livsmedelskris efter andra världskriget
Vid CIOSTAs bildande 1950 hade andra världskriget just slutat. Städer och byar var sönderbombade. Det rådde brist på det mesta. Folk frös och svalt. CIOSTAs uppgift blev då främst att uppmuntra forskning för effektivare framställning av kött och andra livsmedel. Alla länder hade samma problem.

För att kunna jämföra resultaten av studier i olika länder krävdes det samordning och standardisering av metoder och termer. Senare när Europa inte längre svalt kom arbetsmiljön, kvinnans roll i lantbruket, ekologiska problem och andra "moderna" frågor upp på agendan vid kongresser och seminarier.

Lär av pionjärerna

Jag hade i min historik valt att närmare presentera de 28 forskare som varit CIOSTA-presidenter under de gångna 55 åren. Tack vare deras insats har det internationella arbetet hållits vid liv och anpassats till nya krav. Flera av pionjärerna, de flesta nu döda, tyskar, fransmän, briter, holländare, polacker och finländare, m fl, deltog i världskriget på olika sidor om fronten, satt i krigsfångenskap och upplevde vid återkomsten på var sitt håll efterkrigstidens hunger, elände och bristen på arbetskraft i jordbruket, då så mycket manfolk stupat. Men de var övertygade om att återuppbyggnaden av Europa krävde samverkan över gränserna och fritt utbyte av erfarenheter och forskningsresultat.

De arbetade i hög grad ideellt och utan nationalistiska skygglappar. Det kan noteras att både Sovjet och Turkiet bjöds in till den första CIOSTA-kongressen i Paris 1950. Varken Stalin eller Mohammed fick rubba cirkelarna! Även de som på grund av sitt "bruna" förflutna hade utreseförbud och inte kunde delta i de första internationella CIOSTA-kongresserna blev snart goda européer i Adenauers, m fl, visionära anda. Något

för Blair, Chirac, Persson och andra nutida kvartalsnationalister att lära av.

Grisen spelar alltid en roll

Grisens roll i CIOSTA-sammanhang har växlats och speglar den tekniska utvecklingen under det gångna halvsekle. I det allra första gemensamma projektet under tidigt 50-tal fick deltagande länder göra en tidsstudie av utfodring av gödsvin under noga preciserade förhållanden. Både valet av djurslag; lättgödd och allätande gris, skalan på försöket; åtta boxar i dansk planlösning och utfodringstekniken; foderkärna och skopa, är betydande för den tidens förhållanden. Resultaten jämfördes och förbättringar diskuterades. Grisköttet blev så småningom en välsignelse för en hel efterkrigsgeneration.

Vid årets kongress, den 31st sedan starten, var grisen huvudämnet i två av de totalt ca 60 föredragen. Det ena gällde ett datorstött schweiziskt system för planering och beräkning av arbetsbehov i smågris- och slaktsvinsproduktion i en större besättning, där de ursprungliga pionjärprojekten rörande standardiserade beskrivningar och definitioner av arbetsmoment utnyttjades. Det nya som tillkommit utöver datoriseringen är att inte bara

tider beräknades utan att också den fysiska ansträngningen, arbetsställningar och transporterade mängder angavs för olika moment vid utfodring, gödselhantering, o. dyl.

Det andra bidraget avsåg den ständigt återkommande frågan om stalluftens inflytande på svinskötarens hälsa (och kringboendes livskvalitet). Föredragshållaren gick igenom de kända symtomen; rinnande näsa och ögon, hosta, feber, huvudvärk, etc, samt vanligen rekommenderade förebyggande åtgärder i form av dammsugning, (olje)-dimplidning, m m. Tyvärr framkom inget nytt. Föredragshållaren, själv veterinär, efterlyste mer samarbete mellan veterinärer och humanmedicinare för att lösa det kanske största framtidsproblemet för svinnringen i västvärlden. Den som ansträngt sig att gå igenom den internationella litteraturen i frågan, slås av att de "stående" referenserna om luftkvalitet och hälsa är skrivna av veterinärer eller ingenjörer. Var är medicinarna?

Avkräv forskarna mer samarbete

Den bristande kommunikationen mellan doktorer för olika "djurslag" och dito forskning leder naturligtvis till dubbelarbete och slöseri med knappa forskningsmedel. Ett exempel: För några månader sedan slog media stort upp "upptäckten" att zinktillsats i

födan är bra bot vid livshotande diarré hos småbarn. Detta beskrevs som ett sk genom-brott. Miljoner humana liv skulle enkelt och billigt kunna sparas årligen i u-länderna, sas det. Men, i hur många decennier har veterinärer och utfodringsfolk känt till och skrivit om den goda effekten av måttliga mängder zink i fodret till vår mycket nära släkting grisen?

År det snart kört för västerländsk svinuppfödning?

Vid tidigare CIOSTA-kongresser har t.o.m. frågan ställts om inte svinproduktionens tyngdpunkt riskerar att flyttas till länder med mindre krav på en luftkvalitet och arbetsmiljö och med mer lantbruksvänlig och mindre byråkratisk företagspolitik. Frågan var denna gång uppe i korridorsnacket och diskuterades i klartext då det gällde grönsaksodlingen. Där visar tyska "baklängesberäkningar" utifrån kännedom om hektarskördar, odlad areal, arbetsbehov per hektar och tillgången på inhemsk arbetskraft, att ca en tredjedel av arbetskraften är "informell", eller illegal om man så vill. De salladsfält som förevisades i samband med kongressen var fulla av fotoskygga ungdomar österifrån. Det som än så länge hindrar pro-

duktionen att flytta dit arbetskraften finns, är de höga krav på produktkvalitet, marknads-kunnande, snabba kyltransporter och effektiv arbetsorganisation, som är svåra att uppfylla i de nya länderna. Rationell produktion och förädling av svinkött går kanske lättare att utlokalisera. I DS Nytt 8 tecknar en tongivande dansk uppfödare ett skräckscenari där den danska svinproduktionen inom 25 år har flyttat ut till länder med större förställelse för djuruppfödningens villkor. Det är inte troligt att det går fullt så illa. Teknikutveckling och en ökad internationell samordning av miljö-, hälso- och lönekrav kommer sannolikt snart att minska obalansen länderna emellan. Så grisens 6000-åriga historia i västvärlden får nog fler kapitel.

När grisen fått snuva kan det vara kört

I dessa dagar har grisen åter fått en speciell nyckelroll i det globala samspelet djurmänniska. Om jag läst och förstätt det hela rätt är det grisen vi första hand ska skydda mot den hotfulla fågelinfluensan. När denne vår kusin fått influensan och den blandats med en vanlig human snuva, kan det vara kört för oss. Så fortsatt i god internationell CIOSTA-anda att ta väl hand om era grisar även om SJV och folket i Bryssel ännu inte varnat!

Bengt

GRIS nr 1 2006

Fågelinfluensa, grisdag, grön vecka och nya spännande svinår

Vi börjar där vi slutade förra krönikan, med fågelinfluensan eller die Vogelgrippe som den kallas i Tyskland, där jag varit senaste tiden. När detta skrivs har smittan nått Norra Europa och Sverige. Våra myndigheters varningsklockor ringer samtidigt som maktthavarna lugnar med tal om hög och samordnad krisberedskap. Låt oss hoppas att de talar nästan sanning och att befälsordningen är helt klar mellan det dussintal ministrar, generaldirektörer, vanliga generaler och likställda som ska engageras i kriser, där både djur och människor är i fara. Måtte ingen ansvarig åka på semester eller gå på teater, om det blir riktigt allvar!

forskning

Die Grüne Woche håller mässintresset uppe efter 80 år. Besöket i Düsseldorf sammanföll med die Grüne Woche. Mina plikter som lektant åt från London nyligen inflyttade barnbarn hindrade mig emellertid från ett planerat snabbbesök i Berlin. Jag fick nöja mig att lyssna och läsa om denna världens äldsta

(sedan 1926) och största livsmedelsmessa, i år med enligt uppgift 53 utställande länder och beräknat 400 000 besökare.

Det fanns mycket att välja på i tyska media. Vi plockar i det följande till oss lite smakprov av bruset ungefär som en jordbruksminister på marsch genom utställningspaviljonger med livsmedel.

Pälästa tyska matskribenter

De lokala tidningarna hade i anslutning till gröna veckan dagligen artiklar om mat, djur och livsmedelssäkerhet på framskjuten plats. En orsak var den befarade risken för smittospridning via utställda djur på mässan i Berlin och genom insmugglat fjäderfäkött.

Tyska veterinärer och lab-folk garanterade allmänt hög beredskap och full kontroll av de utställda djurens hälsa, medan tullen sa sig vara alltför underbemannad för att kunna kolla alla tillresande turkars och bulgarers matsäckar och presentpaket, ofta innehållande fjäderfäprodukter.

Några tidningar friskade upp minnet av den sk "Gammelfleischskandalen" i höstas, då man i Tyskland fann mängder av överåriga frysta skinkor i centrallager och i livsmedelskedjornas kylboxar.

I t ex Frankfurter Allgemeine spekulerades det kring konflikten mellan kravet på frigång och utevistelse för fjäderfä och den "Stallpflicht" som myndigheterna aviserade senast mars månad, d v s krav på att hålla hönorna

inomhus för att skydda dem mot ev smittade flyttfåglar. När detta skrivs har ju situationen starkt förändrats med smittade fåglar i både Afrika och flera europeiska länder inklusive vårt eget och omedelbara krav på inhysning i byggnader. Om den tyska beredskapen kan sägas att det nu visat sig att det inte ens finns folk och utrustning för insamling av ett (hittills) begränsat antal döda svanar! Militär trupp har satts in.

Det är nyttigt att fundera lite på hur krisberedskap och livsmedelssäkerhet fungerar i handelsledet och i sådana inhysningssystem som myndigheter och andra förordar, men som gör det svårt, ibland omöjligt, att skydda djuren mot hotande yttre faror.

Garanterade burhönsägg säljer

Garanterade burhönsägg efterfrågas just nu som aldrig förr! Och vår välmentade strävan att till varje pris skydda tamdjuren kan också reducera deras naturliga förmåga att klara påfrestningar och därmed göra dem mer skada än nytta, påpekade ovanligt pälästa skribenter.

En annan tidning tog tillfället att lära läsarna skillnaden mellan burhållning av höns och de nya EU-systemen. Samtidigt jämförde man den avgående "gröna" jordbruks- och konsumentministerns, Renate Künast, starka ekoprofil med den tillträdandes, Horst Seehofer (CSU), förmodade, mer traditionella syn på jordbruk.

Künast hade satt som mål att år 2010 ha 20 procent tysk ekoproduktion mot 4 i dag. Och hon presenterade 1996 ett förslag till frigående inhysning av höns, som enligt sanna bedömare redan då skulle ha tagit död på den tyska äggproduktionen (13 miljarder ägg per år) om det genomförts.

Det är uppfriskande att byta konsument- och jordbruksminister

Pressbevakningen av Seedorfer som tidigare mest sysslat med socialpolitik var intressiv. Har du hunnit läsa in dig på fläsk och potatis, frågades det när han tillträdde. Jo, det hade han, och han utvecklade sin syn på rollen som minister för både konsumenter och producenter med nästan nykvistska ordvändningar.

Produktion av biobränsle var ett område han ville uppmuntra. Man följde med spänning hans vandring genom utställningspaviljongerna. Skulle han som sin företrädare fastna i Eko-hallen eller skulle han snabbt gå vidare och markera sin samhörighet med det tyska LRF som höll möte i en annan hall? Seedorfer gick vidare till sina meningsfränder efter att i svenskpaviljongen bara svept en älgsup!

Det är inte helt ointressant för oss och Europa i övrigt hur Seedorfer framöver kommer att behandla ämnet "grisar och potatis", som här står för mer traditionell djur- och växtproduktion. Låt oss inte släppa honom med blicken under året!

Hur intressant är Lantbruksveckan?

Helt vanliga dagliga tidningars intresse för och artiklar om mat, smittoskydd och villkoren för modern djurhållning i samband med öppnandet av en gammal grön vecka i Berlin gjorde intryck på mig. Jag frågar mig vad som krävs för att vår egen lantbruksvecka skulle ge samma mediagenomslag. En fadäsbetonad, kunglig felsägning vid invigningen möjligen, t ex i form av ett stort tack till svenska svinproducenter vid utdelning av guldmedalj till högt förtjänta mjölkbönder!

Ska muslimer läras att umgås med grisar?

En artikel i Welt am Sonntag (8/1) fångade mitt intresse, flera veckor innan de danska karikatyrteckningarna "hit the fan" och skapade mediastorm. Baden - Württemberg, den största tyska lantbruksdelstaten, hade vid nyår börjat ställa 30 frågor till nyinflyttade muslimer att besvaras vid ansökan om uppehållstillstånd. Det frågas inte direkt huruvida man kan tänka sig börja äta griskött som medborgare i ett land med en årsproduktion av 46 milj grisar, men väl rörande synen på ev byte av religion, och på tvångs-gifte, familjeheder, terrorister (frihetskämpar), m m. Hemlösa i Frankrike bjuds enligt Metro på skinkmackor och fläsksoppa för att få ordning i matkön för uteliggare. Den danske integrationsministern menar (DN) att lösningen på arbetslösheten bland

invandrare är att sätta muslimer att sköta grisar. Om riktigt allvarliga problem hanteras valhant och okunnigt, urartar de till fars, alternativt kriser, ibland framtvungade olagligheter, har någon sagt. Exempel på sådana fall av olika dimensioner saknas inte i vårt närområde. Utöver muhamedbilderna har vi tsunamin, liggshallarna på Revinge Farm, den fördröjda L 100, hotet mot svensk minkuppfödning, o s v. Dålig myndighetsutövning utmärkes av okunnighet, arrogans och ideologisk blockering enligt USA-senator Ted Kennedy. Som sagt.

Inga förslag är idiotiska!

Vad kan då en krönikör i GRIS bidra med i t ex muslimfrågan för att överbrygga motsättningar, visa respekt och sprida upplysning om forskningens möjligheter? "Inga förslag är idiotiska", betonar TV-presidenten Bartlet i serien Vita Huset, när han vill ha idéer från sina medarbetare till nya lösningar.

Sympatisk inställning, som gör att jag vågar ta fram mitt gamla förslag till svinforskarna: genmodifiera grisen så att den blir fler-magad och idisslande och får en del andra goda egenskaper (se Gris nr 7, 2002). Lyckas det har vi snart ca 1 miljard nya protein-behövande köttkonsumenter.

Glöm inte att Tetra Paks grundare, Ruben Rausing, för några decennier sedan var mycket nära att göra indiernas ko ohelig och ätlig genom att korsa henne på gammalt naturligt sätt med buffel! Nu kan vi ju så mycket mer.

I Illinois i USA fick nyligen några forskare 10 milj dollar för kartläggning av grisen och kons genetiska grundstenar för att kunna utveckla friskare, mer snabbväxande, etc, individer. Titta i kaffesumpen eller i kristallkulan under året! Syns där ett köttproducerande djur som varken är en oren gris eller en helig ko, då går vi mot en ljusnande framtid i globalt samförstånd

Grisdag

Årets Grisdag på Alnarp, anordnad av JB Ts Temagrupp GRIS, Skånes Grisproducenter och Partnerskap Alnarp, handlade om byggnadsplanering. Den var som vanligt välbesökt av lantmästare och blivande sådana och av företags- representanter. Pressbevakningen var svag. Föredragen genererade både kloka frågor och underbyggda svar.

Nyländad från Tyskland var jag särskilt uppmärksam på det som diskuterades om planering för bättre smittoskydd inom besättningen, mellan besättningar och mot omvärldens gnagare, vildsvin och fåglar. Stor produktion med omgångsuppfödning och strikta skötsel- och tvättrutiner i sektionerade byggnader, placerade i lä på avstånd från varandra och långt från riksvägarnas utsocknes besökare, rekommenderades.

Grisar i Sinai-öken

En oasis i Sinai-öken förefaller kunna uppfylla en del av dessa krav. Bjarne K Peder-

sen från Danish Farm Design A/S, som gav en intressant översikt av hur man planerar grisproduktion i andra länder, bekräftade att Israel faktiskt är en av firmans svinhuskunderna. Men då bygger man inte gärna direkt på den heliga marken utan på plintar eller pelare och exporterar det mesta köttet. Då blir ingen förolämpad.

Påminner lite om det kreativa tänkande som efter andra världskriget utmärkte det lätta gardet i London: För att kringgå förbudet att gå på gatan lär de ha bjudit ut sina tjäns-ter på trottoaren stående på en trälåda!

Sätt Sverige på griskartan!

På den karta som Bjarne visade över olika EU-länders årliga svinproduktion i miljoner grisar, t ex Danmark 23, Polen 25, Frankrike 26, Spanien 38, Tyskland 46, var Sverige inte alls nämnt. Skalan och trenden på vår produktion är som bekant ett stort bekymmer.

En debattör återkom flera gånger till den förlorade produktions- och kompetenspotential som finns hos i förtid avsuttna svinuppfödare. Den borde utnyttjas som ett av medlen för att hålla leveranserna uppe. Men då krävs uppmuntran och nya tankar vad gäller krav på stallarna, leveransbestämmelser, betalningsvillkor, skattelättnader, etc. Hinder som borde kunna övervinnas snabbt, om man menar allvar med behovet av jobb på landsbygden, den äldre arbetskraftens stora värde och annat vackert tal.

Fördröjd L100 kostade näringen stora pengar

Tre lantmästare, aktiva svinuppfödare, berättade om egen kalkylering och byggnadsplanering. Den negativa effekten i kronor av en utdragen L100 kom klart fram. I ett annat föredrag (Botermans) ställdes den ständigt aktuella frågan: Hur mycket fördyrar de svenska djurskyddsreglerna vår svinproduktion? Svaret från den flexibla datamodellen var 20 - 50 öre per kg kött. Inte så mycket kan tyckas. Men det intressanta är att det utländska kött som vi konkurrerar med i handelsledet ofta är framställt i ur svensk synpunkt olagliga byggnader.

I tidigare krönikor i GRIS (5/04) har en skräpmatstraffskatt på sådan import efterlysts. Handelsinställning är klart uttalad: Sverige kan gärna fortsätta att åka främst i djurskyddsspåret. Knäcks ryggen på vår inhemska köttproduktion, fylls luckan med billigare "dopad" import.

Bygg i Danmark

Pälskrämarna resonerar på liknande sätt : Det blir ju ingen brist på skinn, om några hundra svenska minkuppfödare tvingas lägga av. En luttrad skåning i svindagspubliken gav rådet inför framtiden: Bygg era svinstallar i Danmark!

Auf Wiedersehen

Bengt

Posttidning A

Berga, Stenåsen 311, S-692 93 Kumla